

T.C.

ONDOKUZMAYIS ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

AHISKALI TÜRKLERDE GÖÇÜN DİNSEL YAŞAYIŞA ETKİLERİ

Hazırlayan

Rasim BAYRAKTAR

Danışman

Doç. Dr. Erkan PERŞEMBE

Doktora Tezi

Samsun, 2011

T.C.
ONDOKUZMAYIS ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

AHISKALI TÜRKLERDE GÖÇÜN DİNSEL YAŞAYIŞA ETKİLERİ

Hazırlayan
Rasim BAYRAKTAR

Danışman
Doç. Dr. Erkan PERŞEMBE

Doktora Tezi

Samsun, 2011

KABUL VE ONAY

Rasim BAYRAKTAR tarafından hazırlanan **Ahıskalı Türklerde Göçün Dinsel Yaşayışa Etkileri** başlıklı bu çalışma, 26 / 08 / 2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof.Dr.M.Zeki TERZİ	……………………….
Üye:	Prof.Dr.Niyazi USTA	……………………….
Üye	: Prof.Dr.Mahmut AYDIN	……………………….
Üye	: Prof.Dr.Abdurrahman KURT	……………………….
Üye	: Doç.Dr.Erkan PERŞEMBE	……………………….

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

…. /…. / ……

…………….

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM

Hazırladığım doktora tezinin başlangıçtan sonuç aşamasına kadarki süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet ettiğimi, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

26 / 08 / 2011

Rasim BAYRAKTAR

ÖNSÖZ

İnsanoğlu yeryüzünde var oluşundan beri çeşitli nedenlerle farklı coğrafyalar arasında sürekli yer değiştirmiştir. Göç adı verilen bu olgu, insanoğlunun değişik kültürlerle etkileşimini ve değişimini sağlayan en önemli toplumsal hareketliliktir. Geçmiş yüzyıllardan günümüze değişmeyen tek gerçek ise göçlerin siyasi ve ekonomik niteliği olmuştur. Yaşadığımız yüzyılda da, dünyada oluşan farklı siyasi ve ekonomik çekim merkezleri arasında zorunlu ya da gönüllü göçler gerçekleşmeye devam etmektedir. Zorunlu sürgüne tabi tutulma politikası, Demirperde ülkesi olarak da bilinen Sovyetler Birliği'ne bağlı halklarının kaderi olmuştur. Siyasi sürgünler-göçler-baskılar Sovyet halklarının sosyal yapısında, ekonomisinde, kültüründe derin yaralar açmıştır. Bu yaralar, binlerce acıklı-dramatik olayların yanında binlerce de başarılı öyküyü içine alan insani bir durumu dile getirmektedir. Her türlü göç sürecindeki en önemli gerçek ise, insanların yalnız bedenleriyle bir yerden bir yere hareketliliğini değil, kültürel varlığıyla da kendisini ifade edebilme gücüdür. Ancak, yine de her göç olayında toplumsal kültürden bir kopuş, yeni toplumlarla etkileşim söz konusudur. Yeni medeniyet havzalarında kültürleşme olayını yaşayan topluluklar, zorunlu göç ve baskılara karşı kendi değerlerini korumada daha güçlü duruşlar sergiledikleri de bilinmektedir. Sovyetler Birliği devletinin sınırlarında kalan bir çok topluluk gibi Ahıskalılar da bu zorunlu göç sürecini yaşamalarına rağmen kendi kültürel değerlerini, dillerini ve dinlerini muhafaza edebilme başarısını gösterebilmişlerdir.

Sovyetler Birliği yönetimi altında yargısız infaz niteliği taşıyan zorunlu göç sürecinde Ahıskalılar, dağıtılarak yerleştirildikleri ülkelerin bilmedikleri coğrafyalarında, tanımadıkları halklarla beraber yaşamaya mahkûm edilmişlerdir. Bu mahkûmiyet sürecinde toplumun kurtarıcı misyonunun kaynağı geleneksel değerlere ve dinlerine olan bağlılıkları olmuştur. Bu kapsamda çalışmamızda, Sovyetler Birliği döneminde ve onun dağılması sonrasında farklı göç süreçlerini yaşayan Ahıskalılar arasında bu göç olayının kültürel değerlerine ve dini yaşantılarına etkilerini tespit etmeyi amaçladık.

Buna göre çalışmamız, iki ana eksende planlanmıştır. Birinci bölümde araştırmanın teorik temelleri ele alınmış ve tarihsel süreç, demografik yapı ve nüfus dağılımının yanısıra milli kimlik özellikleri incelenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde, Ahıskalılarla ilgili

bazı özellikleri ve düşüncelerini ortaya koyan ve onların dini inanç, ibadet ve tutumlarını kapsayan alan çalışmasının bulguları ve yorumları yer almaktadır.

Tez konumuzun belirlenmesinden son aşamaya gelinceye kadar, her türlü fedakarlığı göstererek gerekli yardım, ilgi ve teşviklerini esirgemeyen tez danışmanım saygıdeğer hocam Doç. Dr. Erkan PERŞEMBE'ye, tez izleme komitelerinde kıymetli fikirlerinden istifade ettiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Mustafa Zeki TERZİ VE Prof. Dr. Mahmut AYDIN'a, araştırmamız süresince gerek konuların tartışılıp yorumlanmasında gerekse bilgisayarla ilgili işlemlerin ve sorunların çözümlenmesinde büyük yardımlarını gördüğüm arkadaşlarımdan İşletme Politikası- Yönetim ve Organizasyon Uzmanı (MS) S.M. Mali Müşavir Sn. Bülent TARHAN'a ve Sn. Yakup ÇABUK'a teşekkür ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı : Rasim BAYRAKTAR
Ana Bilim Dalının Adı : Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Danışmanın Adı Soyadı : Doç. Dr. Erkan PERŞEMBE
Tezin Adı : Ahıskalı Türklerde Göçün Dinsel Yaşayışa Etkileri

ÖZET

Bu çalışma, günümüzde eski Sovyet ülkelerinde göçmenlik statüsü devam eden ve önemli bir kısmı Türkiye'ye göç eden Ahıskalı Türklerin tarihsel sürecini, demografik yapısını, nüfus dağılımını, milli kimlik özelliklerini ve dini inanç ve ibadet yönelimlerini kapsayan bir alan araştırmasıdır. Sürgün ve göçler sürecinde Sovyetlerin asimle politikalarına karşı sosyal çevre ve aile içi psikolojik, geleneksel, kültürel kayıplar ve kazanımların mücadelesini kapsamaktadır.

Eski Sovyet ülkelerinden (Azerbaycan-Özbekistan-Kazakistan-Kırgızistan'dan) Bursa ve İstanbul'a göç eden Ahıskalı Ailelerin ülke, eğitim, gelir düzeyleri açısından dini, ibadet ve düşüncenin şekillenmesini incelemektedir. Bunun için milli kimlik, dini inanç, ibadet ve düşüncelerin yönelimiyle ilgili oluşturulan anket Formları (Kişisel Bilgi Anketi, Dinin Toplumsal Fonksiyonları Anketi, Dini Şekillenme Anketi) uygulanmıştır. Ayrıca araştırmada gözlem ve mülakatlarda uygulanmıştır.

Söz konusu veri toplama tekniklerinden elde edilen bulgulardan hareketle, örneklem grubunun, bir taraftan bağımsız değişkenler göre yaş, ülke, eğitim, gelir düzeylerine göre dindarlık yönelimlerinde her hangi bir farklılaşmanın olup olmadığı incelenmiş, diğer taraftan da dinin toplumsal fonksiyonlarının dini inanç, ibadet ve düşünceler üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Verilerin istatistiksel analizi, SPSS- İstatistiksel Analiz (Statistical Package For The Social Sciences) programında % Yüzde ve Ki-kare-x2 (Chi Square) testleri ile yapılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Göç, Sürgün, Stalinizm, Gulag, Represii, Ukaz, Din.

Student’s Name and Surname : Rasim BAYRAKTAR
Department’s Name : Department of Philosophy and Religion
Name of the Supervisor : Assistant Prof. Pr. Erkan PERŞEMBE
Name of the Thesis : The effects of migration on religious life in Akhiska Turks - Doctoral Thesis

ABSTRAC

This study is a field research including the historical process, demographic structure, population distribution, national identity features and religious belief and worship tendencies of Akhiska Turks whose migration status in old Soviet countries in our day and whose essential part has migrated to Turkey. It includes the struggle of psychological, traditional, cultural losses and gains in social environment and domestic against the assimilate policies of the Soviets in the process of relegation and migrations.

It examines the configuration of religion, worship and idea in terms of the country, education, income level of the Akhiska Turks who migrated from old Soviet Countries (Azerbaijan, Uzbekistan, Kazakhistan, Kirghizistan) to Bursa and Istanbul. For this reason, there has been applied survey forms (Personal Information Survey, Survey on Social Functions of Religion, Religious Configuration Survey) formed about the tendency of national identity, religious belief, worships and ideas. Besides, there has been applied observations and interviews.

Moving from the findings acquired from the aforesaid data collection techniques, there has been analyzed whether there is any differentiation according to independent variables as age, country, education, income levels on the one hand; and the effects of the social functions of the religion on religious belief, worship and ideas on the other. Statistical analysis of the data has been done in Statistical Analysis Programme (Statistical Package For The Social Sciences), with the tests % Per Centum and Chi Square – x^2

Keywords: Migration, Relegation, Stalinism, Gulag, Represii, Ukaz, Religion, Worship.

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM
BULGULAR VE YORUMLAR

TABLOLAR DİZİNİ

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AKDTKY	: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AÜİF	: Ankara Üniversitesi ilahiyat Fakültesi
bknz	: Bakınız
ÇEKA	: Sovyet Gizli Polis Teşkilatı
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
GLASTNOST	: (Yeniden Yapılanma)
GULAG	: Glavnıy Upravleniye Lagerey - Çalıştırma Kampları Genel Yönetimi
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
KGB	: Sovyet İstihbarat Teşkilatı
Ltd:	: Limited
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MVD	: Sovyet Gizli Polis Teşkilatı
NKGB	: Sovyet Gizli Polis Teşkilatı
NKVD	: Sovyet Gizli Polis Teşkilatı
PERESTROYKA	: Açılım – Açıklık -
s.	: Sayfa
S.B.E.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SSC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (CCCP)
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
y.y.	: Yüz yıl

GİRİŞ

Kafkas coğrafyasının her parçası dil-din ve etnik yerleşim açısından çok kültürlü nüfus yapısına sahiptir. Anadolu-Türk coğrafyasını Türkistan coğrafyasına bağlayan Kafkas coğrafyasının güney ülkesi Gürcistan, zengin etnik nüfus yapısını barındırmaktadır. II. Dünya Savaşı döneminde Gürcistan coğrafyasının bazı bölgelerindeki Türk nüfusu ve Kırım bölgesindeki Kırım Türkleri etnik kıyıma tabi tutularak yaşadıkları bu bölgelerden sürgün edilmiştir. Gürcistan'da yerleşik topluluklardan olan Ahıskalılar da, Adigön-Ahıska-Aspinza-Ahılkelek-Bagdanovka bölgesinde bulunuyorlardı. Bu bölgeler, Gürcistan'ın güneyinde Acaristan sınırından Kura nehrinin Borcomi deresine kadar olan 150 km'lik Cavahet-Mesheti Tepeleri arasında bulunmaktadır. Bu yörelerin Türk-Müslüman nüfusu Kasım 1944 tarihinden itibaren Sovyet Yönetimi tarafından Orta Asya bozkırlarına sürgüne gönderilmiştir. Sovyetler birliği yönetimi, sürgünden sonra da bu Türk gruplarının üzerinde siyasal baskı oluşturarak onların Türk ve Müslüman olmadığını iddia eden tezler ortaya koymuştur. Baskıcı yönetim döneminde sınırlı olarak gerçekleştirilen hareketlilikler ve göçün getirmiş olduğu dağınık yerleşimin yol açtığı belirsizlikler, Ahıskalı Türklerin yaşantıları üzerinde derin izler bırakmıştır. Yaşanılan zorluklara rağmen, Ahıskalı Türkler, geleneksel kültürlerini ve dini kimliklerini psikolojik bir savunma refleksi olarak korumaya çalışmışlardır. Böylece zorunlu göçle birlikte başlayan bu süreçte Ahıskalı Türkler, güçlü kimliksel duyarlılıklarıyla diasporik bir bilinçlenme yaratarak, etnik ve kültürel özelliklerini devam ettirmeye çalışmışlardır.

XX. yüzyıl, savaşlar ve ekonomik dengesizlikler nedeniyle dünyada yoğun ve kapsamlı göçlerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştu. Yüzyılın başlarında göçün merkezi daha çok Amerika'ya ekonomik nedenlerle yapılıyordu. I. Dünya Savaşı eski İmparatorlukların dağıldığı, yeni bağımsız devletlerin kurulduğu bir süreci de tetiklemişti. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında önemli ölçüde topraklara sahip olan Osmanlı İmparatorluğu da bu süreçte dağılarak, topraklarında birçok bağımsız devlet kurulmuştu. Yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri de, Ekim 1917 devrimiyle birlikte eski monarşik sistemden sosyalist sisteme geçen ve büyük bir coğrafyada egemen olan Sovyetler Birliği devletinin kurulmasıydı. Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği gibi süper güç haline gelen devletler yanında, Almanya, İngiltere ve Japonya gibi siyasi ve teknolojik gücü elinde

bulunduran devletler de yeni düzeninde güçlerini göstermeye başlamışlardı. Almanya ekonomik kriz sonrasında siyasi ve teknolojik açıdan Nasyonal Sosyalist Partinin lideri Hitler'in önderliğinde önemli gelişmeler göstermişti. II. Dünya Savaşı da yine bu devlet tarafından başlatılmıştır.[1] 1917 devrimini yaptıktan sonra dünyada eski imparatorlukların sonrasında özellikle Batı dünyası karşısında önemli bir blok oluşturan Varşova Paktı ülkelerinin 1980'li yılların sonlarına doğru, ekonomik nedenlerle dağılma sürecine girmeleriyle ortaya çıkan yeni bağımsız devletler arenasında, ciddi sıcak çatışma ortamları gelişmişti. Dünya haritalarının yeniden çizildiği bir dönemi geride bırakırken, Gürcistan sınırları içinde kalan Ahıskalılar açısından arzulanan düzeyde bir hareketlilik gerçekleşememiştir. Stalin döneminde Ahıskalılar, Orta Asyada bulunan Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan bölgelerine sürgün edilmişlerdi. Halen büyük bir kısmı eski Sovyet ülkelerinde dağınık halde yaşayan Ahıskalıların önemli bir kısmı Azerbaycan, Türkiye ve dünyanın değişik ülkelerine göç etmişlerdir. Asıl vatanları üzerinde bağımsızlıklarına izin verilmeyen Ahıskalıların zorunlu göçten isteğe bağlı göçe dönüşen eğilimleri göç araştırmaları için oldukça ilginç bir süreçtir. Böylece Ahıskalı Türklerin son 60 yıllık süre içinde yaşadığı göç hareketliliğinde, kimliksel duyarlılıklarının ağırlık noktası olan dini inançlar yönüyle nasıl bir değişimin yaşandığı sorunu sosyolojik bir ilgiyi hak etmektedir.

Zira 1944 sürgünüyle Ahıskalılar, göç ettikleri coğrafyalarda milli ve dini değerlerini tamamen kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmışlardır. Üstelik sürgünün SSCB gibi totaliter bir rejimin hâkim olduğu sınırlarda yaşanması, Ahıskalı Türkler için ikinci en önemli olumsuzluktur. Çünkü SSCB'de hâkim olan komünist yönetim döneminde her türlü dini inanış ve uygulamaları yok sayan ve onlar üzerinde baskılar kuran anlayış hâkim olmuştu. Ayrıca Rus dili ve kültürünün tamamen hâkim olduğu bir ortamda Ahıskalı Türklerin milli ve dini değerlerini koruyabilmelerinin ne kadar güç olduğunu tahmin etmek o kadar da zor değildir.

Yaptığımız araştırmada Ahıskalı Türklerde sosyal yapının sürgün öncesi ve sürgün sonrası dönemlerini karşılaştırmalı olarak ele alan bir çalışma tespit edilememiştir. Özellikle 1944 öncesi dönemde Sosyalist sistemin hakim kılınabilmesi amacıyla yoğun baskılar uygulanmıştır. Bu dönüşüm döneminde sosyalist sistemin kabul etmediği her türlü eski ve

[1] Bkz.Paul Kennedy,Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri,Ç:B.Karanakçı,T.İş Bankası Y.Ankara 1990; Fahir Armaoğlu,20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980,T.İş Bankası Y.,Ankara 1984.

yeni değer reddedilmiş, birliği oluşturan ülkelerde çok ciddi sansür ve baskılar uygulanmıştır. Bu kapsamda SSCB'nin Milliyetler Politikası geçmişteki sosyal yapıları tamamen ortadan kaldırılmayı amaçladığı için bu dönemle ilgili geçerli güvenilir bilgilere erişebilmek önemli zorlukları içermektedir.

Toplumlar için göç olayı, hangi nedenle olursa olsun önemli güçlükler içermekte ve göç eden ve kabul eden topluluklar kültürleşme kapsamında değişime uğrayabilmektedir. İktisadi ve siyasi amaçlarla yapılan göçlerin dışında, zorunlu sürgüne tabi kılınan ve sürgün edildikleri bölgelerde dağıtılarak asimile edilmeye çalışılan toplulukların durumu sosyolojik açıdan büyük ilgiyi hak etmektedir.

Bu kapsamda, Ahıskalı Türklerin zorunlu sürgün günlerinden bugüne kadar uzanan ve günümüzde başka coğrafyalarda devam eden varoluşlarının araştırılması önem taşımaktadır. Ahıskalıların kendi yurtlarında yaşadığı dönemler, değişik ülkelerdeki sürgün dönemi pratiği ve bugünkü durumlarının çok yönlü analizlerle değerlendirilmesi, göç sosyolojisi açısından da ilginç veriler ortaya çıkartacaktır.

Ancak söz konusu dönemlere ait kamuoyuna açıklanan bilgilerin, gazete kupürlerinin Sovyetler Birliği dönemindeki yönlendirici sansüre tabi veriler olması nedeniyle bu konuda yapılacak çalışmalarda çok hassas bilimsel değerlendirme ve dikkat gerekmektedir. Ayrıca var olan arşiv belgelerinin Sovyet devleti arşivlerinde henüz araştırmacıların ilgisine açılmamış olması da diğer önemli problemdir.

1944 öncesi dönem, yaşlı kuşakların hatıralarıyla sonraki kuşakların hafizalarına kazınmıştır. Çalışmamızda, o döneme ait hatıra notları da önemli ölçüde ışık tutacaktır. Bu konuda sürgün neslinin üçüncü kuşağından olmamız da, Sovyet dönemini gören ve yaşayanların anılarından dinleme ve değerlendirme şansını bize bahşetmiştir.

Sovyet sisteminin dağılımı sonrası günümüzde Türkiye'ye göç eden Ahıskalı Türkler üzerinde yapılan bu araştırma, Ahıskalı Türklerin farklı göç dönemlerinde yaşadığı kültürel kimliğin değerlendirilebilmesi kapsamında yapılan ilk sosyolojik çalışma olacaktır. Bu

kapsamda Ahıskalıların sürgün dönemi ve sonraki dönemlerinde farklı kuşaklarıyla birlikte yaşadığı göç sürecinin kültürel kimlikleri üzerindeki etkileri belirleyebilmek önemlidir.

Araştırmamız, göç sürecinde Ahıskalı Türklerin milli ve manevi değerlerini ne kadar koruyabildikleri, bu değerlerin ne kadar zayıfladığı veya güçlendiğini, göçün dinsel hayata olumlu veya olumsuz etkilerini tespite yöneliktir. Bu çerçevede Ahıskalı Türklerin yaşadıkları göç sürecinde kendi var oluşlarını belirleyen kimliksel donanımın yapısı analiz edilerek, bu durumun, Sovyetlerin milliyetler politikasıyla ilişkileri ve Sovyet toplumlarına uyumun etkileri üzerinde durulacaktır. Sovyet politikası gölgesinde Kazak, Kırgız, Özbek ve Azerbaycan Türk toplumlarının Ahıskalı Türklerle ilgili yaklaşımları, karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

Eski Sovyetler Birliği döneminde Türk (Kazak, Kırgız, Özbek, Azerbaycan) Toplulukları, Birliğin Milliyetler Politikasına göre ekonomik, siyasal, kültürel, dil ve kimlik yapıları açısından heterojen konumdaydı. Ancak bu Türk toplulukları siyasal, kültürel, dil ve dini yapıları itibariyle kendi aralarında nispeten homojen bir yapı sergilemektedir. Bu kapsamda "Ahıskalı Türklerin değişik Türk toplulukları ve Sovyet kültürüyle iletişim süreçleri, kültürel kimliklerinin etkilenme biçimleri açısından farklılaşma yaratabilmiş midir ?" sorusu ile "Ahıskalı kimliğinin korunmasında kültürel kimliğin en önemli unsuru olan din etken olabilmiş midir ?" soruları büyük önem taşımaktadır.

Ahıskalı Türklerin sürgün döneminde farklı ülkelerde yaşadığı uyum süreçlerinin değerlendirilmesi, 1992 yılı sonrasında, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Azerbaycan'dan Türkiye'ye göç eden Ahıskalılar evreninde ele alınacaktır. Araştırmamız daha önce bu bölgelerde yaşayıp Türkiye'ye göç eden Ahıskalıların değişik kuşaklarıyla yapılacak kapsamlı bir alan araştırması kapsamında sorunu aydınlatmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda onların söz konusu göç sürecinde milli ve dini değerleriyle ilgili kazanım ve kayıplarının Türkiye'deki gelişimi de dikkate alınacaktır.

Ahıskalı Türklerin hayatında sürgünler-göçler ve belirsiz yaşam koşulları hep var olmuştur. Belirsiz yaşam koşulları çoğu topluluk için kendi kültürel kimliğini kaybedebilme riskini oluşturmaktadır. Farklı yaşam dünyaları ve kültürleri içinde kendi

kültürel kimliğini muhafaza edebilmenin en önemli aracı dil, din ve o topluluğa has özelliklerdir. Ahıskalı Türklerin sürgün döneminde farklı ülkelerde ayakta kalmalarını sağlayan en önemli unsur dil ve din olduğu için biz bu çalışmamızda dinin, kimliksel duyarlık ve dirençteki yerini hareket noktamız olarak aldık. Gerçekten de Ahıskalıların yaşadığı bu süreçte gördükleri baskılara karşı direnmenin en alt noktası olan aile içi direnmenin, kuşaklar arasındaki kültür geçişlerinde dil ve din önemli nirengi noktaları olmuştur. Geleneksel kültürün taşıyıcılığını yapan kuşaklar arası etkileşimi, yaşanan bütün zorluklara rağmen devamlı kılabilmek, baskıya karşı tepkisel kimlik duyarlığının en güzel örnekliğidir. Kimliksel duyarlığın güçlü olması, diasporik bir bilinçlenme yaratarak, etnik ve kültürel özelliklerinin devamını sağlamıştır.

I. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ KAVRAMLAR:

A. GÖÇ:

Göç, bir yerleşim biriminde, gruptan ya da siyasal sınırları belirgin bir toprak parçasından başka bir birime doğru, kısmen, sürekli birey veya kitle hareketidir.[2] Aslında İnsanlık tarihinde "göç" olgusu, insanın, doğayla ve insanla mücadelesinin önemli bir bölümünü oluşturur. İnsanlar tarih boyunca olumsuz doğa koşullarından kurtulmak, daha güvenli ortamlarda yaşamak, daha sıcak insani ilişkiler kurmak, toplumsal ortamlar yaratmak, yaşamlarını daha uygun maddi koşullarda sürdürmek için sürekli göç etmişlerdir.[3] Bu sebeple çoğu kaynakta, göç olgusu; nüfusun birey, aile, grup ya da topluluklar biçiminde yaşadığı yeri, doğal veya doğal olmayan etkenlere dayalı olarak yer değiştirmesi olarak tanımlanır.[4]

Göç olgusu, hem binlerce dramatik olayı hem de binlerce başarılı öyküyü içine alan, insanlık tarihi kadar eski bir durumu dile getirmektedir. Çünkü hem emek kaynağı hem de güç kaynağı olarak insan; sadece bedeniyle, uzmanlığıyla iş üreten bir varlık değil aynı zamanda kültürü olan, değerleri olan, medeniyeti olan bir varlıktır. İnsanın kültürel varlığı da onunla birlikte seyahat etmekte, onunla birlikte gittiği yere yerleşiyor. Ve insan aynı zamanda o

---

[2] Ömer Demir, Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü,* 3. Baskı, Ankara, Vadi Yayınları, 1997, s. 97.

[3] Nazife Güngör, "Göç Olgusu ve Arabesk", *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri,* İstanbul, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı Yayınları No: 6, Haziran-2006, s. 229.

[4] Şefika Gürbüz, "Kırdan Kente Zorunlu Göçün Nedenleri ve Sonuçları", *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri,* s. 211.

değerleri yaşadığı geniş bir kültür ortamından da kopuyor. Bir süre sonra o değerleri toplumsallık içinde paylaşma imkânı da bulamıyor ve geride kalan geniş medeniyet havzasından beslenemeyen inanışlar ve durumlar ortaya çıkıyor.[5]

Dolaysıyla binlerce başarı ve başarısız göç hareketliliğinde kültürünü taşıyarak var olabilen ya da yeni kültür havzalarından etkilenerek asimile olan topluluklar tarih içinde sürekli görülmüştür. Ancak yine de her kültür farklı kültürlerle kurduğu etkileşimlerde kendisini ifade edebilecek bir sürekliliğe ve yeni kültürel bileşimlere uğrayarak son derece hareketli ve değişken diller, inanç yorumları etniklikler yaratabilmiştir.

20. Yüzyıl uluslar arası göçlerin yoğun şekilde yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Yüzyılın başından itibaren Avrupa'dan Amerika'ya, gelişmekte olan ülkelerden Avrupa'ya işgücü kaynağı olarak görülen insanların göçü gerçekleşmiştir. Endüstrileşmiş ülkelerin gelişiminde bu göçler oldukça önem kazanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Batılı ülkelerin kaybettiği insan gücünün yerine ikame edilmek üzere 1945-70 yılları arasında az gelişmiş ülkelerden bu ülkelere doğru işçi göçleri yoğunlaşmıştır. "Savaşın bitimini müteakip Almanya'nın işgal ettiği ülkelerden zorla götürülen yabancı işgücü sayısı 7,5 milyondur."[6] Bu göçlerin büyük bir kısmı ekonomik nedenlerle yapılmıştır. Bazı ülkelerdeki siyasal rejim değişiklikler de, çoğu insanı kendi topraklarından kopartarak mülteci konumuna düşürmüştür. II. Dünya savaşının sonlarında Kafkaslardan Orta Asya ve Sibirya'ya zorla sürgüne gönderilen 500 bini aşkın Çeçen, Kırım, Batum, Ahıska halklarının dağınık şekilde yerleştirilmesi de siyasi nedenlerle yapılan göçlerin en açık örneğidir.

İkincisi ise, bir zorunluluktur, insanoğlu var oldukça zorunluluk nedeniyle göç olgusu vardır. Yani göç ile zorunluluk kavramlarının buluşması sonucu insanoğlunun hareketini ifade eden bir göç söz konusudur. Adeta göç olmadığı bir anda, donma, fosilleşme, çürüme ve yok oluş başlamaktadır. Örneğin 19.yy. sonu 20.yy. başlarında ekonomik denge bozuklukları ve coğrafi şartların yol açtığı bir ihtiyaç, zaruret gereği kısa zaman içerisinde Newyork-İstanbul gibi kozmopolit şehirlerin ortaya çıkması, göçün bir başka yüzünü göstermektedir.[7]

---

[5] Mehmet Aydın, "Küreselleşme Komşularımız ve Göçler", *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri,* s. 200-201

[6] Cengiz Çandar, "Dünyada Göç Olgusu", *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri,* s. 30-31

[7] Çandar, "Dünyada Göç Olgusu….s. 31

Demek ki, göçler bir yanıyla insan ve toplum yaşamına ekonomik bir dinamizm kazandırmakta, bir yanıyla kültürlerin ve uygarlıkların etkileşimini hızlandırmakta, bir yanıyla da toplumların ve kültürlerin asimile olup kaybolmasında önemli bir etken olmaktadır. Çünkü çeşitli sebeplerle oluşan göçler sonucunda kıtalararası, bölgeler arası, ülkelerarası, kavimler arası vb. toplumsal ve kültürel değişimler, dönüşümler gerçekleşmektedir. Bunun için, insanlık tarihinde var olagelen göçlerden kaynaklanan çatışma ve uzlaşmalar, kargaşa ve kaynaşmalar, ayrılma ve birleşmeler yadsınamaz bir gerçektir.[8]

B. GÖÇ TEORİLERİ:

Sosyolojik açıdan göç olgusuna yaklaşıldığında, çeşitli topluluklar arasında sürekli farklı dinamiklerle ortaya çıkabilen çok yönlü bir olgu olduğu için belirli bir tanımlama ve açıklama yapmanın güçlüğü ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda göçü bir bütün olarak açıklayan genel bir teori yoktur. Göçün değişik yüzlerinin, boyutlarının ve sektörel süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunan farklı teoriler vardır. Bu teoriler bireylerin, hanelerin davranışı gibi değişkenlerin yanı sıra ekonomik, sosyal, politik etkileri de dikkate almaktadır.

Bir birlerinin tamamlayıcısı olarak görülen bu teoriler sırasıyla; 1954'te W.A.Lewis tarafından geliştirilen "sınırsız bir işgücü arzıyla büyümeye" dayanan *İkili Ekonomide Kalkınma Teorisi*; 1960-1970'lerde Todaro ve Borjas tarafından geliştirilen ve bireylerin ülkeler arasındaki farklılıklara göç ederek tepki göstermesinin nedenlerini inceleyen *Neo-Klasik Teorisi*; 1970'lerde Singer'in göçe ilişkin çalışmalarına dayanan ve özellikle sanayileşmiş merkez ve kırsal çevre arasındaki eşitsiz ilişkileri kapsayan *Bağımlılık Teorisi;* 1970'lerin sonlarında Piore'nin geliştirdiği ve sanayileşmiş ülkelerin tabakalı(vasıflı-vasıfsız) işgücü piyasalarının sürekli talepleri sonucunda ortaya çıkan göçmenleri inceleyen *İkili-İşgücü Piyasası Teorisi;* 1970'lerde Wallerstein'in geliştirmiş olduğu tarihsel-yapısal yaklaşım olarak da adlandırılan ve entelektüel köklerini Marksist politik ekonomiden alan ve dünya ekonomisinde ekonomik ve siyasi gücün eşitsiz dağılımına dayanan *Dünya Sistemi Teorisi;* Kendi aralarında göçmen

[8] Nazife Güngör, "Göç Olgusu ve Arabesk", *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri,* s. 229

değişimi olan iki veya daha fazla ülke arasındaki bölgesel göç hareketlerini inceleyen *Göç Sistemleri Teorisi;* 1990'larda Stark tarafından geliştirilen ve göçe yol açan süreçte göçmenin ailesinin ve hanesinin rolüne dikkat çeken *Profesyonel Göçmenlerin Yeni Ekonomisi Teorisi;* 1990'larda Massey tarafından "ağlar"a ilişkin eski sosyolojik nosyon göçü açıklamak için geliştirilen ve göçün nedenlerini değil, göçün sürekliliği ve kendini yeniden üretmesiyle ilgilenen *Göç Ağları Teorisi*'dir.[9]

Kısaca, özetlenen bu göç teorileri farklı ideolojik perspektiflerden ve çok değişik durumları kapsayacak biçimde geliştirilmiş olsalar da her biri tek başına göçü tüm yönleriyle açıklama iddiasında değillerdir. Göçe ilişkin tek bir makro teori olmadığı gibi mevcut teoriler her zamana birbirine alternatif olmak yerine birbirini tamamlayıcı nitelikte olabilmektedir. Bu bağlamda konumuzla ilişkili olan *Göç Ağları Teorisine* ve ağların ürettiği *Ulusötesi topluluk* kavramına daha geniş yer vermemiz yerinde bir tespit olacaktır.

Göç Ağları Teorisi, göçmen ağları kavramını geliştirerek, 1980'ler sosyal bilimler alanında göçmenlerin yerleşikleşmesine bağlı olarak "misafir işçi"nin duygu ve ihtiyaçlarıyla ve kültürüyle bir insan olarak tanındığı dönemdir. Süreklilik ve kalıcılaşmaya bağlı olarak göçmenin kişiliği öne çıkmakta, özne olarak göçmen toplumsal cinsiyet, etnik, dinsel köken temelinde ele alınmaktadır. Dikkatler bir yandan etnik toplulukların oluşumu, bu toplulukların kültürel özellikleri ve göçmen kimliğine etkileri üzerinde toplanmış ve göç ağlarının nasıl ortaya çıktığı, bunların göç alan ve veren bazı ülkeler arasında göçü asıl teşvik ettiği ve sürekli kıldığı sorunlarına yanıt aranmıştır. *Göç Ağları Teorisi* araştırmalarda yaygınlık kazanmıştır. Göç ağları, göçmen ağları kavramını geliştirerek, göçmenlerin geride kalan aileleri, arkadaşları, hemşerileri ile kurduğu karmaşık ilişkileri tanımlamaktadır. Bu bağlar bilgi alışverişi, mali yardım, iş bulma ve diğer konularda yardımı içermektedir. Bu etkileşimler göçün maliyetini ve içerdiği riskleri azaltarak kolaylaştırmaktadır. Göçmenlerin eş zamanlı olarak yaşamlarını birden fazla toplumda nasıl yeniden kurdukları ve kurguladıkları analiz

[9] Gülay Toksöz, *Uluslar arası Emek Göçü*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.16-21. Daha geniş bilgi için bkz: Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Ankara, Ani Yayıncılık, 2004, s.22-56.

edilmeye çalışılmaktadır. Böylece ulus devletin sınırlarını aşan göçmenlerin *Ulusötesi göçmen* ve *Ulusötesi topluluk* olma özellikleri açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır.[10]

Ulusötesi topluluk kavramı, göç alan ülkelerdeki etnik toplulukların geldikleri ülkelerle kurdukları güçlü bağları açıklamak için geliştirilmiştir. Göçlerin süreklilik ve göçmenlerin yerleşiklik kazanmasına karşın yolculukların ucuzlaması ve kolaylaşması, yeni teknolojilere bağlı iletişim imkânları bireylerin adeta iki ülkede birden yaşamasına, tek bir ülkeye, tek bir ulusa bağlı olduğu düşüncesinin zayıflamasına yol açmaktadır. Bu bireyler kimliklerini tek bir ülkeye bağlı olmadan geliştirmekte, onların oluşturdukları topluluklar da ulusötesi topluluklar olmaktadır. ulusötesi topluluklar, iktisadi, siyasi, kültürel ve dini etkinliklerde bulunmakta, faaliyetleriyle bulundukları ülke ve göç ettikleri ülke arasında köprü kurmaktadır. Ulusötesilik üzerine araştırmaların bulguları göçmenlerin anavatanlarıyla bağlarının, kültürel ve politik sadakatlerinin ve göç alan ülkeye başarılı katılımlarının birbirlerini dışlayan süreçler olmadığını göstermektedir. Hatta göç alan ülkede güvenli yasal ve ekonomik konuma sahip olanların köken ülkeleriyle daha yoğun ulusötesi bağlar geliştirdiği görülmüştür.[11]

Göçmenlerin kültürel kimliğinin oluşumunda başlangıçta milliyet ve din iki belirleyici öğe iken, zamanla milliyet öğesi zayıflayabilmekte ama din, kuşakları birbirine bağlayan unsur olarak referans olma özelliğini korumaktadır. Gerek Fransa'da gerek Almanya'da İslami söylemler genellikle bireysel gururla ahlaki eğitimi birleştirmeyi hedeflemekte, özellikle gençler dini ibadetin, geleneklerin ve bir inanç sisteminin öğretilmesi yoluyla bu ülkelerdeki Müslümanlara yaşadıkları dışlanma duygusunu dengeleyecek dayanaklar sunmaktadır. Ancak Türkler açısından din, kimlik oluşumunda çok önemli olsa da, asıl olan etnik-ulusal temelde tanımlanmaktadır. Fransa'da Mağribîli göçmenlerin oluşturduğu etnik cemaatin temeli din iken, Almanya'da Milliyettir.[12]

---

[10] Gülay Toksöz, *a.g.e,* s. 21-23.
[11] A.Çağlar, L.Soysal, *"Introduction: Turkish Migration to Germany-Forty Years After"*, New Perspectives on Turkey, 2003, s.9'dan naklen Gülay Toksöz, *Uluslararası Emek Göçü*, s.40.
[12] R.Kastoryano, *Kimlik Pazarlığı: Fransa ve Almanya'daki Devlet ve Göçmen İlişkileri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.136-140.

Kuramsal ırkçılık, ayrımcı yasal uygulamalar, sınırlı siyasal haklar ve işgücü piyasalarında fiili ayrımcılıklar karşısında özellikle göç alan ülkede büyümüş gençlerin geliştirdiği tepkisel kimlik siyasetlerinin bileşeninin olduğu görülmektedir. Diasporik kimlik olarak adlandırılan bu kimliklerin en önde gelen unsuru güçlü bir aidiyet hissine temel teşkil eden etnik köken olsa da, Almanya'da yaşayan Türk gençlerini inceleyen araştırmasında Kaya gençlerin dışlanmayı ve ayrımcılığı aşabilmek için ailelerinden aldıkları geleneksel kültürü küresel gençlik kültürüyle bir araya getirildiğini ve böylece Alman ulus devletinin kültürel hegemonyasını kırıp evrensel kültüre entegre olma şansına kavuştuklarını belirtmektedir. Bu kimlik geçmiş ile gelecek, vatan ile diaspora, kökler ile göç yolları ve küresel ile yerel arasında yaşanan sürekli diyalektik ilişki çerçevesinde oluşmaktadır. Ulusötesi topluluğun oluşumunda etkili rol oynayan iletişim ve ulaşım alanlarındaki teknolojik gelişmelerin bu kimliğin oluşumunda da büyük payı vardır.[13]

Bu bağlamda çalışmamızın ana konusu olan Ahıskalı Türklerin halen devam eden göçmenlik statülerinin devamlılığı ve kültürel ve dinsel ağlarla oluşturdukları milliyetçi kimliklerinin korunması Göç Ağları Teorisi ile Ulusötesi toplulukların özellikleriyle örtüşmektedir. İlerleyen bölümlerde Ahıskalı Türklerin etnik-milliyetçi kimlikleri göç ve göçmen ağları ile ilişkilerine açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

C. GÖÇLE İLGİLİ ÖZEL KAVRAMLAR

1. Sürgün:

Göçe sebep olan siyasi ve ekonomik faktörler olduğu gibi ekonomik olmayan zorunlu göçe sevk eden faktörlerde vardır. Ekonomik olmayan zorunlu göç: işkence, şiddet ve zulüm eşliğinde istenmeyen kişilerin cezai biçimde yurtlarından uzaklaştırılıp başka mekânlara yerleştirilmesidir.[14] Bu tür mekânsal yerleştirmelerin adı: isteğe bağlı olmayan göçtür. İsteğe bağlı olmayan göçler, nüfusun yerleşim alanından zorla atılmasıdır. Bu göç harekâtı, sosyoloji

---

[13] A.Kaya, *Berlin'deki Küçük İstanbul: Diasporada Kimliğin Oluşumu,* İstanbul, Büke Yayınları, 2000.
[14] Ali Sayyar, *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri: (Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü),* İstanbul, Değişim Yayınları, 2007, s. 356-357

literatüründe "zorlama göç", "zorunlu göç", "mecburi göç" ve "sürgün" olarak tanımlanmaktadır.[15]

"Sürgün" ve benzeri terimlerin; "sınır dışı", "nüfus transferi", "zorunlu iskân", "yer değiştirme" gibi farklı içerikli anlamlar taşıdığı gerçeği, sürgün konusunda kavramsal uzlaşmayı zorlaştırmaktadır.[16] "Sürgün" kavramının tarifi: toplumda bir kimsenin veya bir zümrenin toplum içinde yalnız bırakılması, yerinden uzaklaştırılması ve toplum dışına çıkarılması demektir.[17] Bu tür eylemlerde, göç kararı, göç edenin kararını dikkate almamaktadır. Dolaysıyla, zor ve şiddete dayalı irade dışı yer değiştirmelerde, göç sayılmama eğilimi mevcuttur.[18] Nitekim sürgün eylemine tabi tutulan Kafkas Halkalarının yaşadıkları buna en açık örnektir: Çeçen, Kırım, Batum ve Ahıska Halklarının 1944 yılından başlayarak Özbekistan-Kazakistan ve Kırgızistan bozkırlarına sürgüne gönderilmesi, halkın iradesi dışındaki zorunlu göç ve sürgün olarak adlandırılabilir.

2. Stalinizm:

Ekim 1917'de Rusya'da gerçekleştirilen devrimle Çarlık rejimi devrilerek yerine kurulan sosyalist devlet modelinde siyasi otoriteyi yenilemek için Lenin'in oluşturduğu (politbüro)siyasi büronun beş üyesinden biri olan J. Stalin[19]*, Lenin'den sonra uzun bir dönem Sovyetler Birliğine damgasını vuran despot kimliği ile tanınan bir liderdir. Lenin'in ölümünden sonra politbüroda iktidarını kesinleştiren ve Merkezi Komitenin genel sekreteri adıyla anılan Stalin dönemi, parti içinde hizipleşmeler, gruplaşmalar ve çeşitli entrikalarla dolu muhalif hareketlerin yaşandığı dönemdir. Yaklaşık 30-35 yılı kapsayan bu dönemde, Stalin, devletin ve yurttaşlarının kaderini belirlemiştir. Devlet

[15] Şefika Gürbüz, "Kırdan Kente Zorunlu Göçün Nedenleri ve Sonuçları", *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri,* s. 211

[16] İlyas Doğan, *Devletler Hukuku,* Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 345

[17] Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü,* İstanbul, MEB, İstanbul, 1969, s. 270.

[18] Fethi Güngör, "Kafkasya'da Bitmeyen Soykırım ve Sürgün Soykırımlarla Dolu Bir İnsanlık Tarihi", *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri,* s. 142

[19] Filiz İrge, *Sovyetlerden Rusya Federasyonu'na (Balkanlar-Orta Asya-Kafkaslar) Kapitalist Kuşatma,* 1. Baskı, İstanbul, IQ Kültür Sanat yayıncılık, 2006, s. 43.

* 1912-19 yıllarında iç savaş döneminde Lenin'in oluşturduğu Politbüro, 5 kişiden oluşuyordu. Başbakan Lenin ve yardımcısı Kamanev hükümet işleriyle ilgiliydiler. Troçki Kızıl Orduyu yönetti, Buharin ise basın ve propaganda işlerinden sorumluydu. Stalin ise Parti yönetimin gerçek yöneticisi olarak görevlerini yerine getirmekteydi. Kısa zamanda Halk Komiserleri Konseyi, Uluslar Komiseri, İşçi ve Köylü Denetim Komiserliği ve Parti Genel Sekreterliğini üstlendi.

Yönetimini bir Parti Yönetiminden çok Parti tekelciliğine dönüştürmüştür. Stalin, toplumu yeniden yaratma, kırsal ve orta kesimin önemli bir bölümünü yok etme, milyonlarca insanı zorla istediği yöne çekme işlemini üstlenmiştir. Devlet gücünü Sovyet tarihinin hiçbir döneminde görülmedik ölçüde genişletmiştir.

Sovyetler tarihinde Stalinizm olarak bilinen bu dönem, Stalin rejiminin politikaları ve uygulamaları ile devlet mekanizmasının üstünlük kazanarak, devlet gücünün zirveye çıktığı dönem olmuştur. Stalinizm, kendi toplumuna karşı devlet kaynaklı şiddeti destekleyen ve sosyal yöneticiliği köstekleyen, her çeşit muhalefeti anında bastıran bir polis teşkilat sistemi olmuştur. Bu sistem, Sovyet coğrafyasında kitle terörünü destekleyen ve uygulayan siyasal bir güç olmuştur.[20] Böylece Stalin yönetimi, kendi taraftarlarına karşı bile kuşkuyla yaklaşan bir baskı mekanizması kurmuştur.

Konuyla ilgili Sovyet Tarihçisi Brezezinski "gelecekte bir gün Sovyet arşivleri tümüyle açılsa da, Stalin katliamlarının gerçek boyutlarını öğrenmenin mümkün olmayacağını ileri sürmüştür. Muhalif Moskova Dergisi'nde 1987 yılının Ağustos sayısında yayınlanan bir yazıda, II. Dünya Savaşının bitiminde KGB'nin 1930–1940 yılları arasında öldürülenlerinin dosyalarının ayda beş bin dosya yok edecek hızla ortadan kaldırıldığı belirtilmiştir.[21] Stalin terörünün hedefine her sınıftan insan katılmıştır: Siyasi Muhalifler, ideolojik hasımlar, şüpheli parti elemanları, suçlu bulunan ordu mensupları, gulaglar, itibardan düşmüş sınıfların mensupları, sadakatsizlik yapma olasılığı olduğu düşünülen kişiler, düşman kabul edilen etnik grup elemanları, tüm din adamları, hatta adı geçen kişilerin aile bireyleri v.s. bu insan sınıfları 1920'lerden itibaren "yandaş-hain-casus-eşkiya" ilan edilerek Stalin'e has Repressii-Gulag-Ukaz kararlarıyla Orta Asya bozkırlarında ve Sibirya'nın derin ormanlıklarında toplama kamplarına mahkûm edilmişlerdir. Farklı cezai müeyyideler içeren bu kararlar Sovyet toplumunda unutulmayan önemli izler bırakmıştır.

---

[20] Filiz İrge, *a.g.e.,* s. 43-50.

[21] Z. Brezezinski, *Büyük Çöküş,* (Çev: G. Keskin, G. Pakkan), Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1990, s. 20.

3. Gulag(Glavnıy Upravleniye Lagerey), Çalıştırma Kampları Genel Yönetimi:

Stalin ilk darbesini, Ekim 1917 Devriminden önce ücretli işçi çalıştıran, gıda pazarında karaborsacılık-tefecilik yapan zengin köylülere vurmuştur. Rusça "Yumruk" anlamına gelen "Gulag-Gulagi" Stalin Politikasında "Zengin Köylüler" anlamında kullanılmıştır. Zengin Köylülere "Köyün Yumrukları" denilmiştir.[22] 27 Kasım 1929 tarihinde Stalin Gulagların, Zengin Köylülerin sömürücü eğilimini kısıtlamak amacıyla onların bir sınıf olarak ortadan kaldırılmasını ilan etmiştir. Ceza işlemlerini gerçekleştirmek için de Molotov Başkanlığında Politbüro'nun Özel Komisyonunu görevlendirmiştir. Komisyon Gulagları üç sınıfa bölerek cezai uygulamayı gerçekleştirmiştir. Bunlardan; Birincisi: Karşı – Devrimde iştirak edenlerdir. Bunlar, tutuklanıp sürgünde toplama kamplarına mahkûm olanlar ile kurşuna dizilerek ölüm cezasına çarptırılanlardır. Mal varlıklarına el konulanlardır. İkincisi: Karşı-devrime iştirak etmeyenler fakat onlara yatkın meyilli olanlardır. Bunlar aileleriyle birlikte uzak bölgelere sürgün edilmeye mahkûm olmuşlardır**.** Üçüncüsü: İktidara karşı hiçbir faaliyette bulunmayanlardır. Bunlar ise, sürgüne tabi tutularak kolhozların verimsiz topraklarına iskân edilenlerdir.[23]

Stalin'e ait bu sürgün kararlarından çıkan sürgün kampları hapishanelerin yönetim ihtiyacını doğurmuştur. Böylece Stalin Gulag-Ceza kararına yeni bir anlam yüklemiştir. Gulag kavramının siyasi açılımı: Rusça Gulag - Glavnıy Upravleniye Lagerey- Çalıştırma Kampları Genel Yönetimi şeklindedir. Sovyet Cezalandırma ve Çalıştırma Kampları olarak da bilinen bu Özel Hapishaneler; insanların hatıralarında devlet terörünün sistemli bir şekilde yapıldığı yerler olarak kalmıştır. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, Gulag kamplarının kurulması, bedava işgücü ve zorunlu emeği sanayi bölgelerinde yoğunlaştırma amacını taşımıştır. Özellikle 1923–1960 yıllarında Sovyetler Birliğinin sanayi bölgelerinde 500'ün üzerinde kurulan çalışma kamplarının Stalin döneminde ki ekonomik ve sınaî büyümede büyük payının olduğu görülmüştür. 1930'lu yıllara kadar Stalin'in karar ve fermanlarıyla İçişleri Bakanlığının Bünyesinde Ceza Kamplarının altyapısındaki değişikliklerle şekillenmiştir. Son hal 25 Nisan 1930

[22] http: //www. tsu. ru/ru/vivovoco/VV/PAPERS/HISTORY/GULAG. HTM

[23] http: //www. memo. ru/history/NKVD/GULAG; http: //www. memo. ru/history/nkvd/gulag/indeX². htm

tarihinde hükümetin kararıyla Gulag-Çalıştırma Kampları Genel Yönetimi Kurulmuştur.[24]

Yazar Aleksandr Soljenitsin "Gulag Takım Adaları" romanında Stalin dönemini "kendisine tapılan keyfi idaresinden bugün söz açılırken, hep mahut 1937-38 yılları ileri sürülür ve kalıplaşan görüş yüzünden, ne ondan önce ne de ondan sonra tutulup hapse atılan olmamış hissi uyanır. Bu Stalin'in en korkunç cinayetidir. 1937 yılındaki sürgünde, içtimai mevki sahibi, partide rol oynamış olanları, okumuşları Gulag Takım Adalarına alıp götürmüştür. Onların geride bıraktığı acılı yakınları, daha sonraları bunları yazmaya, hatırlatmaya çalışmışlardır."[25] Şeklinde ifadelendirmektedir. Kamplara gönderilen suçluların tutuklama işlemleri: Gece yapılan tutuklamaların bir iyiliği var. Komşular ve sokaktakiler kaç kişinin götürüldüğünü görmez. Tutuklama işlemi ancak en yakın komşuları ürkütür. Uzaktakiler için bu bir olay öneminde bile değildir. Hiçbir şey olmamış gibidir. Tutuklamalarda konunun ciddiyeti, gerideki mallara el koymak için listelerin yapılıp yapılmayacağı, oda veya apartmanların mühürlenip mühürlenmeyeceği, kocadan sonra karının da götürüp götürülmeyeceği, çocukların kreşe veya diğer aile efradıyla sürgüne gönderilip gönderilmeyeceği, yaşlıların kampa alınıp alınmayacağı konusu görülür ve tür tespiti yapılır.[26] Yazarın kamplardaki tutuklularla ilgili gözlemleri ise, "Rusya'nın halkı o kadar karışıklık içinde çeşit-çeşit hatta bazılar unutulmuş, kimi faydasız küçük gruplar var ki.., büyük zenginler, toplumsal hayatın sivrilmiş simaları, generaller, subaylar, bakanlıkta ve devlet teşkilatında vazifeli, fakat yeni idarenin emirlerini dinlemeyen memurlar..., bütün ev sahipleri, lise öğretmenleri, kilise cemaatlerini idare edenler, kiliselerde ilahiler okuyanlar, papazlar, rahipler ve daha pek çok melun okumuş, tedirgin öğrenci, garip adam, meczup bulunur".[27] Yazarın "meczup" diye adlandırdığı binlerce tutuklu Gulag kamplarından geri dönmemiştir.

---

24 Nurbek KHAIRMUKHANMEDOV, "Stalin Dönemindeki Siyasi Muhalifleri Tasfiye Uygulamaları ve Çalıştırma Kampları", *Bilig Dergisi*, Sayı 41, Bahar-2007, s. 155-174

25 Aleksander Soljenitsin, *Gulag Takım Adaları 1918-1956,* (Çev: Selim Taygan), İstanbul, Nebioğlu Yayınevi, 1974, s. 33

26 A. Soljenitsin, *Gulag,* s. 18-19

27 A. Soljenitsin, *Gulag,* s. 34-35

4. Repressii(Hapis ve Sürgün)

Gulag kararları 1929 yıllarında daha da şiddetlenerek farklı cezai kararlarla devam etmiştir. 1930'larda Stalin'e ait Gulag'ın benzer versiyonu olan "Repressii-Ceza" Kararları halkların geleceğini belirlemiştir. Sözlükte ve ceza literatüründe Repressii, Ceza-Baskı-Şiddet-Hapis-Sürgün-Ölüm anlamlarını taşımaktadır.[28] Stalin almış olduğu karar ve uygulamalarla Represia Kavramının Sözlük ve Literatür anlamlarının dışına çıkmıştır. Bunların yanı sıra Represii;

- Yargısız ölüm cezasına çaptırılmak;
- Kişinin kurşuna dizilmesi, aile mensuplarının uzak bölgelere sürgün edilmesi ve servetine el konulması;
- Sürgün edilip akrabalarıyla mektuplaşmasını izin vermeden ağır şartlarda çalışma cezasına çarptırılması;
- Kişinin veya grubun uzak bölgelere sürgün edilmesi;
- Kişinin veya grubun sınır dışı edilmesi;
- Kişinin veya grubun hapsedilmesi;
- Hapis cezası ile beraber servetine-mal varlığına el konulması ve sosyal haklardan mahrum edilmesi;
- Akıl hastanesine sevk edilmesi;
- Ülkenin belirli bölgelerine sürgün edilerek Özel İskân gözetimine tabi tutulması, Başka yerleşim bölgelerine göç etme hakkından mahrum olması;
- Sosyal haklardan mahrum olması;
- Halkın soykırıma çarptırılması;
- Bazı insanların veya bir grup insanın aileleriyle birlikte şiddete dayalı uzak bölgelere sürgün edilmesi.[29] anlamlarını içeren cezai müeyyideler taşımıştır.
- Bilhassa 1932–37 yıllarında halkın önde gelen aydınları, öğretmenleri, imamları, cemaat-tarikat mensupları sürgüne gönderilmişlerdir.

---

[28] Sovetskiy Ensklopediçeskiy Slovar, İzdatelstvo SOVETSKAYA ENSKLOPEDİYA, Moskva, 1981, s. 1132.

[29] http: //www. hroNo. ru/indeX². php; http: //hroNo. ru/otgan/ukazatel/gulag. php ; Ayrıca Bknz: C. İ. Ojegov, H. Y. Şvedova, Tolkovıy Slovar Russkogo Yazıka, İzdatelstvo: İTİ TehNologii, 2008.

5. Ukaz(Karar Mahkûmları):

Ceza hırsını tatmin edemeyen Stalin 1940'larda SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Tarımsal ve Sanayi üretimde çalışan işçilerle ilgili kararlar almaya devam etmiştir. Yönetim, Ukaz-Ukazniki=Karar-Kararname kararlarıyla devrimler yapmaya devam etmiştir. Karar anlamına gelen Ukaz kavramına Staline has birçok anlam yüklenmiştir.[30] Bunlar;

- Mesai saatlerin uzatılması ve izinsiz işten ayrılmanın yasaklanması,
- Özürsüz işe gelmemek, kendi isteğiyle iş yeri değişikliği yapmak,
- Kalitesiz ürünlerin üretilmesiyle ilgili sorumluluklar,
- İş yerinde küçük hırsızlıklarla ilgili cezai müeyyideler,[31]

Tarım ve Sanayi Toplumuna ait Ukaz kararlarında mühendislerin, teknisyenlerin, ustaların ve sorumsuz işçilerin akıbeti belirlenmiştir. Ukaz kararlarları savaş döneminde ulusal ekonominin canlandırılması için alınmış ve 1960 yıllarına kadar uygulanmaya devam edilmiştir.

Özetle, 1920-60'lı yılları SSCB halkları için son derece karmaşık geçmiştir. Stalin rejiminin baskıcı politikası Sovyetlerin her bölgesinde kendini hissettirmiştir. Kuzey ve güneyde yaşayan Kafkas Halklarının tamamı Çeçen, İnguş, Balkar, Kırım ve Ahıskalılar çeşitli cezalara maruz kalmışlardır. Bu cezaların en büyüğünü Ahıskalı Türkler yaşamıştır. Ahıskalı Türkler, Sovyet halkları içinde, Sibirya'ya sürgün edilmek, sürekli dışlanmak ve bir iskâna tabi olamamak gibi zor koşulla mahkûm olan en talihsiz topluluk olmuştur. Günümüz de de eski yurtlarına dönmelerine izin verilmediği için çok farklı ülkelerde dağınık olarak yaşamak durumunda kalan bir topluluk özelliği devam etmektedir.

Bugün yedi eski Sovyet ülkelerinde Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan Azerbaycan ve Gürcistan olmak üzere 4200 değişik yerleşim bölgesinde

[30] Sovetskiy Ensklopediçeskiy Slovar, İzdatelstvo SOVETSKAYA ENSKLOPEDİYA, Moskva, 1981, s. 1389.

[31] http: //wwwçhroNo. ru/proza/platoNova/nkvd. html; Ayrıca Bknz: C. İ. Ojegov, H. Y. Şvedova, Tolkovıy Slovar Russkogo Yazıka, İzdatelstvo: ATMP, 2009.

belirsiz yaşam şartlarında hayatlarını idame ettirmektedirler. Bulundukları bölgelerde mevcut kültür ve medeniyet anlayışına uyum sağlamak zorunda kalan ve kendi kültüründen istediği ölçüde beslenemeyen Ahıskalılar, uyum sorunlarını kendileriyle beraber taşımaya mecbur kalmaktadırlar. Bu da, her ülke ve bölgede, ana kültür havzalarından beslenemeyen yeni anlayışlar, yeni durumlar ortaya çıkarmaktadır. Zira her ülkede hâkim olan farklı anlayışlar, uyum ve uyumsuzluklar, artık birkaç ülkenin değil, bütün insanlığın sorunudur. Çünkü insanlık tarihinde derin izler bırakmış olan göçler-sürgünler, bilinmeze yapılan zorunlu bir yolculuğun adıdır. Acılarla dolu bu yolculuğa çıkanlar, muhacir, mülteci, sığınmacı, gurbetçi, öteki, garip, yabancı ya da göçmen gibi farklı adlar almaktadırlar. Dünyanın farklı coğrafyalarına savrulan bu insanların ortak kaderi ise, memleketlerinden uzakta çetin bir hayat mücadelesiyle karşı karşıya kalmaktır.

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkılarak tezimizde, Ahıskalı Türklerin bulundukları ülke ve bölgelerdeki konumlarını değişken olarak ele alarak Türkiye'de yaşayan Ahıskalıların dinsel yaşamlarına nasıl yansıdığı sorusuna cevap aranacaktır.

II. PROBLEM

Gürcistan'ın Ahıska Bölgesi dil, din ve etnik yerleşim açısından çok kültürlü bölgelerden biridir. İkinci Dünya Savaşı sırasında 14 Kasım 1944 tarihinde bölgedeki Türkler Sovyet Yönetimi tarafından Orta Asya Bozkırlarına sürgüne gönderilmiştir. Sürgünün hazırlayıcısı olan Ruslar sürgünden sonra da bu Türk boyunun üzerinde oluşturduğu siyasal baskının yanında etnik olarak da bölge halkının Türk ve Müslüman olmadığını iddia eden tezler ortaya koymuştur. Uygulanan bu politikalara karşı, Ahıskalı Türklerin gösterdiği direncin sosyal yaşam açısından sonuçlarını bilimsel çerçevede değerlendirmek tezimizin temel problemini oluşturmaktadır. Bu kapsamda yaşanan siyasi ve zorunlu göç sürecinde Ahıskalı Türklerin, Orta Asya ülkelerine dağılımını göz önünde bulundurarak, karşılaştıkları farklı ve benzer kültürlerin dinsel yaşayışa etkilerini sosyolojik bakış açısıyla değerlendirmek gereklidir. Bu nedenle, araştırmamız kapsamında ele alacağımız problemler şunlardır:

1. Sovyetler Birliği döneminde zorunlu göçe tabi tutulan Ahıskalıların maruz kaldıkları siyasi-ırkçı-ayrılıkçı politikalar sürecinde kimliksel tanımlanma düzeyleri, eğitim, mesleki ve ekonomik sorunları hangi boyutlardadır?
2. Orta Asya ülkelerinde (Özbekistan,Kazakistan,Kırgızistan,Azerbaycan) paylaştıkları geleneksel ve kültürel etkenlerin Ahıskalılar üzerindeki etkileri nelerdir?
3. Sürgün edildikleri ve göç ettikleri ülkelerdeki sosyo-kültürel yapıların dini inanç ve ibadetlere yaklaşımları üzerindeki etkileri nasıldır?
4. Yaşadıkları ülkeler ve bölgelerde toplumsal hayatta meydana gelen etkilenme boyutlarına göre ve farklı yaş grupları arasında dini inanç ve ibadetler bakımından farklılaşma var mıdır?
5. Göç edilen ülkelerdeki imkânlar açısından edinilen eğitim imkânları ve sosyo-ekonomik düzeylere göre Ahıskalıların dini inanç ve ibadetlere yaklaşımlarında farklılaşmalar var mıdır?
6. Türkiye'ye göç eden Ahıskalıların bu ülkedeki sosyo-kültürel yaşayıştan nasıl etkilendikleri, bu etkilenme dini inanç ve ibadetlere yaklaşımlarını nasıl etkilemiştir?

III. AMAÇ

Ahıskalı Türklerin hayatında sürgünler-göçler ve belirsiz yaşam koşulları hep var olmuştur. Bu belirsiz yaşam koşullarına karşı verilen aile içi direnç, onların geleneksel kültürlerinde ve dini kimliklerinde ön plana çıkmaktadır. Kimliksel duyarlılıklarının güçlülüğü, diasporik bir bilinçlenme yaratarak, etnik ve kültürel özelliklerinin devamını sağlamıştır. Ahıskalı Türklerin farklı kültürlerle ilişkileri, toplumsal değişme perspektifleri için ilginç, bakir bir araştırma alanıdır. Bu kapsamda din sosyolojisi bilim dalı açısından Orta Asya Ülkelerinden Türkiye'ye Göç eden Ahıskalı Türklerin dini bilgi ve inançları, din ile ilgili geleneksel-kültürel etki ve tepkileri ortaya çıkartmayı hedeflemekteyiz.

Çalışmamızda milli ve dini değerlerin göç sürecinde etkileşimlerini teorik ve pratik olarak araştırmayı amaçladık. Teorik olarak, araştırmanın kavramsal ve kuramsal temellerini ortaya koyarak, konunun zihinsel olarak daha iyi anlaşılmasını temin etmeye çalıştık. Pratik olarak da göç sürecinde etkileşimlerin din ile ilişkisini realitede nasıl

olduğunu, toplumun göç ile din arasında ne tür bir ilişki kurduğunu ve bunu hayatına ne şekilde yansıttığını gözlemlemeyi hedefledik.

Uygulama alanı olarak seçtiğimiz Bursa ve İstanbul'a göç eden Ahıskalı Türklerin dini inanç, düşünce, tutum ve davranışlarını tespit ederek, onların, bir yandan Sovyet dönemindeki dini hayatlarını ortaya koymak, diğer yandan da Türkiye'ye göç sonrası dine yaklaşımlarındaki farklılıkları anlamak ve Türkiye'deki Din Sosyolojisi araştırmalarına katkıda bulunmayı amaçladık.

IV. ÖNEM

Bir toplumun bütünleşmesini sağlayan en önemli faktörlerden birisi de dindir. Başlangıçtan günümüze hemen her insan ve toplum din fenomeniyle karşı karşıya kalmıştır. İnsan ve toplumları dinden bağımsız ele almanın pek sağlıklı olmayacağını görmekteyiz. O halde dinin toplum içerisindeki yerinin ve durumunun iyi tespit edilmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bütün toplumlarda önemli bir sorun olarak ortaya çıkan din, Sovyet toplumlarında gizli olarak sosyal yaşam ortamlarından uzak tartışılmıştır. Sovyet otoritesi dinleri ilerlemenin karşısında engel olarak görmüş ve toplumları inancını yaşamaktan men etmiştir. Toplumlar da, bu yasaklara, aile içi dirençle karşılık vermiş ve geleneksel dini yapılarını korumuştur.

Sovyet otoritesinin yasaklarından nasibini alan ve bugün halen eski Sovyet ülkelerinde ve Türkiye'de göçmenlik statüsü devam eden Ahıskalı Türklerin, geleneksel dini yapılarında nasıl bir değişiklik ve ne tür bir farklılaşma gözlenebileceği sosyolojik ilgiyi hak etmektedir. Bu bakımdan Ahıskalı Türklerin dini yaşantıları, din sosyolojisi açısından objektif olarak incelenmelidir. Ayrıca, bulundukları bölge toplumlarının kültürleri karşısında dini inanç, düşünce ve tutumlarını nasıl tanımlayabildiklerinin araştırılması büyük önem taşımaktadır.

V. VARSAYIMLAR

Varsayımlar, araştırma öncesi oluşturulan ve doğru olarak kabul edilen düşüncelerdir. Bunlar bir anlamda denenmeyen yargılar niteliğindedirler. Araştırma sonuçlarının geçerliliği, bu yargıların doğruluğuna bağlı bulunmaktadır.[32] Bu anlamda araştırmamızın varsayımlarını şu düşüncelerden hareketle oluşturabiliriz:

Din, insanlıkla doğmuş, onunla gelişmiş ve insanoğlunun kendisinden vazgeçemeyeceği sosyal bir olgudur. Tarihin hangi devresine bakarsak bakalım insan ve toplumların olumlu ya da olumsuz dinle ilişkileri söz konusudur.[33] Din olgusu, sadece ferdi bir tercih, dünyevi ve uhrevi bir mutluluk, metafiziksel bir tecrübe değil, aynı zamanda sosyolojik bir gerçekliktir.[34]

Din ile toplumsal çevre arasında daima yakın bir ilişki görülmüştür. Çünkü din ile toplum, sosyal, kültürel, ekonomik vb. yönleriyle bir ve bütündür. Toplumun ayakta kalması ve devamlılığının sağlanması, Hans Freyer'in de belirttiği üzere, "bütün faktörlerin birbiri üzerine karşılıklı olarak müessir olduklarını ve daima karşılıklı olarak bir birine bağlı durumda bulunduklarını göz önünde bulundurmakla"[35] gerçekleştirilebilir. Zira sosyal hayatta meydana gelen gelişmeler dini etkilediği gibi, din de, sosyal hayatta meydana gelen gelişmeleri etkilemektedir. Dinler tarih boyunca çeşitli toplulukların varoluşlarını devam ettirebilmelerinde en önemli kültürel unsur olmuştur. Toplumsal dayanışma ve kimliğin ifadesi olarak dinler özellikle göçlerin yarattığı belirsizlik ve güvensizlik ortamlarında önemli işlevler kazanmaktadır.

Ahıskalı Türklerin hayatlarında sürgünler-göçler ve belirsiz yaşam koşulları son yüzyıl içinde süreklilik kazanmıştır. Son derece katı bir siyasi rejim altında, basit bahanelerle vatanlarından uzaklaştırılan ve farklı ülkelerde ikamete mecbur bırakılan Ahıskalıların, yaşadıkları belirsiz yaşam koşullarına karşı direnme enerjilerini dini inançlarından ve bu

---

[32] Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi,* 6. Basım, Ankara, Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd. 1994, s. 71.
[33] Günay Tümer, "Çeşitli Yönleriyle Din", AÜİF Dergisi, XXVII, 1986, s. 247
[34] Mustafa Erdoğan, "Sekülarizm, Laiklik ve Din", İslami Araştırmalar Dergisi, VII, 3-4, 1995, s. 182.
[35] Hans Freyer, *İçtimai Nazariyerler Tarihi*, (çev. Tahir Çağatay), 2. Baskı, Ankara, Yıldız Matbaası, 1968, s. 157.

inancı devam ettirebildikleri aile içi dayanışmayla sürdürdükleri araştırmamızın temel varsayımını oluşturmaktadır.

Ahıskalıların sürgün edildikleri ülkelerde ve son dönemde gönüllü göç ettikleri ülkelerde oluşturdukları güçlü kimliksel dayanışma hakkında her ne kadar temel varsayımımızda genelleme yapmış olsak da çeşitli bağımsız değişkenler söz konusu olduğunda dindarlık kimliğinin ve bağlı olarak da milli kimliğin farklılaştığını kabul etmekteyiz. Bu kapsamda araştırmamızda alt varsayımlarımız aşağıda sıralandığı şekildedir;

1) Sovyetler Birliği döneminde zorunlu göçe tabi tutulan Ahıskalı Türkler, maruz kaldıkları siyasi, ırkçı, ayrılıkçı politikalar nedeniyle, yeniden sosyo-kültürel yapılanma sorunu yaşamışlardır. Bu kapsamda kimliğin tanımlaması, eğitim, mesleki ve ekonomik değişkenler açısından önemli farklılaşmalar ortaya çıkmıştır.
2) Ahıskalı Türklerin sürgün edildikleri ülkelerde (Özbekistan-Kazakistan-Kırgızistan ve Azerbaycan) yaşadıkları dağınıklık nedeniyle yaşadıkları yeni ortamlardan etkilendikleri varsayılmaktadır.
3) Ahıskalı Türklerin sürgün edildikleri ve göç ettikleri değişik ülkelerdeki yaşantılarında, sosyo-kültürel etkenler çerçevesinde inanç ve ibadetlerle ilgili yaklaşımları açısından farklılaşabilecekleri varsayılmaktadır.
4) Ahıskalıların yaşadıkları ülkeler ve bölgelerde toplumsal hayatta meydana gelen etkilenmeleri değişik zaman dilimlerinde yaşamaları nedeniyle, farklı yaş grupları arasında dini inanç ve ibadetler bakımından farklılaşmaların var olabileceği varsayılmaktadır.
5) Göç edilen ülkelerdeki imkânlar açısından edinilen eğitim imkânları ve sosyo-ekonomik düzeylere göre Ahıskalıların dini inanç ve ibadetlere yaklaşımlarının farklılaşabileceği varsayılmaktadır.
6) Türkiye’ye göç eden Ahıskalıların, bu ülkedeki sosyo-kültürel yaşayıştan etkilendiği ve özellikle yaşlı ve genç kuşakların dini inanç ve ibadetlere yaklaşımlarının etkilendiği varsayılmaktadır.

VI. SINIRLILIKLAR

Araştırmamız Sovyetler Birliği döneminde birçok bölgeye sürgün edilen ve bugün Türkiye'ye Göç eden Ahıskalıların yaşam tarzları, dini inanç ve ibadetlerinin boyutlarıyla ilgilidir. Bu kapsamda çalışmamız, Bursa ve İstanbul'da ağırlıklı olarak yerleşmiş ve yaşayan Ahıskalılarla sınırlıdır.

Halen eski Sovyetler Birliği ülkelerinde yaşayan Ahıskalı Türklerin de benzer sorunlar yaşadıkları ancak dinle ilgili yaklaşımlarının benzer olup olmadıkları bilinmemektedir. Dolayısıyla araştırmamız, Türkiye'ye göç eden ve burada daha farklı sosyo-kültürel koşullarla karşılaşan Ahıskalı Türkler açısından genellenebilir.

Ayrıca araştırmamız, deneklerin verdikleri bilgilerin doğru ve samimi olmasıyla sınırlıdır. Toplumsal etkileşimlere paralel olarak dini hayatta da şekillenmelerin olacağı varsayımından hareketle araştırmamız yapıldığı zamanla sınırlıdır.

VII. YÖNTEM

Yöntem, "bilinmeyen bir şeyi bulup meydana çıkarmak veya bilinen bir şeyi başkalarına gösterip ispat etmek için düşünceleri iyi bir şekilde sıralamak ve kullanmak sanatı"[36] veya en geniş anlamda "bizi gerçeğe götüren yol"[37] olarak tanımlanabilir. Bunun için bilimsel araştırmalarda gerçeğe ulaşılabilecek en uygun yöntemin belirlenmesi gerekir. İyi belirlenmiş bir yöntem, zihnin mantıklı çalışmasını sağlayabileceği gibi, araştırmacının en kısa zamanda gerçeğe ulaşmasına katkıda bulunacaktır.[38]

Araştırma yöntemi, araştırmanın amacının gerçekleştirilebilmesi için kullanılan genel yaklaşım olduğundan, takip edilecek yöntem araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olmalıdır. Araştırmanın konusu belirlendikten sonra, sınırları ve varsayımları tespit edilerek, ulaşılmak istenen hedef bir plan çerçevesinde düzenlenerek uygulamaya

---

[36] Zeki ArslanTürk, *Araştırma Metod ve Teknikleri,* İstanbul, İFAV Yayınları, 1995, s. 47.

[37] Orhan Türkdoğan, *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi,* İstanbul, MEB Yayınları, 1995, s. 169.

[38] Önal Sayın, *Sosyolojiye Giriş*, İzmir, Üniversite Kitapları, 1994, s. 36

konulur. Bunun için herhangi bir alanda inceleme yaparken o alanın yöntemlerinden hareketle sonuçlara gitmeye çalışmak bilimsel bir yoldur. Bu anlamda din gibi toplumsal olayları inceleme konusu yaparken de genel sosyolojinin ve din sosyolojisinin yöntem ve tekniklerinden hareket etmek bir gereklidir.

Sosyal bir olgu olarak din, inanç, ibadet ve sosyal boyut açısından farklı özelliklere sahiptir. Çünkü dünyada çok farklı dinler ve o dinlerinde çok farklı anlaşılma ve yaşanma şekilleri vardır. Dolayısıyla her hangi bir ülkede veya toplumda dini inceleme konusu yaptığımızda genel din sosyolojisinin yöntemlerinden hareket etmekle beraber, hangi dini hangi toplumda araştırdığımızı da iyi bilmek durumundayız. Zira bir araştırmanın doğruluğu ve geçerliliği yapıldığı yöntemle, teknikle ve o araştırmayı yapanların tutumuyla çok yakından ilişkili olmalıdır.[39]

Diğer alanlarda olduğu gibi din gibi önemli bir konuyu incelerken de son derece dikkatli ve titiz davranmak önem taşımaktadır. Bu bağlamda göçün ve farklı kültürlerin dinsel yaşayışa etkilerini tespite yönelik çalışmamızda, bilimsel yöntem ve tekniklerden yararlanırken objektif davranmayı bilimsel ve ahlaki bir düşünce olarak görmekteyiz. Çalışmamamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın tarihsel, kavramsal ve kuramsal çerçevesini ortaya koymaya, ikinci bölümde ise Bursa ve İstanbul'a Göç eden Ahıskalılarla ilgili bir alan araştırması yaparak, dini tutum ve davranışların çeşitli değişkenler açısından boyutlarını sosyolojik olarak gözlemlemeye çalıştık.

A. ARAŞTIRMA MODELİ

Bilimsel çalışmalarda belli bir yöntem çerçevesinde araştırma modeli oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Model, bir sistemin temsilcisidir. Modeller, temsil ettikleri sistemlerin daha basit ve özet durumlarını yansıtırlar.[40] Bu bir anlamda büyük projenin küçültülmüş sade görünümü demektir. Araştırıcı önceden planlayarak böyle bir başlangıç yapar ve çalışmalarını bu çerçevede yürütür. Ancak araştırma modelinin "araştırma

[39] Ünver Günay, "Din Bilimlerinin Teorik ve Metodolojik Sorunları", *Bilimname*, 1/1, 2003, ss. 110-111.

[40] Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi,* 6. Basım, Ankara, Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., 1994, s. 76.

amacına uygun ve ekonomik olması, verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesi gerekmektedir."[41] Biz de bu bağlamda araştırmamıza en uygun olarak "yapısal-fonksiyonel model" kuramını tercih ettik.

Yapısal-fonksiyonel model, sosyal yapı ile fonksiyonlar arasındaki ilişkilerden hareket eder. Bu model toplumu bir bütün olarak ele alarak, sosyal yapılarla fonksiyonları arasında istikrarlı bir dengenin bulunduğunu öngörür. Bu modelin üstün yönü, "topluma, işleyen bir bütün olarak bakması; değişmeyi, fonksiyonel olarak yapıyı oluşturan unsurlardaki gerekli farklılaşmada ve yenileşmede görmesidir.[42]

Bu bağlamda din sosyal bir gerçeklik olduğundan ve toplumsal işlevi bulunduğundan, yapısal-fonksiyonel model kuramına göre din ile sosyal değişmeler arasındaki karşılıklı etki tepkiyi daha iyi tespit edebileceğimizi düşündük. Dinin toplumsal yapının bir unsuru olarak toplumsal değişmelerden etkilenen diğer yapı unsurlarıyla fonksiyonel bir etkileşim içinde bulunduğu, sosyal yapının diğer alanlarında var olan değişmeye yönelik fonksiyon değişikliklerinin dinin anlaşılma ve yorum biçimlerinde de değişmeleri zorladığını görmekteyiz.

Zira sosyal bir olayın diğer sosyal olaylarla çok farklı ilişkileri bulunmaktadır. Toplumdaki ilişkiler örümcek ağı misali bir birleriyle ilişkilidirler. Herhangi bir alandaki gelişme ve değişmeler, toplumun diğer alanlarını da etkilemektedir. Bu çerçevede din ile toplum arasında da çok boyutlu etkileşimler bulunmaktadır. Bu etkileşimin yoğunluğu ülkeden ülkeye, toplumdan topluma, zamandan zaman farklılıklar gösterebilir. Buna bağlı olarak insanların dini inanç, ibadet ve sosyal davranışları ve bunlara yükledikleri anlamlar farklılaşmaktadır. İşte yapısal-fonksiyonel modelle dinin değişen ve farklılaşan bir toplumda sosyal boyutunun nasıl bir hal aldığını ve ne tür değişikliklere uğradığını gözlemlemek imkânı bulunmaktadır.

Bundan dolayı biz bu çalışmamızda, yapısal-fonksiyonel model yöntemiyle, din ve sosyo-kültürel etkileşim arasındaki ilişkileri ve bu ilişkinin boyutunu tespit etmeye

---

[41] Karasar, *a.g.e.,* s. 76.
[42] Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji (Toplumbilimi),* 7. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 1996, s. 245.

yöneldik. Bu çerçevede kuramsal ve deneysel yaklaşımla çalışmayı gerçekleştirmeye çalıştık. Kuramsal yaklaşımda bugüne kadar yapılan çalışmaları konuyla ilgisi ölçüsünde taramaya çalıştık. Deneysel olarak da yaş, ülke, eğitim, gelir düzeyleri gibi bağımsız değişkenler kapsamında, dini inanç, ibadet ve toplumsal yaşayışla ilgili verileri karşılaştırarak araştırma problemlerine cevap aradık. Yaşanan ve görünen yönüyle bir topluluğun dini hayatını ve o hayatta zaman, mekân ve şartlara göre ne tür etkileşimler olduğunu ve etkileşimin yönünü belirlemeye çalıştık.

B. EVREN VE ÖRNEKLEM

"Araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünü olarak tanımlanan evren, "genel" ve "çalışma evreni" şeklinde ikiye ayrılmaktadır. "Genel Evren" daha çok soyut ve ulaşılması oldukça zor hatta imkânsız gibi olan bir kavramdır. "Çalışma Evreni" ise imkân dâhilinde olan ve ulaşılabilen evrendir. Genel evrene göre daha somuttur. Uygulamada araştırmalar genellikle "çalışma evrenine" göre yapılır. Çünkü araştırmacı, çalışma evreni üzerinde ya gözlem yoluyla ya da belirli bir örneklem almak suretiyle araştırmasını sürdürür.[43]

Örneklem, "belli bir evrenden, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir.[44] Bir araştırmada tüm alanı inceleme zaman, enerji ve maliyet bakımından oldukça zor olduğundan, onun yerine bütünü en ideal anlamda temsil edebilecek bir bölüm alınarak incelenir ve bütün hakkında bir kanata ulaşılmaya çalışılır.[45] Örneklem kendi içinde tesadüfî, kota ve monografik olmak üzere üçe ayrılır. Kota örneklemesi, evrendeki kategorilerin belli oranlar dâhilinde örneklemde temsil edilmesini ifade ederken, monografik örneklem, evreni temsil edebileceği varsayılan herhangi bir alt grubun örneklem olarak alınmasıdır. Tesadüfî örneklem ise, evrendeki tüm elemanların eşit oranda seçilme imkânına sahip olmalarını ifade etmektedir.[46]

---

[43] Karasar, *a.g.e.,* s. 109-110.

[44] Karasar, *a.g.e.,* 110.

[45] Zeki ArslanTürk, T. Amman, *Sosyoloji*, İstanbul, İFAV Yayınları, 1999, s. 53-55

[46] ArslanTürk, *a.g.e.,* 87,93; Fahir Batu, *Uygulamalı İstatistik Yöntemler*, Trabzon, KTÜ Orman Fakültesi Yayınları, 1995, s. 106

Araştırmamızın evreni Türkiye'ye göç eden ve Bursa ve İstanbul'da yaşayan Ahıskalıların tamamıdır. Basit tesadüfî örneklem yöntemiyle Ahıska Göçmen Derneklerine kayıtlı olan ailelerin sayısı göz önünde bulundurularak belirlenen sayılarda anket uygulaması yapılmıştır.

Bu kapsamda öncelikle, Ahıska Türk Göçmen Derneklerin üye kayıt defterlerinden aile üye kayıtlarına göre Ahıskalı ailelerin tahmini sayıları tespit edilmiştir. Üye kayıt verilerine göre Bursa'ya göç eden aile sayısı 5.000 civarında iken, İstanbul'a göç eden aile sayısı ise 500 civarındadır. Bursa'da Yıldırım İlçesinin Yeşilyayla semtinde ve Kestel ilçesinde yerleşen ailelerden 200 kişiye, İstanbul'da Bahçelievler ilçesinin Yenibosna semti ve Avcılar ilçesinin Parseller semtinde yerleşen ailelerden 49 kişiye anket uyguladık. Ahıska Göçmen Derneklerinin 2010 verilerine göre Bursa ve İstanbul'da toplam 5.500 Ahıskalı Türk aile yaşadığı ve tahminen bu ailelerde 25-27.000 civarında Ahıskalı Türk nüfusunun olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın belirlenen çalışma evreni içinde seçilen örneklem kapsamında anket uygulanan sayı 249 kişidir. Bu sayının söz konusu evrendeki temsil oranı %0,92'dir.

C. VERİLERİN TOPLANMASI

Çalışmanın başlangıcında Ahıska Bölgesi ve Ahıskalı Türklerle ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmanın teorik kısmıyla ilgili, birincil kaynaklara ulaşma imkânımız olmuştur. Yurt içinde ve yurt dışında yayınlanan kitap ve makaleler dışında, konuyla ilgili yüksek lisans ve doktora tezlerine de ulaşılmıştır. İncelediğimiz kitap, tez, makale vs. kaynaklardan faydalanarak konumuzla ilgili kavramların izahına yer verdik. Bunun yansıra Ahıskalı Türklerin tarihsel sürecini, demografik yapısını ve nüfus dağılımını açıkladık.

Ardından Ahıskalı Türklerin Toplumsal Dini ve Kültürel Özelliklerini anlatırken aile içi-aile dışı psikolojik, sosyal ve ekonomik kayıplarına açıklık getirdik. Sovyetlerin asimle politikası karşısında Ahıskalı Türklerin Milli Kimlik Özelliklerini ayrı ayrı konu başlıklar altında inceledik. Böylece tezimizin teorik kısmını tamamlarken, taslak

planımızın ikinci bölümünde yer alan Ahıskalı Türklerin milli kimlik ile dini-kültürel özelliklerini kapsayan anket çalışmamızın soru hazırlama kısmını da tamamlamış olduk.

Anketimizi, Eski Sovyet Ülkelerinden Türkiye'ye göç edip, daha çok Bursa ve İstanbul'a yerleşen Ahıskalı ailelere uygulayacağımızdan, öncelikle ilgili makamlardan izin işlemleri yerine getirilmiştir. Ardından Bursa ve İstanbul İllerinde faaliyet gösteren Ahıska Türk Göçmen Dernekleriyle irtibata geçerek anketimizin uygulanması hususunda fikir alışverişinde bulunduk. Anket formlarımızı (Kişisel Bilgi Anketi, Dinin Toplumsal Fonksiyonları Anketi, Dini Şekillenme Anketi) uygularken başta Ahıska Derneklerinin Yöneticileri olmak üzere Ahıskalı ailelerle bire bir sohbet ortamlarında bulunduk. Oluşan sohbet ortamlarında, farklı ülkelerden gelen (Azerbaycan-Özbekistan-Kazakistan-Kırgızistan) Ahıskalı Ailelerin kültürel kazanım ve kayıplarını tespit ettik. Anket uygulaması 18 yaş ve üzeri yaş gruplarına uygulanmıştır.

Araştırmamızın sonunda, çalışmamızın daha objektif olabilmesi ve bilgilerimizi teyit etmek amacıyla, araştırma sürecinde halkla başlatmış olduğumuz diyalogu, anket sonuçlarını gördükten sonra daha da yoğunlaştırarak, yaş grupları, göç edilen ülkeler, eğitim ve gelir düzeyleri açısından insanlarla mülakat metoduna göre, araştırmaya katılan insanların dini inanç, ibadet ve düşüncelerini yakından görme imkânını elde ettik.

Böylece, bu araştırmamızın verileriyle Ahıskalıların milli-ideolojik özellikleri ile sosyo-kültürel, dini inanç, ibadet ve düşüncelerinin boyutlarına ulaştık. Kanaatlerimizi bilimsel yaklaşımla objektif bir şekilde çalışmamıza yansıtmaya gayret ettik.

D. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Dağıtılan anket formlarının toplanmasından sonra SPSS istatistik programında her anket formundaki veriler girilmiştir. SPSS-İstatistiksel Analiz (Statistical Package For The Social Sciences) programı yardımıyla verilerle ilgili sayısal ve yüzdelik durumları öncelikle tespit edilmiştir. Ayrıca bağımsız değişkenlerle diğer veriler arasındaki çapraz değerlendirmeler Ki-kare(X^2-Chi Square) testi çözümlemeleriyle ilişkilendirilmiştir.

Anket verileri arasındaki çapraz ilişkilerin anlamlılığı, 0,5 hata düzeyine göre test edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
AHISKALI TÜRKLERİN COĞRAFİ KONUMLARI ve TARİHİ GEÇMİŞİ

I- AHISKA BÖLGESİ'NİN COĞRAFİ KONUMU

Bugünkü Türkiye-Ermenistan sınırının birleştiği yerin kuzeyinde, Acara Özerk Cumhuriyeti'nin doğusunda, Türkiye'nin kuzeydoğusunda Ardahan İline sınır olan ve Tiflis'in güneybatısında kalan Ahıska bölgesi günümüzde Gürcistan sınırları dâhilindedir ve çok eski bir Türklük yurdunun merkezidir.[47] Bu tarihi bölge Mesketi ve Cavaheti sıra dağlarına sığınır. Günümüz idari yapısındaki adı da Mesketya-Cavaheti (Samtshe-Cavaheti)'dir. Mesketya-Cavaheti Vilayeti; eski Mesketya Vilayeti'nin Ahıska, Adigön, Aspinza, Borcom ilçeleri ile eski Cavaheti Vilayeti'nin Ahılkelek ve Ninotsminda ilçelerinden oluşturulmuştur.[*] Yüzölçümü 6.412,90 km² olan vilayette, 6 ilçenin yanında 5 kent, 7 kasaba ve 250 köy bulunmaktadır.[48]

Abastuban, Adigön, Aspinza Ahılkelek, Azgur ve Hırtız gibi önemli yerleşim birimlerinin merkezi olan Ahıska şehri, Türkiye sınırına 15 km mesafede bulunmaktadır. Posof çayının iki yakasında yer alan şehir, karayolu ile Tiflis, Batum ve Türkiye'ye bağlanmaktadır. Ayrıca Türk sınırının çok yakınındaki Vale Kasabasına kadar uzanan bir demiryolu, Ahıska'yı Tiflis'e bağlar. Kür ırmağı, Posof ve Adigön çayları ile bu çaylara karışan derelerin suladığı verimli topraklar, tarıma çok elverişlidir.[49]

Coğrafi koşullar, Ahıska'yı ülkenin diğer bölgelerinden farklılaştırmaktadır. Altı ay süren kar yağışı ve –20 dereceye varan soğuğu ile ifade edilebilecek olan sert iklimi bölgenin, "Gürcistan'ın Sibiryası" olarak tanınmasına sebep olmuştur. Cavaheti,

---

47 Ali Arslan, "I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Döneminde Ahıska - Ahılkelek1914-1921", *Kafkas Araştırmaları,* Sayı: III, 1997, s. 93.

* Bkz. Ek: 1 (Ahıska Haritası)

48 Hasan Kanbolat, "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya'daki Askeri Varlığı ve Gürcistan Boyutu", *Stratejik Analiz Dergisi,* 2.000, s. 42-47. Ek-1.

49 Yunus Zeyrek, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri,* Ankara, Pozitif Matbaacılık, 2001, s. 9.

sönmüş volkanlar tarafından kuşatılmış dağların üstündeki bir platoda olup, Ahılkelek deniz seviyesinden 1.750 m. yukarıda yer almaktadır. Ninotsminda'nın birçok köyü de deniz seviyesinden 2.000 m. yukarıdadır. Büyük bir bölümü Ahıska çöküntüsünde yerleşmiş olan Mesketya ise elma bahçeleri, üzüm bağları ve ormanlarla kaplıdır.[50]

Stratejik bakımdan, doğu-batı ekseninde sadece geçiş değil, üslenmeye açık, askeri amaçlı müstakil mevkilerin kurulmasına elverişli bir coğrafyadır. Bu bölgeyi elinde tutan kuvvet, hem Gürcistan-Azerbaycan istikametindeki bölgeye, hem İran-Ermenistan istikametindeki bölgeye, hem de Türkiye istikametindeki bölgeye açılım yapabilir.

A- AHISKALI TÜRKLERİN TARİHSEL GEÇMİŞİ

Ahıskalı Türklerin anavatanları Ahıska bölgesindeki varlıklarının tarihçesi çok eskidir. Bazı kaynaklarda Ahıskalı Türklerin siyasi varlığından ancak geç dönemlerde söz edilebildiği vurgulanırken; etnik açıdan bölgedeki Türk varlığının milattan öncelere dayandığı ifade edilmektedir. Ahıska coğrafyasında İslam öncesi dönemlerde Sakalar, Masagetler[51], Hunlar, İlk Kıpçaklar, Alanlar, Savurlar[52] gibi çeşitli Türk topluluklarının yerleştiği yine bazı kaynaklarda belirtilmektedir.

XII. asırdan itibaren kuzeyden gelen Kıpçak Türklerinin buraları yurt edindiği bilinmektedir. Kıpçaklar bir ara aynı dini paylaştıkları Gürcistan'ın devlet ve ordu yönetiminde etkili olmuşlar, sonra İranlılara ve İlhanlılara tabi İlbeylikleri kurmuşlardır.[53]

Ortodoks-Kıpçak Türklerinin Posof'la Çataldere'nin birleştiği yerdeki Çaksu üzerinde bulunan ve eski merkez Çak Kalesinde ocaklı olarak yaşayan Kıpçaklı T. Sargis, İlhanlıların ilk çağı 1267/8 yılında, Tebriz'de Abaka Handan "Gürcistan Atabeki"

---

50 Gürcistan Parlamentosu Web Sitesi: http: //www. parlament. -ge/GENERAL/stat/emain/html.

51 Misketler

52 Seyfeddin Buntürk, *Rus Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri,* Ankara, Berikan Yayınevi, 2007, s. 1-8,

53 Yunus Zeyrek, "Ahıska'nın şanlı Tarihi Huzurunda", *Yeni Türkiye Türk Dünyası Dergisi,* Sayı: 2, 1997, s. 32.

unvanını alarak, Çoruh (Artvin) ve yukarı Kür (Ardahan-Ahıska-Ahılkelek) bölgesinin İlbeği olmuş, böylece Atabekler sülalesini kurmuştur.[54]

Ahıska-Ardahan-Artvin kesimlerinin İlbeğleri olan Kıpçaklı Atabekler (1268-1578) 310 yıl Ortodoks olarak buraları idare ettiler ve İlhanlı-Çalayırlı-Karakoyunlu-Akkoyunlu gibi Müslüman Türk Hükümetlerine bağlı yaşayarak hep Gürcistan Bağratlıları ve İmaret (Kutayıs) İber (Tiflis) Gürcüleri aleyhine çalıştılar.[55]

1536-1578 yıllarında Osmanlıların Atabekler elinden fethederek Anadolu Birliğine kattıkları Çoruh ve Yukarı Kür Boylarındaki Artvin, Ardahan ve Ahıska bölgelerine az sayıda Türkmen ve Kürt göçebelerinden başka Anadolu'dan ve Azerbaycan'dan Türk halkını yerleştirmişlerdir. Bu bölge halkının öteden beri Kıpçak/Kuman ağzıyla Türkçe konuşmaları ve Türk folkloru ile etnografyasını en köklü biçimde yaşata gelmeleri bu halkın ezeli Türklüğünü ispat etmektedir.[56]

1578 yılından 1828 Rus işgaline kadar Osmanlı İmparatorluğunun elinde bulunan elli bin Türk Nüfuslu Ahıska, önce Karsı ele geçiren Ruslar tarafından destansı bir kurtuluş mücadelesi vermiş, ancak 28 Ağustos'ta kadın çocuk demeden büyük bir katliama uğratılarak işgal edilmiş, 1829'da imzalanan Edirne Anlaşması ile Rusların eline geçmiştir. Milli mücadele çerçevesinde I. Dünya savaşı sonrasında Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Türk toprakları teker-teker esaretten kurtulurken, 7 Mart 1921'de Ahıska, 11 Mart'ta Batum, 14 Mart'ta Ahılkelek Türk ordusu tarafından düşman elinden kurtarılmıştır. Fakat ne yazık ki, 16 Mart 1921'de Moskova Anlaşmasıyla Batum, Ahıska, Ahılkelek, Acar bölgeleri Rusya'ya bırakılarak Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Tiflis vilayetine bağlanmıştır.[57] 1930'lu yıllarda ki baskı ve şiddet döneminde binlerce aydın ve din adamı "Kemalist" ve Pan-Türkist" suçlamalarıyla zindanlara atılmış, Stalin'in desteği ile Türklerin büyük bir bölümünün soyadı

---

[54] M. F. Kırzıoğlu, "Ahıska Bölgesi ve Türklük", *Türk Kültürü Dergisi VIII,* Sayı: 87, 1970 s. 203-204; M. F. Kırzıoğlu, *Yukarı Kür ve Çoruh Boylarında Kıpçaklar,* Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s. 150.

[55] M. F. Kırzıoğlu, *Kıpçaklar (Ahıska Çıldır Eya6leti Tarihinden),* Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1992, s. 148-162.

[56] İsmail Kayabalı, Cemender ArslaNoğlu, "Osmanlıların Fethinden (09. 08. 1978) Önce Kuzeydoğu Anadolu Sınırlarımızdaki Ardahan, Çıldır, Posof, ve Hanak Bölgesinin Türklüğü, Köyleri ve Köy Adları", *Türk Kültürü Dergisi,* C. XI, No: 126, 1973, s. 381.

[57] Buntürk, *Rus Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri,* s. 20-188,

Gürcüceye çevrilmiştir. 1938 Sovyet Anayasasının kabulünden sonra bu bölgedeki Türkler kayıtlara Azerbaycan, dilleri ise Azerbaycan'ca olarak geçirilmiş, 1940 yılında ise resmi dilleri Gürcüce olmuştur.[58]

B. 1944 YILINDA AHISKALILARIN SÜRGÜNÜ

1921 yılında mevcut Komünist Yönetim, "Milliyetler Politikası" çerçevesinde, Gürcistan sınırlarında Abhaz, Asetin ve Acarlara Özerk Cumhuriyet kurma hakkı tanırken, aynı hakkı Ahıskalı Türklere tanımamıştır. 1930-37'li yıllarda halkın lideri durumunda olan binlerce aydın ve din adamı hapse atılmıştır. 1938 yılında Ahıska ve çevresine "sınır koruması" adı altında on binlerce asker yerleştirilmiştir. Savaş başlayınca 40.000 civarında insan, Almanlarla savaşmak üzere silâhaltına alınarak cepheye gönderilmiştir. Geride kalan kız, gelin ve yaşlılar Ahıska-Borcom demiryolu inşaatında çalıştırılmışlardır. 1944 yılının Mayıs ayında alınan ani bir kararla, Ahıskalı Türklerin, Gürcistan'ın kuzey ilçelerine nakli açıklanmıştır. Fakat daha sonra bu kararın halkın kafasını karıştırmak, meşgul etmek ve dikkatini başka tarafa çekmek için hazırlanmış olduğu ortaya çıkmıştır.[59] Aynı yılın Temmuz ayında SSCB'nin Halk İçişleri Komiseri Gürcü asıllı Lavrentiy Beriya'nın Devlet Savunma Komitesi Başkanı Gürcü İ.V.Stalin'e gönderdiği teklif niteliğindeki mektubunda (24 Temmuz 1944) "Gürcistan SSCB'nin Türkiye sınır bölgelerinde oturan Türk nüfusun önemli bir kısmı yıllardır Türkiye tarafındaki akrabalarıyla temas etmek suretiyle muhaceret eylemi içerisinde olup, kaçakçılık yapmakta, Türk istihbarat organları için casus angaje kaynağı oluşturmakta ve eşkıyaya insan gücü temin etmektedir" diyerek, 16.700 hanenin 86.000 Ahıskalı Türk'ün Orta Asya'ya sürülmesini ve bunların yerine, Gürcistan'ın toprak sıkıntısı çekilen kazalarından 7.000 Gürcü hanenin iskan edilmesini teklif etmiştir. Bu teklifin bir hafta sonrasında Stalin tarafından imzalanan Devlet Savunma Komitesi kararıyla bir gece içerisinde sürgün başlamıştır.[60] Beriye'nın teklifiyle Stalin'in

---

58 Kıyası Aslan, *Ahıska Türkleri,* Ankara, Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayın No: 1, 1995, s. 7.
59 Buntürk, *Rus Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri,* s. 196-208
60 Aslan, *Ahıska Türkleri,* s. 37. 46.

imzaladığı gerekçeli kararın aynı ifadelerden oluşması, sürgün tarihinin önceden belirlenmiş bir hareket olduğunu göstermektedir.[61]

1945'te Almanların yenilgisiyle neticelenen II. Dünya harbi sonucu savaştan dönen çoğu yaralı ve sakat Ahıskalı Türk "kim için ve ne için savaştıklarını" sorgulamaya başlamaları üzerine kısa bir süre içerisinde tutuklanıp Sibirya'ya sürgüne gönderilmiştir. Gerek Sibirya'ya sürülenler gerekse Türkistan ülkelerine tehcir edilenler alışamadıkları hava şartları, açlık ve bulaşıcı hastalıkları nedeniyle ölüme mahkûm olmuşlardır.

1956'da Kuruşçev'in Komünist Partisinin 20. Kurultayında yaptığı konuşmadan sonra sürgünde bulunan Karaçay, Balkar, Çeçen, İnguş ve Kalmuklara kendi ülkelerine yeniden dönme imkânı tanınmıştır. Kırım Türkleri ve Ahıskalı Türkler ise bu uygulama dışında tutulmuştur. Ahıskalılar ise müteakip iki yıl boyunca atalarının yurtlarına dönmelerine müsaade olunması için defalarca başvuruda bulunmuşlar, fakat Ahıskalılara sadece Azerbaycan'a gidebilecekleri söylenmiştir. Şubat 1964'te Taşkent Vilayetindeki Mesketya Milli Harekâtının genel toplantısı bünyesinde, Ahıskalıların geriye dönüş istemleri için yapılan başvuruların hiçbir karşılık bulamamıştır.

C. SOVYETLER BİRLİĞİNİN DAĞILMA SÜRECİ ve 1989 FERGANE OLAYLARI

1968 Haziran ayında Sovyet makamları nihayet sürülen halkların en sonuncusu olarak Ahıska-Mesketyalılarla ilgili yeni kararlar almıştır. Alınan bu kararın ikinci paragrafında sürgün edilen Ahıskalıların "Özbek SSCB, Kazak SSCB ve diğer yerlere nihai olarak yerleştikleri kaydedilmekte idi. Yine de Kırım Tatarlar* gibi Ahıskalıların da yurtlarına dönmelerine müsaade olunmuyordu.[62]

---

[61] Rasim Bayraktar, *21. Yüzyılda İnsanlık Dramı,*İstanbul, İhlas Matbaa, 1999, s. 66-70, 73-77; Özel Kara, "Son İki Yüzyılında Ahıska Türkleri", (Yayınlanmamış Bitirme Tezi, T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. 2008) s. 76-82. ; Hasan Emingil, *Ağlama Hasan Dede,* İstanbul, Ahıskalı Türkler İşbirliği ve Dayanışma Derneği Yayınları, 2007, s. 9; *Stalin'e ait sürgün kararları Ek-2, Ek-3, Ek-4, Ek-5; Sürgüne gönderilen ve savaşa katılanların dramı Ek-6, Ek-7, Ek-8, Ek.-9.

[62] Robert Gonquest, "Kayıp Bir Halk: Rusya Mesketyalılıarı", (Çev: Eşref Özbilen), *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* Sayı: 50, 1987, s. 184-186.

*1944 tarihinde Stalin'in sürgün kararıyla Kırım'da yaşayan Kırm Tatar Türkleri de Özbekistan'a sürgün edilmişlerdir. 1956 Sonrası Kırım Tatar Türklerine yurtlarına dönme izni verilmiştir. Fakat Ahıskalılara geri dönüş izni verilmemiştir.

Gorbaçov'un başlattığı Perestroyka'ya kadar muhtelif dönemlerde Ahıskalı Türklerin vatanlarına dönmek için yapmış oldukları başvuruların tamamı geri çevrilmiştir. Perestroyka'nın başlamasıyla ilk defa Ahıskalı Türklerin talepleri Sovyet ve Dünya kamuoyunda görüşülmeye başlamıştır.

1986-1989 yılları arasında dönemin Sovyet Lideri M. Gorbaçov'un "Perestroyka-Glastnost" (Yeniden Yapılanma) politikaları kapsamında Sovyetler Birliği ve bağlı halkların yenidünya düzeninde yeniden yapılanması başlamıştı. Bu politikalar çerçevesinde, Sovyet halklarında "demokrasi" ve "bağımsızlık" sloganları ön plana çıkmıştı. Böylece Sovyetlerin birçok bölgesinde "bağımsızlık" hareketleri canlılık kazanmış, milliyetçi sloganlarının yansıra rejim karşıtlarının eleştirileri de zihinleri meşgul etmeye başlamıştı. Nitekim bu dönemde Gürcistan ve Özbekistan'ın açık bir şekilde SSCB'den ayrılma isteği, Gorbaçov hükümetiyle KGB yönetimi arasında soğuk rüzgârların esmesine sebep olmuştur. Bu gelişmeler sırasında "Gürcülerin Moskova'ya cephe alması sonucu, Sovyet yetkilileri Ahıska Türkleri meselesini Gürcistan'a baskı unsuru olarak kullanmaya başlamışlardı. Moskova, Gürcistan'daki milliyetçileri köşeye sıkıştırmak için Abhaz ve Osetinlerle birlikte Ahıskalıları da kullanmak istiyordu. Gerçekten de yaklaşık 300-350 bin Ahıskalı'nın Gürcistan'a dönmesi, Gürcistan için tam bir hezimet olurdu. Bu dönemde Özbekistan'da ise, Moskova'nın olağanüstü yetkiler vererek bölgeye memur ettiği Gidilyan-İvanov ikilisinin terörü yaşanmaktaydı. Gidilyan ve İvanov yetkilerini kötüye kullanarak rüşvet almaya başlamışlardı. Özbekistan'daki bu kötü gidişat Moskova'ya karşı düşmanlığı körüklemiş, Özbekler, Ruslara karşı örgütlenmeye başlamışlardı. Özbek KGB'si ise bu durumu kontrol etmeye çalışmaktaydı".[63]

SSCB'nin çalkalanmaya başladığı bu yıllarda, 1980'lerden itibaren Özbekistan'da faaliyet gösteren muhafazakâr "Birlik Teşkilatı"nın üyeleri de, ülkede ki mevcut otorite boşluğundan faydalanarak çalışmalarına hız kazandırmışlardı. Teşkilat Üyeleri muhafazakâr faaliyetlerinden dolayı kısa zaman içinde Özbek KGB'sinin hedefi haline gelmişti. Muhafazakâr Özbek Aydınlarının kurmuş olduğu Birlik Teşkilatı,

[63] Aslan, *Ahıska Türkleri,* s. 14. Daha Geniş Bilgi İçin Baknz: Seyfeddin Buntürk, *Rus Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri,* s. 323-387.

"Özbekistan'ın tarihi, kültürel ve manevi değerlerini korumak" fikrine dayanmaktaydı. Irk, din, mezhep ayrımı yapmadan ülke halkının maddi ve manevi değerlerini korumayı amaç edinen Birlik teşkilatının organizasyonu günden güne yaygınlaşmakta ve beğeni kazanmaktaydı. 1988'in sonlarına gelindiğinde ülkedeki muhafazakâr çalışmalarına engel olamayan Özbek KGB'si, mevcut hükümet basınında, Birlik Teşkilatını suçlayan makaleler yayınlamaya başlamış ve Teşkilatın Kurucusu Abdurrahim Polatov ile Muhammet Salih isminde kişiler hakkında ırkçılıkla suçlayan yazılar yayınlamıştır. Böyle bir ortamda Özbek KGB'si tarafından güçlü bir güç, kaos ortamı oluşturup "Birlik" adlı bir çete adıyla Ahıskalı sivillere saldırılar düzenlenmiş ve çocuk, yaşlı, kadın demeden kan dökülmüştür. Bu şiddet olayları yaşanırken devlet ve güvenlik güçleri adeta ortadan kaybolmuştur. Fergane civarında Ahıskalıların yoğun olduğu Kuvasay, Margilan ve Taşlak bölgelerinde, iki halkın dostluğuna ihanet edilmiştir.

23 Mayısta başlayıp 6 Haziran'a kadar devam eden Fergana Vilayetine bağlı Margilan, Taşlak, Kokand, Kuvasay ve Ahunbabayev ilçelerindeki saldırılar sonucu, resmi kayıtlara göre; 112 kişi ölmüş 1032 kişi de yaralanmıştır. 850'den fazla ev yakılıp dağıtılmıştır. KGB tarafından halkın tahliyesi için gerekli araç-gereç hazırlanmış ve halkın büyük bir kısmına gıda yardımında bulunulmuştur. Böylece Özbekistan'dan ikinci kere geçici sürgüne tabi tutulan 17.000 Ahıskalı Türk Rusya'nın Kursk, İvanovsk, Orlov, Belgorod, Smolonsk, Voronij, Nalçik, Krasnodar, Rastov, Stavropol regionlarına yerleştirilmiştir.[64] Halen Eski Sovyet ülkelerinde dağınık halde yaşayan Ahıskalı Türklerin yaşam belirsizliği davam etmektedir.

D. SSCB'NİN MİLLİYETLER POLİTİKASI

XVI. Yüzyıldan itibaren Orta Asya ve Kafkas Ülkelerinin Rus işgaline uğraması sonucu Türk nüfusu üzerinde Rus baskısı ve asimilasyonu başlamıştır. Rusların en büyük amacı, Türkleri birbirinden ayırarak, kendileri için tehdit olmaktan çıkarmak olmuştur. Bu kapsamda; 1800'lü yılların ortalarında Çarlık döneminde uygulamaya başlanan ve daha sonrada SSCB döneminde de bazı değişiklikler ile İlminskiy'in

---

[64] N. F. Bugay, *Turki Mesketintsı: Dolgiy Put Ki Reabilitastsii (1944-1994),* Moskova, Mejdunarodnaya Obşestva Mesketinsikh Turok Vatan, 1994, S. 131-134.

görüşleri Ruslaştırma Politikalarına rehberlik etmiştir. Daha sonra İlminiski'nin eserlerinden Stalin döneminde de istifade edilmiştir. Özellikle 1924-1936 yılları arasında "Milliyetler Politikası" kapsamında, Türkistanlılık ve Türklük düşüncesinin önünün kesilmesi maksadıyla daha alt kimlikler olan yerel milliyetçikler desteklenmiş, bölge halkları arasında kopukluk sağlamak maksadıyla farklı harfleri olan alfabeler ve bir birinden bağımsız dil yapıları ortaya konulmuştur.[65]*

Şöyle ki, İlminskiy'in Türkistan halklarını Ruslaştırmak ve Hıristiyanlaştırmak amacıyla geliştirdiği eğitim sisteminin temel hedefleri; "Türkistan Türkleri arasında yüzyıllardır iletişimi sağlayan müşterek yazı dilinin egemenliğine son vererek, bölgesel şiveleri eğitim ve kültür dili olarak kullandırmak ve genel Türk dilinin içinden "ulusal" kimliklerin şekillenmesini sağlayabilecek ayrı-ayrı "ulusal diller"'in ya da yazı dillerinin ortaya çıkmasını, bunun için Türk grupları arasında misyonerlerle yakın ilişkiler kurmuş olan aydın eğitimcilere destek vererek, onların kendi okullarında, kendi şiveleri ile okutabilecekleri Kril alfabesi ile yazılmış kitaplar hazırlamalarını sağlamaktır"[66] şeklinde belirlenmiştir. İlminskiy tarafından projelendirilen bu asimilasyon politikasına "Rus-Türklük Bilimi" ismi verilmiştir. Bu politika üç ayak üzerine oturtulmuştur: birincisi; Türkistan'da Türkler tarafından kullanılan alfabeyi değiştirerek Rus alfabesinin benimsetilmesi, ikincisi; yüzyıllardır Türkler tarafından kullanılan milli dil Çağatayca'nın yerine Rusçanın benimsetilmesi ve üçüncüsü de; Türkistan'da yaşayan Türkler ile Osmanlı Türkleri arasındaki mevcut olan her türlü irtibatın koparılması olmuştur. İşte İlminskiy'in bu eğitim projesini yeniden değerlendiren Stalin, Türk milletine uygulanan asimilâsyon politikalarını daha da sertleştirmiştir. Bir önceki yüzyılın projesini Milliyetler Politikası adı altında uygulamaya koyan Stalin'in hedefinde ise, daha açık ve katı ifadeler yer almaktadır: birincisi; Türk milletine, yapay farklılıklar ile dil, kültür, tarih bakımından ayrı-ayrı nitelikler kazandırmak, ikincisi; bölünme yaparken, coğrafi sınırları, unsurların birbirleri ile sürtüşecek şekilde çizmek, üçüncüsü ise; dil ve alfabe bakımından hem

[65] Ahmet B. Ercilasun, "Tarihten Geleceğe Türk Dili", *Yeni Türkiye Dergisi,* Sayı: 15, 1997, s. 189; * Nikola İvanoviç İlminski (1822-1891), Yaşadığı Dönemde Rusya İmparatorluğunun Türk Soylu Topluklarla ilgili alfabe-dil politikasını yönlendirmiştir. Daha geniş bilgi için bknz: Arife Abbaseligızı, "Rusların Volga-Ural Bölgesinde Türk Topluluklarının Dil ve Medeniyetlerini Asimle Politikası", Ahıska Dosyası Dergisi, Sayı: 3, 2009, s. 17-19.

[66] Haktan Birsel, *Eski Dünyanın Karanlık Yüzü Orta Asya Jeopolitiği,* İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 20.

birbirleri ile hem de Anadolu ile irtibatı sağlanmayacak şekilde farklılıklar yaratmaktır.[67] Sonuç olarak, İlminskiy'in "Rus Türklük Bilimi" projesi ve Stalin'in "Milliyetler Politikası"nın temel hedefi: Türk kimliğini bölmek, farklı kril alfabesini yerleştirmek ve Türklerin bir biriyle irtibatını kesmek olmuştur. Bu uygulanan asimilâsyon politikasıyla da arzu edilen sonuca ulaşılmıştır.

Yapılan çalışmalar sonucunda Sovyetler Birliğinde 20 çeşit Türk yazı dili ortaya çıkmıştır. Bu diller; Azerbaycan, Gagavuz, Türkmen, Kırım, Tatar, Karaçay-Malkar, Nogay, Kumuk, Kazan Tatar, Başkurt, Kazak, Kırgız, Karakalpak, Özbek, Uygur, Altay, Hakas, Tuva, Yakut, Çuvaş Türkçeleridir.[68] Böylece, Sovyet Hükümeti, hem Müslüman Kimliği etrafındaki bütünleşmeyi zayıflatmak, hem de Türklük yapılaşmasının önünü kesmek maksadıyla daha alt kimlik yerel milliyetçikleri destekleyerek 5 Aralık 1936 Anayasası ile beş Orta Asya Sovyet Türk Cumhuriyetini (Kazakistan – Kırgızistan – Tacikistan – Türkmenistan - Özbekistan) meydana getirmiştir.[69]

Görüldüğü gibi, SSCB Yönetimi, etnisiteyi bir silah olarak kullanmış ve Türk Boylarından ayrı-ayrı Milletler ortaya çıkarmıştır. Bunu, Orta Asya ve Kafkaslarda kendi üstünlüğünü sağlayabilmek için yapmıştır. Böylece, bölge halkalarının bütünleşmesine engel olmuş ve kurulan Cumhuriyetlere adı etrafında milli kimlik kazandırarak istediği Sovyet Vatandaşını elde etmiştir.

E. AHISKA BÖLGESİNİN SÜRGÜNLE DEĞİŞEN DEMOGRAFİK YAPISI ve BUGÜNKÜ DURUMU

Bilindiği gibi 14 Kasım 1944 Sürgününden sonra Stalin'in kararıyla Gürcistan'ın toprak sıkıntısı olan bölgelerinden 7.000 Gürcü hanesinin Ahıska ve çevresine yerleştirilmesi öngörülmüştü.[70] Bu karar II. Dünya Savaşının son yıllarında gerçekleşmemiş olsa da zamanla Gürcü ve Ermeni ailelerin Ahıska topraklarına yerleşmesi sağlanmıştır. Kafkasya'da Ermenistan dışında yaşayan Ermeniler diasporik bir bilinçlenme ile güney

---

67 Birsel, *a.g.e.,* 42-46.

68 Ahmet B. Ercilasun, "Tarihten Geleceğe Türk Dili", *Yeni Türkiye Dergisi,* 1997, Sayı 15, s. 190

69 Birsel, *a.g.e.,* 46-47.

70 Aslan, *Ahıska Türkleri*, s. 37-46.

Kafkasya sınırlarına yani Gürcistan'ın Ahıska topraklarına ve Rusya Federasyonun Krasnodar Bölgesine yerleşmeyi bir fırsat olarak bilmiş ve Ermenistan'a sınır olan Ahıska Toprakları üzerinden Kara Deniz kıyılarına (Krasnodar'a) ulaşma ideallerini göz önüne alarak Ahıska ve Krasnodar topraklarına yoğun göç etmişlerdir. Bugün bu bölgedeki Ermeni Otoritesi Gürcistan'dan özerklik istemektedir.

2002 sayımına göre Ahıska'da Ermeni nüfusunun ilçelere oranı şöyledir: Ahılkelek % 94,3, Aspinza % 17,5, Ahıska % 36,6, Ninotsiminda % 95,8, Adigön % 3,4 ve Borcom % 9,6[71] Ermeni kaynaklar Cavahet'in (Ahıska Bölgesinin) % 97'sinin Ermenilerin oluşturduğunu iddia etmektedirler. Gürcüce yayınlanan Eri gazetesi ve Rusça yayınlanan Panorama Nedeli dergisi, Cavaheti'deki Gürcülerin vilayet nüfusuna oranını % 2,5 olarak vermektedir.[72] Gürcistan Parlamentosu Web Sitesinde ise, bu oranın % 9,3 olduğu yazılmıştır.[73]

Mesketya-Cavahet'in (Ahıska Bölgesinin) 1989 nüfus sayımına göre ilçe nüfusları şu şekildedir; Ahılkelek: 69.103, Ninotsminda: 37.895, Ahıska: 54.822, Adigön: 21.282, Aspinza: 13.432, Borcom: 38.973. tüm vilayet, ülke nüfusunun % 4,4'ünü, yüzölçümünün ise % 9,2'sini oluşturmaktadır.[74]

Abhazya'da yaşayan yaklaşık 70 bin civarındaki Ermeni hariç olmak üzere, 2002 nüfus sayım sonuçlarına göre; Gürcistan'da 248.929 Ermeni yaşamaktadır ki, bu da genel nüfusun yüzde 5,7'sine tekabül etmektedir.[75]

Bölgenin mevcut nüfus yapısıyla ilgili Gürcistan Ulusal Güvenlik Bakanı Şota Kviraya, "Türklerin Türkiye ve Ermenistan'a sınır olan Ahıska Bölgesine dönüşünün Gürcistan'a, stratejik ilgi merkezi olan Kafkasya'da, Ahıskalı kartını kullanabilme fırsatını verdiğini" söylemiştir. 2.000'li yıllarda Güneybatı Gürcistan'da Ermenilere karşı "Müslüman Gürcü" kimlikli Ahıskalı kartını kullanmaya hazırlanan Gürcistan,

---

[71] Gürcistan Devlet İstatistik Komitesi Web sayfası http: //www. statistics. ge

[72] Kanbolat, a.g.m., s. 42-47.

[73] Gürcistan Parlamentosu Web Sitesi: http: //parliament-ge/GENERAL/stat/emain/htmk

[74] Kanbolat, *a.g.m.,* s. 42-47.

[75] Gürcistan Devlet İstatistik Komitesi Web sayfası http: //www. statistics. ge

Türkiye'nin beklentisinin aksine Ahıskalı Türkler ve diğer etnik kimlikleri "Gürcüleştirme" siyasetinden vazgeçmiş değildir.

Bugün Mesketya-Cavaheti- (Ahıska Bölgesi), Gürcistan'ın, ekonomisi-altyapısı-iletişim hatları ve karayolları en kötü, yaşam standardı en düşük, işsizliğin en yüksek olduğu ve özelleştirmenin başlamadığı vilayetidir. Cavahet'in-Ahıska ve çevresinin bağımsızlık sonrası daha da ihmal edildiği, ülkeye gelen Batılı yatırımcıların Batum ve Rustavi'ye yatırım yapmayı tercih ettikleri, vilayetin milletvekillerinin hükümet yanlısı olduğu için Tiflis'te haklarını koruyacak bir lobisi bulunmadığı iddiaları vardır.

Ermeni Cavah örgütü liderleri, Gürcistan, Cavahet'in-Ahıska'nın statüsünün de belirleneceği şekilde federatif bir yapıya kavuşursa, vilayetin yaşam seviyesinin yükseleceğini ve yatırımların hızlanacağını düşünmektedirler. Bu ve benzeri iddialar sebebiyle Gürcü yönetimi, sosyo-ekonomik geri kalmışlığı telafi edecek ve ekonomik entegrasyonunu hızlandıracak adımlar atmış ve 15 Şubat 2002'de Tiflis Üniversitesinin bir fakültesini burada açmıştır.[76]

Günümüzde Ahıska Bölgesinde Ermeni nüfusu çoğunluk teşkil etmektedir. Fakat merkezi otoriteye karşı özerklik istekleri olduğu için kendi hallerine bırakılmış konumdadırlar. Bundan dolayı büyük ölçüde Ermenistan ve Rusya Federasyonu hükümetlerinden destek gören Ermeni nüfusu otoritesi Gürcü Hükümeti karşısında haklarını savunabilme direncini gösterebilmektedirler. Bölgede Gürcü para birimi olan "Lari" yerine Ermeni para birimi "Dram", Rus "Rublesi" ve Amerikan "Doları" kullanılmaktadır. Bu ve benzeri uygulamalar Ahıska ve çevresinde yaşayan Ermenilerin yarı-bağımsızlığını göstermektedir.

F. AHISKALI TÜRKLERİN NÜFUS DAĞILIMI

Günümüzde Ahıskalı Türklerin nüfus dağılımıyla ilgili net bilgiler olmamakla beraber, sürgün öncesi ve sonrası kaynaklar, belirli tarihlerde yapılan nüfus sayım sonuçlarını vermektedir. Hiç şüphesiz ki, nüfus tespitiyle ilgili verileri değerlendirirken özellikle I.

[76] Mahmut Niyazi Sezgin, "Güney Kafkasya'da Ulaştırma ve Jeostrateji", *Stratejik Analiz Dergisi,* 2002, s. 41-48.

Dünya Savaşından sonraki dönemde Ahıskalıların çeşitli asimle politikalarına maruz kaldıklarını dikkate almamız gerekmektedir.

Nüfus tespitiyle ilgili ilk veriler 1926-1929 yıllarında yapılan nüfus sayımıyla ilgili Ansiklopedik bilgilerdir. 1926 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Türk Nüfusu 137.921 olarak belirtilmiştir.[77] Bu rakam o yıllardaki Gürcistan nüfusunun % 5,2'sini teşkil etmektedir. Yine 1929 yılı kayıtlarında Ahıska nüfusunun % 55'inin Türklerden oluştuğu kaydedilmektedir.[78]

Sovyet dönemindeki kaynaklara baktığımızda, Alipaşa Ensarov, savaş başlamadan önce Türk nüfusunun 165.000 olduğunu, bunlardan 42.000 kişinin savaşa gittiğini, askere alınanlardan 27.000'in cephede şehit olduğunu ve geri kalanların da yıllar sonra ailelerine kavuştuğunu belirtirken,[79] Şamil Kurbanov'da Gürcü basının itirafına dayanarak, askere alınanların dışında, sadece sürgün edilen insan sayısının 125.000 olduğunu söylemektedir.[80]

1944 tarihli L.Beriya ve İ.S.Stalin'in onayladığı 6279 sayılı sürgün ferman ve arşiv belgelerinde ise rakam bir hayli aşağı düşmektedir. Ahıska ve çevresinden sürgün edilen nüfus: 16.700 hane = 86.000 kişi, 91.095, 92.307, 92.374 olarak verilmektedir.[81]

Yine Alipaşa Ensarov, sürgün esnasında ölenlerin sayısının 17.000 olduğunu belirtirken,[82] sürgünle ilgili arşiv belgeleri de sürgün esnasında soğuktan ve açlıktan ölenlerin sayısını 14.895 olarak göstermektedir.[83] 1945-1950 tarihleri arasında çeşitli sebeplerden ölenlerin sayısının 19.047, doğum sayısının da 7.383 olduğu görülmektedir.[84] Geçen beş sene zarfında ölüm oranı doğum oranına göre daha fazla

---

[77] Zeyrek, *Ahıska Bölgesi*, s. 45

[78] B. Zakir Avşar-Zafer S. Tunçalp, *Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri,* Ankara, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 73,1995, s. 9.

[79] Alipaşa Ansarov, "Meshet Türklerin Faciası", *Diderginler*, Bakü, Gençlik Yayınevi, 1990, s. 205-206.

[80] Şamil KURBANOV, "Mesheti Türkleri", *Diderginler,* Bakü, Gençlik Yayınevi, 1990, s. 202.

[81] BUGAY, Turki İz Mesheti, s. 38-47

[82] Alipaşa ANSAROV, "Meshet Türklerin Faciası", *Diderginler*, Bakü, Gençlik Yayınevi, 1990, s. 206

[83] BYGAY, *Turki İz Mesheti,* s. 80

[84] BUGAY, *Turki İz Mesheti*, s. 81

olmuştur. Görüldüğü gibi, sürgün tarihlerinde kaleme alınan arşiv verileriyle, Sovyet dönemi ortaya çıkan araştırma verileri arasında büyük fark gözükmemektedir.

Kaynaklar ve canlı şahitler, sürgünün ilk yıllarında 1944'den 1956'ya kadar sürgün edilen Türkler, NKVD'*nin özel iskân politikasına tabi tutularak "Hususi Göçkün" statüsü rejiminde sıkı bir takibat altında yaşadıklarını anlatmaktadır. Sürüldükleri bölgelerde soğuk kış şartlarına yakalanan halkın büyük bir kısmı özellikle yaşlı ve çocuklar kısa zaman içerisinde açlıktan vefat etmişlerdir. Bir ilçeden başka bir ilçeye gitmeleri dahi yasaklanan halk her yerde ikinci sınıf muamelesi görmüşlerdir. Bu durum 31 Ekim 1956 tarihinde Sovyet İçişleri Bakanlığı'nın açıkladığı kararnameye kadar devam etmiştir. Açıklanan Kararnamede "sürgün edilen Ahıskalı Türklerin 12 yıl süren iskân kontrolünden kurtulduğunu ve SSCB'nin muhtelif ülkelerinde yaşama hakkına sahip olduğu açıklanmıştır".[85]

1956-58 tarihlerinden itibaren Ahıskalı Türklerin nüfusunda hızlı artış olmuştur. Zira Ahıskalılar, Sovyetler Birliğinde Özbek halkından sonra en hızlı nüfus artışına sahip olan Türk soylarından biridir. Ahıskalıların bu durumu, halkın kısa zaman içerisinde toparlanmasını ve bürokraside söz sahibi olmasını sağlamıştır. 1970 yılında Ahıskalı Türklerin nüfusu 78.513; 1979 sayım sonuçlarında da 92.689 olarak açıklanmıştır. 1989 tarihine gelindiğinde Ahıskalıların nüfusu 207.369'a çıkmıştır ki, bu durum çok yüksek bir nüfus artış hızının göstergesidir.[86]

Ahıskalı Türklerin Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kafkasya'nın bazı bölgeleri, Azerbaycan, Ukrayna, Rusya Federasyonun içerisinde dağınık olarak yaşaması, milliyetlerin içinde yaşadıkları diğer Türk Halklarının adları ile ifadeleri (Kazak, Azerbaycanlı, Özbek, Kırgız gibi) , resmi kayıtlarda hatalar bulunabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

---

* İlk defa ÇEKA adı altında ortaya çıkan Sovyet Gizli Polis Teşkilatı zamanla NKVD; MVD NKGB ve KGB adlarını almıştır.

[85] Robert Gonquest, "Kayıp Bir Halk: Rusya Mesketyalıları", (Çev: Eşref Özbilen,), *Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi,* Sayı 50, 1987, s. 184-185

[86] AVŞAR- TUNÇALP, *Sürgünde 50. Yıl,* s. 10

Sovyetler Birliğinin dağılım sürecinde 1989 Fergana faciası nedeniyle Ahıskalı Türklerin büyük bir coğrafyaya dağılması kaçınılmaz olmuştur.[87] Bu nedenle Ahıskalıların sayısını kesin olarak tespit etmek mümkün değildir.

Bilim adamları, Sovyetlerin nüfus sayımlarına kuşku ile yaklaşmaktadır. Ahıskalı Türkler konusunda araştırmalar yapan A.G.Osipov'a göre 1993 yılında Ahıskalıların nüfusu 230.000-250.000, 1999'da ise 270.000-280.000 civarlarındadır.[88]

Uluslararası Vatan Cemiyeti'nin belgelerine göre 1997'de Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki Ahıskalı nüfusu 275.000'den fazladır. Kazakistan'da 96.000, Rusya'da 73.000, Azerbaycan'ın 46 ilçesinde 63.000, Kırgızistan'da 28.000, Özbekistan'da 12.000, Ukrayna'da 2.500, Gürcistan'da 187 ve Belarus'ta (Beyaz Rusya'da) 24 kişi yaşamaktadır.[89]

Türkiye kaynaklarında ise Fergana olayları öncesi Ahıskalıların nüfusu 339.500 kişi olarak gösteriliyor: Özbekistan'da 160.000, Kazakistan'da 85.000, Kırgızistan'da 32.000, Azerbaycan'da 35.000, Rusya'da 25.000, Gürcistan'da 2.500 kişi yaşamaktadır. Bu kaynaklarda 1995 yılındaki Ahıskalı nüfusu 355.000 olarak aktarılıyor: Azerbaycan'da 135.000 kişi, Kazakistan'da 105.000, Kırgızistan'da 35.000, Özbekistan'da 10.000, Rusya'da 65.000 ve Ukrayna'da ise 6.000 kişi bulunmaktadır.[90]

Azerbaycan Tarihçisi Arif Yunusov'a göre ise Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerindeki Ahıskalıların sayısı 260.000'le 335.000 arasındadır; Azerbaycan'da 90.000-110.000 arası, Kazakistan'da 80.000-100.000 arası, Rusya'da 50.000-70.000

---

[87] Buntürk, *Rus-Türk Mücadelesi*, s. 396.

[88] A. G. Osipov, *OsNovnıe napravleniya izmeneniy vı samosozananii i kulture Akhaltsikhskikh (Meskhetinskikh) Turok (20-e. godı XX – 90-egodı XXv.)* Avtorefarat (Doktore Tezi) Kandidatskoy dissertatsii, Moskova, 1993, s. 20

[89] Arif Yunusov, *Meskhetinskie Turki, Dvajdi Deportirovannıy Narod,* Bakü, 2.000, s. 93-94

[90] Avşar-Tunalp, *Sürgünde 50 yıl,* s. 11-13; Aslan, *Ahıska Türkleri,* s. 19,32-33; Dilek Sönmez, "Ahıska Türkleri", (*Yayınlanmamış Lisans Tezi,* T. C Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. 1996), s. 26-29; Gourban OsmaNov, Ahıska Türkleri (1908-1989), (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Anabilim Dalı. 2001), s. 161-165; Buntürk, *Rus-Türk Mücadeles,* s. 397-398.

arası, Kırgızistan'da 25.000-30.000, Özbekistan'da 10.000-15.000, Ukrayna'da 5.000-10.000[91] ve Gürcistan'da ise yaklaşık 650 kişi bulunmaktadır.[92]

Kaynakların verdiği bilgilere göre Sovyetlerin dağılımı (1990) sonrası Ahıskalı Türklerin nüfusuyla ilgili devletlerin resmi bir sayımı olmamıştır. Bunun için nüfus verileri akademik çalışmalar veya Ahıska Sivil Toplum Kuruluşlarına aittir. Nüfus değişikliği ile ilgili son bilgiler 2003-2006 yıllarında Rusya'nın Krasnodar-Stavropol-Rostov-Soçi bölgeleri ve çevresinde, Ahıskalı Türklere yapılan siyasi-ırkçı baskılar sonucunda, bir kısım Ahıskalı ailelerden 10.300 kişinin Amerika'ya göç ettiği aktarılmaktadır.[93] Bunun dışında 1992 tarihli 3835 Ahıska Türklerinin Türkiye' İskânı ve Kabulü Kanununa-Ek-9[94] istinaden 1992 den beri eski Sovyet Ülkelerinden Türkiye'ye Göç edenlerin sayısının 35.000 civarında olduğunu[95] akademik çalışmalar ve Ahıska Sivil Toplum Kuruluşları bildirmektedir.

Sonuç itibariyle kaynaklar ışığında yapılan tespitlerde, sürgün öncesi dönem, sürgün sonrası "Özel İskân" dönemi, Sovyet dönemi ve sonrasında nüfusla ilgili net bir rakam bulunmamaktadır. Ortaya çıkan tablo; bugün 13 cumhuriyetin 4.264 değişik yerleşim biriminde yaşam savaşı veren Ahıskalı Türklerin nüfuslarının 500.000'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

G. AHISKALI TÜRKLERDE YERLEŞİM ve EKONOMİK DURUMUN ŞEKİLLENMESİ

Sovyet İmparatorluğunun etnik terkibini meydana getiren Asya ve Avrupa kökenli insanlar, dilleri, dinleri, gelenek ve adetleri her ne kadar bir birinden farklı olsalar da, yetmiş yıllık bir dönemde bir potada eritilmiş gibi, aynı üretim alanında ve aynı toplumsal örgütlenme içinde yer almışlardır.

---

[91] Rassaddin Rasulov, "Turki Meskhetintsı-56 let vı ssılke", *Put kı Rodine Gazzeta* No: 3/15, Nalçik, Nisan 2001.
[92] Yunusov, *Meskhetinskie Turki, Dvajdi Deportirovannıy Narod,* s. 94.
[93] Barbakadze, "Amerika'ya Göç edenlerin nüfus raporu", Moskova, www. vatan-yolunda. ru (Şubat-2007.)
[94] Özel Kara, a.g.t., s.84.
[95] Reşat Doğru, "Ahıskalıların Vatanına Dönmesi Türkiye'nin Milli Politikasıdır", *Ahıskalılar Vakfi Tarih ve Kültür Dergisi,* Sayı: 3, 2003, s. 21.

İlk başta garipseyip pek alışamadıkları yeni durumu zaman içinde kanıksayanlar olduğu gibi, yıllar geçmesine karşın asla benimsemeyen gruplar da olmuştur. Sovyet dönemindeki bu yeni durum ve koşulların oluşturduğu kendine özgü örf ve adetler, belirli bir yaşın üzerindeki birçok insan tarafından yüzyıllar boyunca toplumsal bellekte var olan bir kültürel örüntü olarak kabul görmüştür. Öyle ki, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde yaşlı kuşaktan insanların bazıları, geçmişte yaşanan olumsuzluklara rağmen, dağılan ve parçalanan siyasal ve sosyal üst yapının (Sovyet Yönetiminin) bir gün yeniden geleceğini ümitle beklemektedir.

Bununla birlikte, Sovyet döneminde etnik terekküp içinde yer aldıkları halde imparatorluğun sosyal dokusuyla bütünüyle kaynaşmamış kapalı gruplardan da söz etmek mümkündür. Daha çok kırsal alanlarda yaşamış, tarım ve hayvancılık sektöründe istihdam edilen Kafkasya kökenli göçmenler, Sovyet İmparatorluğunun Asya kökenli nüfusu içinde belirgin bir yere sahip olmuşlardır. Bunlar arasında Doğu Anadolu Türkü, Osmanlı Türkü, Yerli Türk ve benzeri adlarla isimlendirilen Ahıskalı Türkler başta olmak üzere, Dağıstanlılar, Çeçenler ve Kırımlılar zikredilebilir.

Ahıskalı Türkler, bulundukları ülkelerde genelde kırsal alanda yarı geleneksel ve modern özellikler taşıyan tarım müdürlüklerine bağlı Kolhoz ve Sovhoz türü kamu üretim birimlerinde çalışmışlardır. Bu Kolhoz ve Sovhozlarda yöneticilik yapmışlardır. Kentsel alanda yaşayan Ahıskalılar, öğretmenlik, inşaat mühendisi ve yerel yönetimlerde memurluk görevlerinde yoğunlaşmışlardır. Fakat meslek ve akademik alanlarında yükselme konusunda başarılı olamamışlardır.[96]

Bugün sürgün edilen Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden Kazakistan'da Ahıskalıların yoğun olduğu bölgeler Almatı, Canbul, Kızıl Orda, Çimkent ve Güney Kazakistan vilayetleri olan Türkistan ve Merki kentleridir.

Kırgızistan'da; kuzeyde başkent Bişkek'in de içinde yer aldığı Çuy vilayeti ile güneyde Oş vilayetini kapsamaktadır. Kuzeyde Bişkek-Alamudin İlçesi, Manas Havalimanına

[96] Ahmet Cihan, "Kırgızistan'da Ahıska Türkleri Üzerine Gözlemler", *Bizim Ahıska Dergisi,* Sayı 11-12, 2008, s. 18-23.

yakın Canijer (Yeniyer) Sovhozunun bulunduğu Gogarku (Verhnihato) , Ildıykı (Nijnebastoshni) ve Canijer yerleşim birimlerinde güneyde ise Oş vilayetinde, merkez Vadazaborbni semtinde, Neriman, Furkat, ve Kalinin, Pilimkoz ve Aravan yerleşim birimleridir.

Özbekistan'da; Taşkent ilinin Taşkent kenti, Yangi-Yol, Almalık, Buka, Toytepe ve Piskent ilçeleri, Sırderya ilinin Gülistan kenti, Sırderya ilçesi Sinderabat ve Melik Kasabalarıdır.

Azerbaycan'da; 1956-58 yıllarından başlayan göçler Azerbaycan'ın Gence, Kuba, Haçmaz, Beylagan, Akstafa, Kazakh, Şamkhor, Saatlı, Sabirabat bölgelerine yerleşmişlerdir. 1989 Özbekistan Fergane Faciasından sonra Azerbaycan'da Ahıskalıların nüfusu daha da artmış ve eski yerleşim bölgelerine yeni Aksu, Mingeçevir, Oğuz, Gebele bölgeleri eklenmiştir.

Yine Azerbaycan'ın yansıra 1989 Özbekistan Fergane Faciasından sonra Rusya Federasyonu'nun Varonij Vilayeti'nin Arlof, Kursk, Kalinin, Kalmukya, Kaluşkaya, Arınburg Bölglerinde; Piscop Şehri'nin Astrahan, Stavropol, Smalininsk, Volgograd, Rastof, Lipetisks, Belgarot, Novgorot, Saratov, Krasnodar, Riyazan, Tula, Ulyanof İlçe ve Köylerinde; Çeçen-İnguş, Kabardey Balkar, Kuzey Osetya, Dağıstan Muhtar Ülkelerinde Yaşam Mücadelesi Vermektedirler. Ukrayna Cumhuriyeti'nin Herson Vilayeti'nin Halkof, Nikolayev, Donetsk Bölglerinde İkamet Etmektedirler.[97]

Ahıskalılar arasında kapalı toplumsal ilişkilerin korunması hemen yukarıda zikredilen her ülke ve bölgede grup halinde yaşamaları geleneksel kültürün sürdürülmesini mümkün kılmıştır. Bu, aynı zamanda, grubun bir bütün olarak varlığını ve kimliğini koruyarak bugüne taşınmasına bir zemin hazırlamıştır. Grup bilinci ve geleneğin korunması ve bugüne taşınmasında, Sovyet döneminde Ahıskalı Türklerin "Türk" olarak "ötekileştirilmiş" olmaları da önemli bir faktör olmuştur. Ahıskalıların, Sovyet halkları arasında "Türk" olarak adlandırılmaları diğer gruplardan bir anlamda dışlanmaları anlamına gelmiştir. Ötekileştirme ve dışlanma psikozuyla uzun yıllar

[97] Süleyman Barbakadze, "Ahıskalıların nüfus raporu", Moskova,. www. vatan-yolunda. ru (Şubat-2007)

yaşayan Ahıskalılar, genellikle içe kapanmıştır. Ancak pek azı, düşünüldüğü gibi, saldırgan ve düşman olmadıklarını, aksine yeterince munis ve çalışkan insanlar olduklarını ispat etmek için ciddi bir çaba içinde olmuşlardır. Hatta aralarından bazıları, "Türk" imajını temsil etmemek üzere, sistemin absorbe* ettiği bir insan tipi olmayı tercih etmiştir.[98]

Şöyle ki, Ahıskalı Türkler bulundukları ülkelerin bürokrasisinde büyük söz sahibi olabilmenin yollarını aramışlardır. 1956-58'lerden itibaren bürokraside söz sahibi olmak isteyenler, çeşitli tahkir, işkence, kamu kurumlarına alınmama v.s yaptırımlarına maruz kalsalar da büyük bir çoğunluğu Pasaportlarının Milliyet hanesine Türk yazdırmayı başarmışlardır. Üçte bir kısmı da yerel yönetimlerde veya bürokraside söz sahibi olma adına yaşadıkları devletin milliyetini kabullenmek zorunda kalmış ve pasaportlarına Azerbaycanlı, Özbek, Kırgız, Kazak gibi isimlerin yazılmasına karşı çıkmamışlardır.[99] Bu tür tavizlere rağmen, Ahıskalıların akademik bilim çevrelerinde akademik kariyer yapma yolları engellenmiştir. Eğitim kurumlarında "Branş Öğretmeni" seviyesinden öteye geçememişlerdir. Açılan kontenjanlarda öncelik halkı Ulus kabul edilen kimliklere verilmiştir. Çünkü devletin önemli mevkileri Sovyet anayasasında Ulus kabul edilen kimliklere ait olmuştur. Bundan dolayı Ahıskalı Türklerin çoğunluğu devletin kamu hizmetlerine ait kurumlarında memurluk basamaklarında görev alabilmişlerdir.[100]

Bugün Ahıskalıların % 80'i lise mezunu olmakla beraber bulundukları ülkenin yerel dilini ve Rusçayı bilmektedirler. Ayrıca yerli halkın sosyal-kültürel yaşam şekline de uyum sağlamaktadırlar. Fakat aile mensuplarının dağınıklığı Ahıskalıların ekonomik refaha kavuşmasına engel teşkil etmektedir. Şöyle ki;

1. Aile fertlerinin farklı ülkelerde yaşaması, büyük ekonomik güç kaybına yol açmıştır.

---

[98] Cihan, a.g.m., s. 18-23.

* absorbe: soğurmak, soğurulmak; Toplumun milli manevi değerlerini bozmak, değiştirmek ve ortaya çıkan boşluğu kendi sosyal ve kültürel değerleriyle doldurmak.

[99] Bayraktar, *Ahıska-21. Yüzyılda*, s. 98-99.

[100] Cihan, a.g.m., s. 18-23.

2. Aile fertlerinin farklı ülke pasaportlarına sahip olması Ahıskalıların örgütlenmelerini zorlaştırmıştır.
3. Farklı pasaport taşımak, yaşadıkları ülkelerin yerel yönetimlerinde ve sosyal çevrede "güvensiz vatandaş" konumunda algılanmalarına sebep olmuştur.
4. Ailelerin farklı ülkelerde ikamet etmesi ulaşım konusunda her aile için nakdi külfet ortaya çıkarmıştır.

Oluşan bu dağınık yerleşim şartları, her aileyi, sosyal çevrenin algılamalarına, yorumlarına karşı direnç göstermeye itmiştir. Devam eden göçler, yeni yerleşim bölgeleri ve çevresel psikolojik yaşam mücadelesi, aileyi, devamlı ezik-mahcup durumda bırakmıştır. Uzun süredir mahcup durumda yaşayan Ahıskalı Türklerin büyük çoğunluğu, eski Sovyet ülkelerinin Türk Cumhuriyetlerinde ve Kafkas ülkelerinde bulunmaktadırlar. Üçte bir civarındaki toplulukta Rusya ve Ukrayna'da ikamet etmektedir. Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan Ahıskalıların yaşam koşulları Rusya'dakilere göre daha rahattır. Dağınıklık ve farklı kimlik tanımı Türk Cumhuriyetlerinde de yaşanmaktadır. Fakat çoğunluğun Türkçe konuşması ve Müslüman olması Ahıskalılar için büyük avantaj sağlamaktadır. Türk Cumhuriyetlerinde dil-din-kültür konusunda karşılıklı uyum vardır.

Rusya ve Ukrayna'daki yabancı ortam, ağır iklim koşulları, yaşanan farklı din, dil, kültür ortamı, aileleri asimilâsyona zorlamaktadır. Bu coğrafyalarda ailelerin tamamı, tarıma dayalı yerleşim bölgelerinde tarım ve hayvancılıkla iştigal etmektedirler. Bu bölgelerde Türk Cumhuriyetlerine göre Ahıskalıların kendi dil, din ve kültür geleneklerini yaşama imkânı daha zayıftır. Çünkü yerli halkla dil-din-kültür konusunda uyumsuzluk vardır. Karşılıklı hoşgörü uyumluluğu içinde azınlığın çoğunluğa uyumu vardır. Bu durum geleneksel kültürün yaşanmasını ve aile ahlakının devamlılığını zayıflatmaktadır.

Oluşan politik-sosyal-psikolojik yaşam şartları her Ahıskalı aileyi, bulundukları ülkelerde hep güvenilir ülke, güvenilir toplum aramanın yanında güvenilir vatandaş olmanın yollarını aramaya itmiştir. Halen devam eden güvenilir ülke-toplum-vatandaş

şartları Ahıskalıların yakın gelecekte “ekonomik refaha” yükselmelerini olumsuz kılmaktadır.

Bugüne kadar Ahıskalıları ayakta tutan unsurlar; a) yaşadıkları bölgelerde tarım ve hayvancılıkla uğraşan içe kapanık aile yapılarına sahip olmaları, b) yaşadıkları ülke ve bölge halklarının dil-din-kültür özelliklerini bilmeleri, c) vatandaşlık-yurttaşlık konusunda zengin siyasi, fikri, ideolojik bilince sahip olmaları, d) bulundukları ülke ve bölgelerin hem yerel dillerini, hem Rusçayı, hem de Türkiye Türkçesini iyi konuşabilen, milli kültür, milli düşünce konusunda en yüksek seviyesi olan Türk Topluluğu olmaları özellikler gelmektedir.

II- AHISKALI TÜRKLERİN MİLLİ KİMLİK ÖZELLİKLERİ

A. TÜRK KİMLİĞİ

1944 Sürgün sonrası Sovyet Yönetimi, Ahıskalıları 1944-1956 yıllarında askeri rejim-Özel İskân Kontrolüne tabi tutmuştur. Bu dönemde ailelerin bir araya gelmeleri, köyden köye gitmeleri bile yasaklanmıştır. 15 günde bir aileler imza tutanağıyla kontrol edilmiştir. Her hareket ve davranış için izin alınmış, izinsiz haller rapor edilmiştir. İzinsiz köyden köye gidilince hapse atılmışlardır. Sürgün edilen halk, yerli halka, vahşi-insan eti yiyen-insan kanı içen yabani canlılar olarak tanıtılmıştır. Her iki halkın ilişkisi yasaklanmıştır. Halk ev hapsine tabi tutulmuştur. Bu açlık sefalet yıllarında hastalıktan ölüm oranı yükselmiştir. Her ailede sık-sık ölümler gerçekleşmiştir. 1956’da özel bir kararla sürgün edilen halklar ev hapsinden kurtulmuş ve vatandaşlık hakları verilmiştir. Sovyet Pasaportuna sahip olan her vatandaş Sovyetlerin her ülkesinde yaşama hakkına sahip olmuştur. Kısa zamanda dil-din-kültür bakımından uyumluluk sağlanmıştır.

Bu uyumluluktan rahatsız olan Sovyet yönetimi sürgün edilen halklar üzerinde oluşturmuş olduğu siyasi baskıda başarılı olunamadığını görünce sürgündeki haklarla ilgili farklı düşünceleri içeren yayınlar başlatmıştır. Şöyle ki, 1960’lı yıllarda kurulan “İlimler Akademisi”nin çalışmalarıyla bölge halklarının sosyolojisi, antropolojisi, tarihi, gelenekleri, etnolojisi, linguistiği ve psikolojisi üzerine binlerce araştırma yapılmıştır.

Moskova, Sank-Petersburg-Leningrad ve Kiyev bu araştırmalarda merkez bölge olarak belirlenmiş ve ilmi neşriyat buralardan yönlendirilerek en küçük muhtar bölgede bile "Akademi Nauk" adı altında enstitüler kurulmuştur. Merkezi Moskova Yönetiminin kontrolünde açılan bu enstitülerde, Asya ve Kafkas halkalarına ait etnik-sosyal yapı özelliklerinden uzak olan ayrı bir kimlik aşılamanın eğitimi programlı bir şekilde uygulanmıştır.

Sovyet Yönetimi, sürgündeki Ahıskalıların etnik olarak Gürcülere mensup olduğunu ileri sürmüştür. Bu düşünce doğrultusunda hatırı sayılır Rus ve Gürcü kökenli akademisyen, sürgündeki halkın etnik kimliği ile ilgili asılsız eserler neşretmiştir. Gürcü ve Ermeni kaynaklarında Ahıskalılar, Mesket-Misketler-Müslüman Mesketler-Gürcüler olarak tanıtılmıştır. Ayrıca, ilgili kurum ve kişiler tarafından, Ahıskalıların önde gelenlerine, kendilerini Gürcü kabul etmeleri ve halkı da bu düşünceye inandırmaları için çeşitli cazip tekliflerde bulunulmuştur.[101] Bunun sebebi, Sovyetlerin Milliyetler Politikası çerçevesinde değerlendirilerek "coğrafi kimliğe" göre bir tanımlama yapılmıştır. Nitekim, Ahıska Bölgesi, Gürcistan'ın güneyinde Karadeniz'in Acaristan kıyısından Kura nehrinin Borcomi deresine kadar olan 150 km'lik Cavahet-Mesheti Tepeleri arazisinde yerleşmektedir.[102]

Aslında coğrafi saha teorisinde, coğrafi bölgeye istinaden yapılan iddialar, kimlik konusunda bir toplumun etnik menşeini tespitte yeterli hareket noktası olarak görülemez. Hele Kafkasların asırlardır süregelen göçlere kucak açan bir coğrafya olduğu düşünülürse, coğrafi bölgeye istinaden yapılacak etnik tespitlerin bir geçerliliğinin olmayacağını kabul etmek gerekir. Bugün eski Sovyet ülkelerinde yaşanan kimlik arayışları da, Sovyetlerin coğrafi kimlik tanımlamalarının, toplumların etnik tespitlerinde bir geçerliliğinin olmadığını ortaya çıkarmıştır.

---

101 Fatima Devrişheva, Ahıska Türkleri (Sözlü Kültür Bağlamında), (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, T. C Ankara Üniversitesi S. B. E. Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2006), s. 113; X²alil Umarov Gozalişvili, *Tragediya MesX²ov,* Tiflis, Kavkazskiy Dom, 2004;

102 Aslan, *Ahıska Türkleri,* s. 2; Tekin Taşdemir, *Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar,* İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 15.

1. Ahıskalı Türklerin Fiziksel Özellikleri

Günümüzde etnik tespitlerle ilgili yapılan antropolojik çalışmalar, toplumların kimlik tespitlerinde daha açık veriler ortaya koymaktadır. Ahıskalı Türklerin antropolojik yapısında; orta, uzun boylu bir fizik, geniş bir yüz, uzun düz veya az kemer bir burun, çatallı-düz çene, iri göz boşlukları, küçük normal boyutta mavi (gök mavisi ve tonları) kahverengi, siyah gözler, sık-gür sakal, soğuk havanın getirmiş olduğu kıllı bir vücut, iri kemik yapısı ve gelişmiş vücut özelliği görülmektedir.[103]

Fakat Ahıska coğrafyasının eski sahibi ve Anadolu'nun en büyük Türk Beyliği olarak bilinen "Atabekler Devleti"in (1267-1578) banisi Kıpçakların fizik yapıları, günümüz Ahıskalı Türklerin fiziki yapılarından biraz farklılık arz etmektedir.[104] Kaynaklarda Kıpçak gruplarının antropolojik yapısı; orta ve uzun boylu, yuvarlak iri düz yüzlü, uzun düz burunlu, elmacık kemikleri çok az çıkık, gelişmiş kemik yapısı, kıllı bir vücut, gür sakal ve saçlar, gelişmiş iri kaslar, uzun ayak ve güçlü kollar, fazla çıkık olmayan normal büyüklükte gözler (yeşil-mavi-siyah-kahverengi) , dar alın ve ten rengi olarak beyaz tenli bir ırk şeklinde tarif edilmektedir.[105]

2. Ahıskalı Türklerin Dil ve Kültürel Özellikleri

Kıpçak Türkleri ile Ahıskalı Türkler arasındaki fizik yapı farklılığın iklim ve coğrafyaya bağlı olarak değerlendirilmesi gerekir. Yüksek dağ silsileleri ile çevrili olan Kafkaslar, son derece sert bir iklime sahiptir. Bu iklim yapısı bölge insanını soğuğa karşı dayanıklı hale getirmiştir. Dağlık olması sebebiyle soğuk hava koşulları, yağlı besinlerle güçlü bir şekilde beslenmeyi şart kılar. Hareketli bir hayat, temiz hava, tabii besinler, zengin gıda çeşitleri ve soğuk bir iklim, insan fiziğini az da olsa geliştirmiş olabilir. Bunun için Ahıskalı Türklerin vücut yapılarının Kıpçak boylarından fizik olarak biraz daha gelişmiş olma durumu söz konusudur. Dolayısıyla günümüz Ahıskalı

---

[103] Mustafa Kalkan, "Ahıska Türklerinin Menşei Ve Tarihi Gelişim Seyirleri", *Bilig Dergisi,* No: 7, 1998, s. 167

[104] M. F. Kırzıoğlu, "Ahıska Bölgesi ve Türklük", *Türk Kültürü Dergisi,* No: 87, 1970, s. 203-204; Daha geniş bilgi için bknz M. F. Kırzıoğlu, *Yukarı Kür ve Çoruh Boylarındaki Kıpçaklar,* Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları,1992; Yunus Zeyrek, *Ahıska Araştırmaları,* Ankara, Kozan Ofset Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd Şti, 2006.

[105] Kalkan, *a.g.m.,* s. 166; Ayrıca bknz: M. F. Kırzıoğlu, *Yukarı Kür ve Çoruh Boylarındaki Kıpçaklar,* Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları,1992.

Türklerin görünümlerinin Kıpçak Türklerinden az da olsa farklılıklar sergilemesi iklimden ve coğrafi yapıdan kaynaklanmış olabilir.[106]

Benzer şekilde, bugün Ahıskalı Türklerin Osmanlı Türkleri olarak da bilinmesinin sebebi; Ahıskalı Türklerin kültürlerinin Osmanlı kültürüyle uyumlu olmasıdır. XVI. asırdan itibaren Osmanlı Devletinin Ahıska coğrafyasındaki nüfuzu, bölgedeki Türklerin Osmanlı Kültür kuşağı içinde kalmaları, güçlü bir mensubiyetle kendilerini Osmanlı hissetmeleri için psiko-sosyal bir alt yapı hazırlamıştır.[107] Tarihi terminoloji ışığında fiziki ve sosyal yapı özelliklerine göre Ahıskalı Türkler, Kıpçak ve Osmanlı Kültürüyle bütünleşen Müslüman Türk Topluluğudur.

Bunun içindir ki, bugün Eski Sovyet Ülkelerinde Anadolu Türkçesi ile konuşan ve kendilerini "Biz Osmanlı Türküyüz bununla gurur duyuyoruz" şeklinde tanıtan Ahıskalılar, maruz kaldıkları her türlü baskı ve zulme rağmen, yaşadıkları bölge insanına Türk kültürünü tanıtmışlardır. Türklerin sosyal hayatının tanıtılması açısından Ahıskalı Türkler bölge halklarına örnek teşkil edecek aile hayatı sergilemişlerdir. Orta Asya'da Türk lafzı telâffuz edilince, bölge halkı ilk önce kendi aralarında yaşayan ve aile hayatlarını bildikleri Ahıska Türklerini, daha sonra ise Türkiye Türklerini hafizalarında canlandırmaktadır.

Sovyetlerin dağılımı sonrası eski Sovyet Ülkelerine gelmeye başlayan Türkiye Türkleri, Ahıskalı Türklerin oluşturmuş olduğu bu hazır zemini değerlendirmiş ve ilişkilerini her alanda hızla geliştirmişlerdir. Bugün Ahıskalı Türkler, hem yerel dilleri, hem Rusçayı, hem de Türkiye Türkçesini iyi konuşmaktadırlar. Çalışkan, tasarruf eden, ticari ve zirai kültürleri yüksek Ahıskalılar, bulundukları ülkelerde hem ekonomik düzenin işleyişini bilmeleri, hem de dil bilmelerinden dolayı Türkiye ile eski Sovyet Ülkeleri arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesinde büyük rol oynayabilirler.

---

[106] Kalkan, *a.g.m.,* s. 167

[107] Kalkan, *a.g.m.,* s. 167

B. ANADİL OLARAK TÜRKÇE

1944 sonrası Sovyetlerin farklı ülkelerine dağılan Ahıskalı Türkler, merkezi yönetimin politikası çerçevesinde yaşam mücadelesi vermişlerdir. Nitekim Sovyet Yönetiminde ulus kabul edilenlere tanınan kimlik-dil-inanç haklarından Ahıskalı Türkler de faydalanmışlardır. Şöyle ki; Ulus kabul edilenler, kendi dillerinde eğitim alma hakkına sahip olmuşlardır. Sovyet Yönetimi, homojen bir kültür ve inanç sistemiyle bütünleşen "Sovyet Vatandaşı" yaratmayı hedefleyen komünist devrim idealini, dil ile tanımlanan bir etnisiteye dayanan uluslar yaratan bir siyasetle birleştirmeye çalışmıştır. Stalin de, Komünist Partinin "Ulus" kavramından ne anladığını daha açıklığa kavuşturmuştur. Ulus, ortak bir dil, kendine ait bir toprak, ortak ekonomik bağlar ve kendine özgü bir zihniyeti içeren ayırt edici özellikleri olan bir etnik gruptur.[108]

Bu etnik gruplar, 15 farklı cumhuriyet, 15 farklı ulus kimlik, 15 farklı alfabe-dil demektir. Ortaya çıkan bu farklı coğrafi ve dil kimlikleri (Kazak-Kırgız-Özbek v.s), toplumu bir birinden ayırt edici özellikler olarak aşılanmıştır. Yönetime göre Ulus sayılmayan etnik kimlikler de (Kırım Türkü-Batum Türkü-Ahıska Türkü v.s) , Ulus sayılan 15 cumhuriyete tanınan dil-kültür ve inanç haklarından faydalanabilmişlerdir. Fakat, ortak komünist idealini taşıyan yönetim ve bu idealin taşıyıcısı olan ortak dil-Rusça, baskın unsur olarak kullanılmıştır. Böylece Sovyet Yönetimi, 15 farklı ulusun, tek üst kimlik çatısı altında birleşmesinde büyük başarı sağlamıştır.

Stalin merkezli yönetime göre Ulus kabul edilmeyenler ise (Kırım Türkü-Batum Türkü-Ahıska Türkü v.s), yurtlarından sürgüne gönderilmiştir. Çünkü sürgünün ileriye dönük sebeplerinden biri de, ulus kabul edilmeyen etnik kimliklerin, ulus kabul edilen kimlikler içerisinde eriyip kayıp olması olmuştur. Bundan dolayı sürgüne gönderilen Çeçenlere-Kırımlılara-Batumlulara ve Ahıskalılara gittikleri ülkelerde devlet tarafından belirli bir toprak parçası veya kimlik verilmemiştir. Toplum mühendisleri tarafından bilinçli olarak sürgündeki toplulukların kimlikleriyle ilgili zihinleri meşgul edecek çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Asılsız iddialarla toplumun önde gelen aydınları

---

[108] Çiğdem Balım, Ayşegül Aydıngün, "Dil ve Grup Kimliği: Ahıska Türkleri", *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, (Derleyen: Ayşe Kara, Ece Korkut, Suna Ağıldere), İstanbul, Multilingual, 2003, s. 241.

işkencelere tabi tutulmuştur. Bütün bu baskıcı politikanın uygulanmasındaki amaç, bu toplulukların bulundukları ülkelerin uluslarına katılarak erimesi beklenmiştir. Fakat % 35 bir erime-asimile olmuşsa da beklenen sonuca ulaşılamamıştır. Her türlü baskıya rağmen sürgündeki Kafkas toplulukları, milli kimliklerinin mücadelesini vermişlerdir.

Bunun içindir ki, 1998'de Ahıskalı Türkler konusunda yorum yapan Moskow Times Gazetesi: "Ahıskalı Türkler 19.yy Türkçesi ile modern Rusça karışımı değişik bir dil kullanıyorlar; uzun ve mutsuz bir tarihin dilini. Ekmek, hayat gibi eski kavramlar için Türkçe kelimeler, uçak ve buzdolabı gibi yeni kavramlar için Rusça kelimeler kullanıyorlar" diye yazmıştır.[109] Bugün, Eski Sovyet Ülkelerinde dağınık halde yaşayan Ahıskalı Türkler kendi kimliklerini bir alt kimlik olarak korumuşlardır. Nitekim 1930'lardan itibaren Türk okulları kapatılmıştır. Gürcüce ya da Rusça bilmeyen birçok Ahıskalı Türk de Gürcistan'daki okulları bırakmak zorunda kalmıştır. Sürüldükleri ülkelerde ya Rusça ya da yerel dilde eğitim yapan okullar arasında seçim yapabilmişlerdir. Çoğu aile, Rusça bilmenin daha iyi bir iş ve gelecek sağlayacağı düşüncesiyle, Rus okullarını tercih etmiştir. Bir dili konuşan toplulukların seçtikleri dili, ödül sistemlerinin o dili kullanmayı gerektirmesi nedeniyle kullandığını kabul edecek olursak, Ahıskalı Türkler, toplumsal ödüller için Türkçeyi, maddi ödüller için ise Rusçayı kullanmaktadırlar.[110]

Ahıskalı Türklerde, 70 yaş üzeri bazı yaşlılar dışında, Rusçayı bilmeyen yoktur. Daha genç kuşaktan olanlar özellikle 1956 sonrasında şehir merkezlerine yerleşip meslek sahibi olanlar Rusçayı iyi konuşmaktadırlar. Bunun yansıra büyük bir çoğunluğu, hem bulundukları ülkenin yerel dilini hem de Türkçeyi bilmekte ve sosyal hayatın her alanında yerine göre kullanmaktadırlar. Ahıskalı Türklerin, dillerinin korunabilmesini sağlayan sebepler arasında;

1. Çocuklarının Türkçeyi ilk ana dili olarak öğrenebildiği,
2. Her aile ferdinin büyüklerle Türkçe konuşması gerekliliğini önemsemesi ve konuşması,

---

[109] *The Moskow Times,* "Akhıska", 24. 02. 1998

[110] Balım- Aydıngün, *a.g.e.,* s. 242

3. Çoğunlukla kırsal bölgelerde tarıma dayalı yerleşik-dayanışmacı kapalı topluluklar halinde yaşamaları,
4. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde benzer Türk Dillerinin konuşulduğu sayılabilir.[111]

Evde Türkçe konuşan ve diğer dillerin de öğrenilmesine önem veren Ahıskalı ihtiyarların "Dilinizi nasıl muhafaza ettiniz?" türünden sorulara verdikleri cevaplar güven ve gurur dolu ifadelerdir. Şöyle ki, Hayrullah Seyfioğlu, "Kendi Dilinizi nasıl saklayabildiniz? Balam(oğlum), ana dilini yitiren adam Müslüman olur mu? Eğer ki sen Türk balasısın gerek ki Türk dilini yitirmeyesin. Biz geldik Kazak'inen Kazakça söylüyorum, Urus'inen (Rus'la-Rusça) Urusca söyliyorum, Uygur'inen Uygurca, ama eve gelince Türkçe söyliyorum". Ardından Nida dede anlatıyor: "Biz burada her dilde konuşuyoruz, ilk geldiğimizde bilmiyorduk, ama sora Kazakça da söylüyorduk, kendi dilimizi de söylüyorduk, Urusca (Rusça) da öğrendik, Kazakistan'da her millet var ki hepsini öğrendik. Bizim millet bizim dili yitirmedi, Kazakçayı da temiz öğrendik. Şimdi her çocuk Rusça da söylüyor, Kazakça da söylüyor". Bekir dede söze katılıyor: "Kendi dilimizin saklanması evde çel-çocuğinen hep kendi dilimizi söylüyorduk. Onlar da örgendi".[112]

Kazakistan-Kırgızistan-Özbekistan ve Azerbaycan'da görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun komşularıyla çeşitli yerel dillerde konuşabildikleri gözlenmiştir. Ahıskalı Türkler, Rusça ve diğer dilleri konuştukları kamu alanını, Türkçe konuştukları özel alanlarından açıkça ayırmaktadırlar. Yapılan araştırmalarda Ahıskalı Türklerinin 188.000'i (% 91) Türk dilini Anadili olarak benimsemişlerdir. Rus Dilini Anadili olarak kabul edenler 3.800 (% 2) , diğer dilleri kabul edenler ise 14.700 (% 7) kişidir. Bu rakamlar Türklerin asimle edilmesi ve Ruslaştırılması politikalarının tamamen iflas ettiğini kanıtlamaktadır. Fakat Rusya ve Kırgızistan'da Sovyet Yönetimi daha fazla başarılı olmuş, Kırgızistan'da nüfusun % 63'ü Türk Dilini Anadili olarak belirtmişlerdir. Azerbaycan'da ise Ahıskalılar kendi dillerini, kültürlerini, gelenek ve göreneklerini tamamen koruyabilmişlerdir. Bu bölgede Ahıskalılarla Azerbaycanlıların

[111] Çiğdem Balım-Ayşegül Aydıngün, *a.g.e.,* s. 242
[112] Devrişheva, *a.g.t.,* s. 113-114

dil ve kültürlerinin benzerliği dolaysıyla yerli Türklerin (yerli nüfusun) ekserisi Azerbaycan Türkçesini bilmektedir. Ahıskalı Türklerin % 6'sı Azerbaycan Türkçesini anadili olarak kabul etmişlerdir.[113]

Sovyetlerin dağılımına kadar Türkçe, Ahıskalı Türkler tarafından sadece özel olarak aile ortamında sözel olarak korunmaktaydı. Ancak 1990 sonrası Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye Cumhuriyeti arasında siyasi ve ekonomik gelişmeler sonucu resmi ve özel kurumların girişimleriyle sözü geçen ülkelerde Türkçe yazılı basın ve görsel yayınlar izlenebilmektedir. Bugün eski Sovyet ülkelerine giden Türkiye Vatandaşı işadamlarına Ahıskalı Türkler danışmanlık etmektedirler. Siyasi ve ekonomik ziyaretler sonucunda oluşan dostluklar göstermiştir ki, Eski Sovyet ülkelerinde tek Türkçe konuşan topluluk Ahıskalı Türkler olmuştur.

Yaşananlar, Ahıskalı Türklerin Sovyet ülkelerinde etnik ve dil kimliği; Komünist rejimin, siyasi olarak tanıdığı ulusların Ahıskalılara bakışları ölçüsünde şekillendiğini göstermektedir. Bu da bize, milliyet ve etnik-kimlik tanımlarının dile dayandırıldığı Sovyetler Birliği gibi toplumlarda, kimliğin ve dilin topluluk tarafından korunmasının son derece önemli bir unsur olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Bunun içindir ki, tarih kaynakları da Ahıskalı Türklerin etnik ve dil kimliği konusunda tarihe bağlı kaldıklarını göstermektedir. 1578'de başkenti Ahıska Şehri olan Çıldır Eyaletine bağlanan sancakların: Oltu, Hırtız, Ardanuç, Cecerek, Ardahan, Poshov, Maçahel, Acara, Penek, Peterek, Livana, Nisfi Livana ve Şavşat olduğu bilinmektedir. Bu sancakların tamamı yurtluk ve ocaklık olarak Osmanlı Hükümetinin mülkiyeti olmuştur.[114] 16 Mart 1921 Moskova Antlaşmasıyla bu sancakların sekizi Ruslara kalmıştır. Bugün Bedre, Azgur, Ahılkelek, Hırtız, Çeçerek, Ahıska, Altunkale-Kobliyan, Acara, Maçahel Gürcistan sınırlarındadır. Diğer sancaklar ise Türkiye sınırları içindedir; Livane, Yusufeli, Ardanuç, İmerhev, Şavşat- Artvin ilindedir. Oltu, Narman, Kamhıs- Erzurum'da; Posof, Ardahan, Çıldır, Göle ise Ardahan ilindedir. Osmanlının son dönemlerinde, Çıldır Eyaletinin merkezi Ahıska Halkının bir kısmı

---

[113] Buntürk, *Rus-Türk Mücadelesi,* s. 397.
[114] Zeyrek, *Ahıska Araştırmaları,* s. 16-17.

Anadolu'ya göç etmiş, göç etmeyenler de 1944 sürgününe kadar bu bölgede yaşamışlardır.[115]

Tarihte Türkiye'nin bir parçası olan Ahıska halkının sosyal ve kültürel yapısı, Türkiye'nin Doğu Anadolu toplum yapısıyla bire bir uyuşmaktadır. Özellikle Ardahan, Posof, Şavşat, Yusufeli, Oltu ve Narman ilçelerinin Türkçesi % 100 oranında Ahıska lehçesinin kopyası gibidir. Dil ve kültür benzerliğinden dolayı Ahıskalı Türkler Türkiye'nin hiçbir yöresinde yabancılık çekmemektedirler. Her yörenin insanıyla kısa zamanda yakın aile dostlukları kurmaktadırlar.[116]

Bugün her iki coğrafyanın insanı, özellikle Erzurum-Oltu-Narman-Artvin, Şavşat, Yusufeli, Ardahan, Posof'un en eski halkı eski biçimine daha uygun Kıpçak-Kuman ağzı ile konuşur. Aynı şekilde Ahıska ve çevresinin yerli halkı da, bu ağızla eski biçimine (Kıpçak-Kuman'a) bağlı olarak konuşurlar. Haliyle, Doğu Anadolu Türkleriyle Ahıskalı Türklerin konuşmaları aynıdır. Örneğin; Dedey (dede) , Babay (baba) , Abay (aba) , Derey (dere) gibi.[117] Bu yaşanan ve görünen soy-dil-kültür bağlılığı, Ahıska insanının, Türkiye'nin coğrafi-insani ve kültürel dil bağı olan akraba zümresi olduğunu ispatlamaktadır.

C- MÜSLÜMAN KİMLİĞİ: AHMEDİYE CAMİİ ve AHISKALI DEVLET DİN ADAMLARI

Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyeti altındaki coğrafyada yönetim ve dini hizmetler alanında birçok devlet ve din adamı yetişmiştir. Ahıska bölgesinde Osmanlı döneminin en önemli bilim merkezi Ahmediye Camii ve medresesinin faaliyeti olmuştur. Osmanlı Paşalarından Hacı Ahmed Paşa(ö.1759) Ahıska Beylerbeyi iken, burada medrese ve caminin bir arada olduğu bir külliye yaptırmıştır. "Bu camii 1828-29 Osmanlı-Rus savaşı sonucu Edirne Anlaşmasıyla Ahıska Ruslara bırakılıncaya kadar faal bir şekilde hem ibadet hem de ilim yuvası(fen bilgisi, matematik ve b.) olarak görev yapmaktaydı.

---

115 Zeyrek, *Ahıska Araştırmaları,* s. 20-21.

116 Bülent Tarhan, "Türk Dünyasına ve Kafkaslara Bakış", *Ahıska Dosyası,* Sayı: 1, 2007, s. 38-45

117 M. F. Kırzıoğlu, "Ahıska Bölgesi ve Türklük", *Türk Kültürü Dergisi,* No: 87, 1970, s. 203-204; Daha geniş bilgi için bkz M. F. Kırzıoğlu, *Yukarı Kür ve Çoruh Boylarındaki Kıpçaklar*, Ankara, AKDTKY, 992.

Türk mimarisinin bir şaheseri olan Ahmediye Camii'nin minaresi 1828 yılında Ruslar tarafından sökülerek yerine haç kulesi yapılmış, ardından da kiliseye çevrilmiştir. Bolşevik Rusya'sında kiliselerin de yıkılmasıyla harabe haline gelen Ahmediye cami şu anda müze olarak kullanılmaktadır."[118]

Ahıska'da yetişen devlet ve din adamları, Erzurum ve İstanbul'un ilim merkezlerinde de ilim öğrendikten sonra Ahıska'da hizmet vermişlerdir. Niyazoğlu'nun Ahıskalı Din Alimleri adlı eserinde son dönemin din alimleri olarak Mehmet Fahri Efendi(1884–1916), Ali Tevfik Efendi(1859–1915), Ali Rıza Efendi(1839–1915) Beyzade Mustafa Efendi(XVIII. Asır), Mehmet Şakir Efendi(1844–1919) gibi isimleri zikretmektedir.[119] Sovyetler Birliğinin din karşıtı eylemlerine rağmen yüzyılın başında bu alimlerin yetiştirdiği din konusunda ehliyetli kişiler nezdinde Ahıskalılar dini duygu ve değerlerini muhafaza edebilme başarısı gösterebilmişlerdir. Şüphesiz sürgün ve baskılar Ahıskalıların, kendi kimliklerini koruyabilmede din merkezli bir kimliği geliştirmiştir. Ahıskalı âlimlerinden Ali Haydar Efendi, dini konularda oldukça etkili bir şahsiyetti. Muhammed Zeki Dursunzade, Behrem Nasip oğlu Güneşov, İsmail Hakkı Nuriyev ve Balabey Arslan oğlu Muradov gibi aydın ve din adamları Sovyet politikalarına uygun olmayan hizmetlerin bahane edilerek katledilmişlerdir.[120]

Osman Server Bey, Ömer Fak Nemanzade, Posof'lu Müftüoğlu Hafız Altın Hoca gibi şahsiyetler ise aldıkları eğitimin çok yönlü oluşu ve yaşadıkları dönemin özellikleri nedeniyle Ahıskalıların milli ve siyasi kimliğini koruyabilme mücadelesinin önemli isimleri olmuşlardır. Osman Server Bey, Petersburg Üniversitesinde Kimya Mühendisliği tahsili yaptıktan sonra Almanya-Freiburg Üniversitesinde Maden ve Mesaha(Kadastro) Mühendisliği, Polonya-Breslaw Üniversitesinde Ziraat Mühendisliği Öğrenimi görmüştür. 1917-Rus İhtilalı'ndan sonra Bakü İslam Cemiyeti İleri gelenleriyle beraber Ahıska'da milli teşkilat kurdu. Ahıska-Posof çevresindeki Müslüman-Türk halkın milli-manevi değerlerinin korunmasında Türk kahramanlığının ve teşkilatçılığının örnek bir şahsiyeti olarak yer almıştır.[121]

---

[118] Ruslan Ayvazov, Ahmediye Camii, *Sefine düşünce ve kültür Dergisi,* s.12, 2010, İstanbul, s. 30
[119] Ahmet Niyazoğlu, Ahıskalı Din Alimleri, *Ahıska Dergisi* s.3, 2002, İstanbul, s.29.
[120] Rasim Bayraktar, *Ahıska-Çıldır Beyler Beyliği*, Yaşayan Kitaplar, 2000, İstanbul, s.85-88.
[121] Yunus Zeyrek, *a.g.e*, s.63-64.

Ahıskalı Ömer Faik Nemanzade, İstanbul'a Fatih Medresesi'nde din ilimleriyle birlikte fizik, kimya, tarih, kozmografi, zooloji ve coğrafya dersleri de almıştır. Müslüman Hayriye Cemiyetinin, Ahıska Muvakkati Hükümeti, Kars'ta Milli Şura Hükümeti gibi geçici hükümetlerin kuruluşlarında faal yer almıştır. Ömer Faik faaliyetlerinden dolayı defalarca ev hapsi ve hapis cezaları aldıktan sonra Gürcistan Sovyet Mahkemesi tarafından suçlu bulunarak katledilmiştir. Posof'lu Müftüoğlu Hafız Altın Hoca Posof'ta medreseye devam etmiş ve 18 yaşında icazet alarak Ahıska'da imamlık ve din eğitimi faaliyetlerinde bulunmuştur. Aynı zamanda Bakü İslam Cemiyeti mensuplarıyla beraber çalışarak, Ahıskalıların teşkilatlanması ve mücadelesinde öncü şahsiyetlerden olmuştur.[122]

Görüldüğü gibi yukarıda bahsi geçen Ahıskalı devlet ve din adamları yirminci yüzyılın ilk yarısında Ahıskalıların dini ve milli kimlik mücadelesinde öncü, öğretici ve yönlendirici olmuşlardır.

Müteakip tarihlerde SSCB'nin ilk kuruluş yıllarından itibaren "Milliyetler Politikası" kapsamında "Ruslaştırma ve Ortodokslaştırma Politikaları" uygulamaya konulmuş, Türk Müslüman toplulukların ibadetlerini yerine getirmelerine izin verilmemiştir. 1910'lardan itibaren mevcut Rus yönetimiyle Müslümanlar arasında İslam'ın rolü ve modernleşme konularında tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu tartışmaların merkezinde iki temel grup yer almıştır. Bunlardan "Ceditçilik"*, İslami düşüncenin yanı sıra, Rus edebiyatı ve matematik gibi modern bilimlerin öğrenilmesini sağlayacak bir eğitim sistemini savunurken;[123] mollaları, şeyhleri ve esnafı bünyesinde barındıran "Kadimcilik"*, İslam'ın toplum içerisindeki belirleyici rolünün devam etmesini isteyerek, her türlü modern bilime karşı çıkmış, İslami geleneklerin, toplum tarafından hiçbir taviz verilmeden uygulanması gerektiği düşüncesini savunmuş ve her türlü modernleşme hareketini "Ruslaştırma Politikasının bir parçası olarak görmüştür.[124]

---

[122] Rasim Bayraktar, *Ahıska-Çıldır Beyler Beyliği*, Yaşayan Kitaplar, 2000, İstanbul, s.88-89.

* Cedit Hareketi, Kırımlı Gaspıralı İsmail Bey tarafından 1883 yılında başlatılmıştır. Rusya'da Pan-Türkizm faaliyetinin öncülüğünü yapmıştır. Fikirlerini, kurucusu olduğu "Tercüman Gazetesinde" açıklamıştır.

[123] Ali Faik Demir, "Orta Asya Cumhuriyetlerinde İslam ve Etnisite" *Orta Asya'nın Sosyo-Kültürel Sorunları: Kimlik, İslam, Milliyet ve Etnisite,* (der.,Ertan Efegil-Pınar Akçalı), İstanbul, Gündoğan Yayınları, 2003, s. 105

* Kadimcilik, geleneksellliği temsil etmektedir. 1907-1917 yılları arasında Orenburg'ta yayınlanan ve tüm Rusya da dağıtılan "Din ve Maişet" dergisi, Kadim Hareketinin tüccarlar ve esnaflar arasında destek bulduğunu belirtmektedir.

[124] Demir, *Orta Asya'nın Sosyo-Kültürel Sorunları,* s. 105

10 Temmuz 1918 tarihli Sovyet Anayasasının 65. Maddesi ile din yasaklanmış, bütün dini mektepler kapatılmış, diğer mekteplerdeki din dersleri kaldırılmış, dini neşriyat ve dini bayramlar yasaklanmış, din adamları "emeğiyle geçinmeyen asalak unsurlar" olarak adlandırılmış, seçme-seçilme ve her türlü hakları elinden alınmıştır. Bir çok din adamının mal varlığına el konulmuş ve ailece Sibirya'ya sürgüne gönderilmiştir Böylece din hizmetlileri saf dışı edilerek, en gevşek tabaka arasından seçilen insanlar din adamı kisvesi giydirilerek din aleyhinde mücadelede kullanılmıştır.[125] Sadece 1917-1930 yılları dönemde 12.000 caminin % 80'i kapatılmıştır.[126]

Müteakip tarihlerde, İkinci Dünya Savaşı sırasında Rusların durumunun kötüleştiği 1943 yılı sonu, 1944 başında dinsizliği kendilerine din seçen Komünist idareciler, belki faydası olur ümidiyle halka moral vereceği düşüncesiyle dinlerin önündeki engelleri kaldırma, dini kuruluşların yeniden açılması yoluna gitmiş ve bazı yerlerde merkezi teşkilatlar kurulmuştur. Komünist Partisinin yönetimi ve gözetimi altında dini kuruluşların faaliyetlerine izin verilmiştir.[127] Böylece Alman cephesinde asker sıkıntısı yaşayan Stalin, Türk Müslüman halklarını Sovyet ordusunda savaşmaya teşvik edilmiştir. İslam dini (Müslümanlar) zafer için bir araç olarak kullanılmıştır.[128]

Stalin, Kafkasya ve Orta Asya Türk Müslüman halklarından oluşturduğu alaylarla Alman cephesinin ön sıralarında Almanlara ezici darbeler vurmuştur. Orduda; Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen, Tacik, Azerbaycan, Çeçen, Abhaz, Kırım, Ahıska ve daha pek çok Türk halklarından oluşan alaylar oluşturulmuştur. Her saldırıda on binlerce şehit bırakan bu Türk- Müslüman alaylar, aslında Rus ordusunun zaferinin unutulan mimarlarıdır.[129]

İkinci Dünya Savaşına katılan ve Stalinin Emriyle oluşturulan Türk Müslüman alaylarının birinde bulunan Ahıskalı Ali Paşa Veyseloğlu Rus-Alman cephesinde Türk alaylarının mücadelesini anlatırken, kendisinin nasıl yaralandığına dikkat çekmektedir;

---

[125] Muharrem Yıldız, *Dünden Bugüne Kafkasya,* İstanbul, Yitik Hazne Yayınları, 2006, s. 147.

[126] Birsel, *Eski Dünyanın Karanlık Yüzü,* s. 25.

[127] Yıldız, *Dünden Bugüne Kafkasya,* s. 150

[128] Birsel, *Eski Dünyanın Karanlık Yüzü*, s. 26

[129] Cengiz Özkarabekir, *Her Cephede Savaştık-İkinci Dünya Savaşında Türkler,* İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2005, s. 131

“size özellikle bir husustan bahsedeceğim. Biz Ahıskalı Türkler olarak, dinimize, peyğemberimize tabi olan bir halkız, İnançlı bir halkız, Askere giderken Babam Kur’anı yazdı, Hamaylık diyoruz biz. Nuska edip, bismillah deyip boynuma taktı. 1941 senesinde savaşa katılandan beri o gün bugün hep boynumda dururdu benim. Savaş yıllarında Rostov’da yaralanmadan bir gün önce, banyo yapmak için nuskamı boynumdan çıkardım. Aylardır banyo yapmamıştım. Sonra nuskamı orada unutmuşum. Ertesi gün biz yine saldırıya geçtik... Fakat bu defa boynumda nuskam yoktu ve bende bunun farkında değildim. O gün Alman uçakları bomba yağdırmaya başlamıştı... Üç-dört metre uzağıma bir bomba düştü. Bombanın düştüğü yerdeki bütün askerler şehit oldu.. Paramparça oldular.. Ben de öleceğimi sanarak kelime-i şahadet getirdim. Bombanın düştüğü yerden, belki de on metre uzakta bulunan bir yıkıntının üzerine fırlamıştım... Sendeleyerek ilerdeki bir birliğin arasına katıldım... Sonra bir bomba daha... bu bomba benim yirmi metre uzağımda patladı. Bu defa ciddi yaralandım. Üç yerimden daha yaralanmıştım. Yaralı ve yarı baygın halde elimi boynuma götürdüm. Hamaylım-nuskam yoktu. O an öleceğimi düşündüm ve bayıldım... Kendime geldiğimde hastanedeydim. Artık evin yolu görünmüştü bana. Kahramanca savaşmamadan dolayı bana yedi tane madalya takdim ettiler. Bu madalyaları hemşireler elbisemin sağına ve soluna dikerek bana gösterdiler. Savaş benim için bitmişti artık... tek düşüncem, Aspinza’daki ailemin yanına dönmekti...[130]

1922 Ahıska doğumlu ve ikinci dünya savaş gazisi olan ve bugün Kazakistan’ın Rahat Bölgesinde yaşayan Ali Paşa Veyseloğlu geçirdiği bunca çileğe rağmen doğduğu topraklara dönmek için dua etmektedir. Ali Paşa Veyseloğlu gibi hayatının son günlerini yaşayan Ahıska doğumlu nice ihtiyarlar, bin türlü cefaya rağmen İslami terbiyesini kaybetmeyen örnek şahsiyetlerdir.

İkinci Dünya Savaşının sonlarında 14 Nisan 1944 tarihinde Yüksek SSCB Kongresinde Müslümanlarla ilgili dört merkezi dini idare kurulmuştur. Bunlar: 1.Zakafkasya (Kafkas Ardı) Müslümanları Ruhani İdaresi, merkezi Bakü, 2.Kuzey Kafkasya Din İşleri İdaresi, merkezi Buryans, 3.Orta Asya ve Kazakistan Din İşleri İdaresi, merkezi Taşkent, 4.Avrupa ve Sibirya Müslümanları Dini İdaresi, merkezi Ufa idi.

---

[130] Özkarabekir, *Her Cephede Savaştık*, s. 139-140

Merkezi Moskova'da olan bu dini idarelerin şubelerinde temsilen birer vekil bulunmuştur. Bu merkezlerdeki bütün dinler bu müvekkillere bağlı kalmış ve her türlü izin, teftiş ve yönetim bu müvekkil aracılığı ile yürütülmüştür.[131]

Bunun içindir ki, savaşın hemen akabinde, İslam dininin, devlet için büyük bir tehdit olduğunu hatırlayan Stalin, önceden vermiş olduğu tüm tavizleri yeniden geri almıştır. Stalin'den sonraki Sovyet Genel Sekreterliği de aynı uygulamayı devam ettirmiştir.

1958-1964 döneminde Özbekistan'da 13, Tacikistan'da 16 ve Türkmenistan'da 4 cami ibadete açık tutulmuştur. Camilerin büyük çoğunluğu gece kulübü, sinema ve dans merkezleri olarak kullanılmıştır. 1984 sonrasında, tüm dini faaliyetlerin kontrol altına alınması ve insanların din yerine "Marksist-Leninist" düşünceyi benimsemesi için "Sovyet Bilimsel Tanrı Tanımazlık Enstitüsü" kurulmuştur.[132]

Sovyet Hükümeti Kanunları çerçevesinde Sovyetlerin her ülkesinde yaşama hakkı olan her Sovyet Vatandaşı gibi Ahıskalı Ailelerde de tanınan genel haklardan faydalanmışlardır. Sovyet eğitim ve iş disiplinin de yetişen her Ahıskalı aile Müslüman kimliğini korumuştur. Her türlü dini faaliyet yasak olmasına rağmen Ahıskalı aileler hayatın önemli anlarında doğum-sünnet-evlilik-ölüm konularında İslami geleneklerini yaşatmışlardır. Resmi izin olmaksızın evlerde Kur'an okunmuş, ezan okunmuş, namaz kılınmış, sünnet edilmiş, mevlit okunmuş, nikâh kıyılmış, oruç tutulmuş, teravih namazı kılınmış, kurban kesilmiş, bayram namazları kılınmış ve bayram sofraları kurulmuştur. Her aile Sünni-Hanefi anlayışını yaşamış ve yaşatmıştır.

Konuyla ilgili Ahıskalı ihtiyarlardan İsrafil dede, sürgünün ilk yıllarından bugüne yaşadıklarını birkaç cümleyle özetlemektedir: ..Biz buraya ki geldik, burada Müslüman şeriatından hiçbir şey ulaşmamış idi.. Bizim, nasıl ki orada (Ahıska'da) ata-babalarımız nasıl şeriat götürüyordu oruç tutmak, namaz kılmak, o bizim hale ağzımızda, o zamandan nasıl idi gün bugüne değin biz öyleyiz. Kazaklar kendileri de hikmet ediyorlar ki, neçe-kaç yıl Rusya'nın içinde durdunuz (yaşadınız) da, kendi âdetiniz-örfünüzü-dilinizi hiç unutmamışsınız. Şimdi yine öyleyiz…. Ardından Ganime nine'nin ifadeleri konumuza bir başka anlam kazandırıyor:

---

131 Yıldız, *Dünden Bugüne Kafkasya*, s. 150-151

132 Birsel, *Eski Dünyanın Karanlık Yüzü*, s. 26

…Burada biz yedi dinin içindeydik yine de kendi dinimizi sakladık. Bize bir Türk mollası gelmişti dedi ki siz bizden de eysiniz. Din içinde din saklıyorsunuz…, Kendi dilimizi nasıl unutalım? Kendi kendimize Kazakça-Urusca öğrendik, her işe de kabullendik, Kendi dinimizi tuttuk, kendi yemeğimizi yedik...[133]

Yapılan araştırma ve gözlemler göstermiştir ki, Ahıska'dan sürgün edilen göçmen grup, bulundukları egemen ulus içinde siyasi ve sosyal psikolojik baskıya rağmen, bulundukları ülkelerde "öteki" olmayı sürdürmüşlerdir. Hemen her ülke ve bölgede, Ahıskalıların büyük çoğunluğunun kendi örf, adet ve geleneklerini koruyup 21. Yüzyıla taşımışlardır. Ahıskalılar kendi grup ve aidiyetlerini muhafaza ederek, geleneklerini, örf adetlerini bugüne taşıma başarısını göstermelerinde birbiriyle ilintili başkaca faktörlerin de etkisi olmuştur. Grup üyeleri arasında bir tür "gizli cemaat" tarzı bir yapının mevcut olması, halkın dini yaşamının korunmasına ve şekillenmesine yardımcı olmuştur.

Grup üyelerinden Kafkasya'da-Ahıska'da onlarca yıl önce geleneksel din eğitimi alan az sayıdaki insan, ya da onlarını mirasını devralanlar, Sovyetler döneminde ve sonrasında din bilgini "aksakal" veya bir tür "kanaat önderi" rolü üstlenmiştir. Bu miras daha çok sözlü aktarım yoluyla gerçekleşmiştir. Ancak bazı durumlarda kapalı kırsal toplumda grup içindeki "açık olmayan", bir tür gizli eğitimle sağlanmıştır. Kapalı Ahıska toplumunda sosyal hayatta ihtiyaç duyulan din hizmetleri (doğum, evlilik ve defin işlemleri sırasındaki görevler) ve aile dışındaki dini bilgilendirme genelde kanaat önderi niteliğindeki "aksakal" kişiler tarafından yapıla gelmiştir.[134]

Sonuç olarak, bugün, kültürün kuşaklar arasındaki aktarım yöntemi açısından toplumların, yazılı ve sözlü kültür geleneği içinde yer aldıkları açıktır. Türk topluluklarının bir alt grubunu oluşturan Ahıskalı Türkler de sözlü kültür geleneğine sahiptir. Sovyetler döneminde, Kazak, Kırgız, Özbek, Azerbaycan ve Ruslarla bir arada yaşayan Ahıskalılar arasında dini hayatın ve diğer birçok geleneğin kuşaklar arasında sözlü kültür geleneğine dayanmış olduğu görülmektedir.

---

[133] Devrişheva, a.g.t., s. 114-115.

[134] Cihan, a.g.m., s. 18-23.

İKİNCİ BÖLÜM
BULGULAR VE YORUMLAR

I- ARAŞTIRMAYA KATILAN AHISKALI TÜRKLERİN KİŞİSEL EĞİTİMSEL VE MESLEKİ ÖZELLİKLERİ

Tarihte sürgünlere uğramış, vatansız bırakılmış pek çok halkın sorunu çözülmüştür, hatta mağduriyetlerinin giderilmesi ve acılarının tazmini gibi yollara gidilmiştir. Bu bağlamda II. Dünya Savaşı sırasında Stalin'in sürgün politikalarına maruz kalan Kafkas halklarından vatanlarına dönemeyen halk yalnızca Ahıskalı Türkler kalmıştır. Günümüzde de Ahıskalı Türklerin, yıllardan beri Ahıska'ya dönme arzusu bir umut olmakla birlikte sürdürülen mücadele sürecinin verimsiz sonuçlarından kaynaklanan bir yılgınlık, bezginlik bulunduğu kaçınılmazdır. 1992 tarihli 3835 Sayılı Ahıskalı Türklerin Türkiye'ye Kabulü ve İskânı Kanununa istinaden eski Sovyet ülkelerinde yaşayan ve zor durumda olan Ahıskalı aileler Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. Bu kapsamda araştırmamızda, öncelikle uzun yıllar kendi vatanlarından uzak ve farklı coğrafyalarda yaşayan Ahıskalıların kişisel ve genel özellikleriyle ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Türkiye'de yaşayan Ahıskalıların geldikleri ülkeler, eğitimsel ve ekonomik durumları ve kuşak farklılıkları araştırmamızın bağımsız değişkenleri olarak dikkate alınacaktır. Araştırmaya katılan Ahıskalıların geldikleri ülkelerle ilgili dağılımları Tablo1'de verilmektedir.

Tablo 1 : Araştırmaya katılan Ahıskalı Türklerin Geldikleri Ülkelere Göre Dağılımı

Türkiye'ye Hangi Ülkeden Göç Ettiniz	Sayı	%
Azerbaycan	92	36,9
Özbekistan	71	28,5
Kazakistan	44	17,7
Kırgızistan	42	16,9
TOPLAM	249	100,0

Türkiye'de yaşayan Ahıskalılar arasında Azerbaycan'dan gelenler ağırlıklı bir yeri tutmaktadır. Azerbaycanın Türkiye'ye yakın olmasının şüphesiz bu göçte etkisi yadsınamaz. 1956 yılında Sovyetler Birliği'nin Özel İskân uygulamasından sonra ana

vatan Ahıska'ya dönüş amacıyla ilerde Ahıska'ya daha kolay göç edebilmek amacıyla Gürcistan'la komşu olan Azerbaycan'ı tercih etmişlerdir. Fakat Gürcistan Ahıska'ya dönüş izni vermemiştir. Sovyetlerin dağılması ve sınırların kalkması ve yukarıda sözü edilen Ahıskalı Türklerle ilgili kanunun yürürlüğe girmesi sonucunda Azerbaycan'daki Ahıskalı Türkler Türkiye'ye göç etmeye başlamışlardır. Ayrıca Azerbaycan-Gürcistan üzerinden Türkiye'ye oto yol açılması ailelerin göçünü kolaylaştırmış ve ikili ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır.

İkinci göç çoğunluğunun Özbekistan'dan olduğunu görüyoruz. Sovyetlerin dağılma sürecinde Özbekistan'da yaşayan Ahıskalı aileler 1989 Fergana Faciasını diğer bir ifadeyle Yerli Halk-Sürgün Halk (Yerli Özbek Türkleri-Sürgün Ahıskalı Türkler) kargaşasını yaşamışlardır. Bu sorundan en çok etkilenen Ahıskalılar olmuştur. Sovyet yönetimi bunun üzerine o bölgedeki Ahıskalıları, Rusya'nın tarıma dayalı Rostov-Krasnodar-Soçi vilayetlerine bağlı köylere yerleştirmiştir. Bu bölgelerde uzun süre yeni Rusya Federasyonu pasaportlarını alamayan ve ayrılıkçı politikalara maruz kalan Ahıskalılar çareyi Türkiye'ye göç etmekte bulmuşlardır. Zikredilen 3835 İskân Kanununa istinaden Türkiye'ye göç etmişlerdir.

Üçüncü göç yoğunluğu Kazakistan ve Kırgızistan'dan yapılmıştır. Bu iki ülkeden Türkiye'ye göçün Azerbaycan ve Özbekistan'a göre daha az olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, Sovyetlerin dağılma sürecinde Kazakistan ve Kırgızistan' da siyasi çatışma ve iç kargaşa yaşanmamasıdır. Bu iki ülkenin ekonomik gelir düzeyinin yüksek olmasına bağlı olarak, burada yaşayan Ahıskalıların ekonomik durumları da daha iyi olmuştur. Ekonomik refahın yükselmesi Ahıskalıları ticari alana itmiştir. Böylece her iki ülkedeki Ahıskalılar Türkiye ile olan ilişkilerini daha çok ticari alanda geliştirmişlerdir. Bu ticari ilişkilerden doğan ikili ilişkiler ve diğer ülkelerdeki Ahıskalıların Türkiye'ye göçünün bilinmesi takip edilmesi, aynı zamanda dedesinden-babasından dinlediği Türkiye gerçeği her iki ülkedeki Ahıskalılarda Türkiye'ye yerleşmeyi canlandırmıştır, hızlandırmıştır.

Araştırmaya katılanların yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaşınız	Sayı	%
18-30	42	16,9
31-50	120	48,2
51+	87	34,9
TOPLAM	249	100,0

Araştırmaya katılanların % 48,2 oranında 31-50 yaş grubunda olması, Ahıskalıların Türkiye'ye göç eden dinamik bir nüfus kitlesine sahip olduğunu göstermektedir. Bunun sebebi 31-50 yaş grubun Sovyet döneminde sürgün bölgelerinde doğan ve diğer yaş gruplarına oranla sayıca en çok nüfusa sahip olan orta yaş kuşağı olmasıdır. Bu yaş grubu, Sovyet eğitim ve iş disiplinini benimsemiştir. Sovyetlerin ayrımcı politikalarını yaşamış, baskı ve ikinci sınıf topluluk muamelesi görmüşler, fakat Sovyet sistemi içerisinde asimile olmamışlardır. Göçmen statüsünde olduklarından dolayı merkezi yönetimlerde söz sahibi olamayarak, yerel yönetimlerde sınırlı sayıda söz hakkına sahip olabilmişlerdir. Kendilerine tanınan tek seçenekli haklardan faydalanabilmişlerdir. Aynı zamanda Sovyet döneminde Ahıska'ya dönüş için Sovyet makamlarını daha çok meşgul etmişlerdir. Bu yönüyle Ahıska'ya dönüş davasında en çok mücadele eden ve bu konuda en yorgun kuşaktır. Bunun için yılların birikimi yorgunluğuna son noktayı koymak için Türkiye'ye göçte karar kılmışlardır.

51+ üstü yaş grubu; % 34.9'luk oranla Türkiye'ye göç eden ikinci çoğunluğunu oluşturan nüfustur. Bu yaş grubu, Gürcistan-Ahıska'da doğan ve 1944 sürgününü yaşayan en yaşlı 3. kuşaktır. Bu yaş grubu, bugün % 10'luk bir kısmının hayatta kaldığı en az nüfusa sahip olan kuşaktır. Fakat hayatta kalanlardan % 10'luk kesime göre % 34,9 oranla Türkiye'ye göç edenlerin ikinci çoğunluğunu oluşturan kuşaktır. Bu kuşak, babalarından Osmanlı terbiyesi alan, II. Dünya Savaşından önce Sovyetlerin ilk kuruluş yıllarını yaşayan ve önde gelen aydınlarının Sibirya'ya sürgüne gönderilen kuşaktır. İkinci Dünya Savaşına hem asker veren hem de sürgün edilen, Sürgün ve Özel İskan Kontrolünde açlık ve sefaleti göğüsleyen, büyük çoğunluğu Sovyet eğitim sisteminden faydalanamayan, hayatta kalabilmek için her türlü vasıfsız işte çalışan kuşaktır. Aynı zamanda evlatlarına Vatan-Millet-Din aşkını aşılayanlardır. Vatan Ahıska'ya dönüş için evlatlarını destekleyen, onları konsantre edenlerdir. Vatana dönüş konusunda evlatlarının mücadelesine şahit olan, bu konuda Sovyet makamlarının kararlarını izleyenlerdir. Verilen mücadeleler karşısında

devletlerin ayrımcı politikalarına şahitlik edenlerdir. Vatana dönüş konusunda "çocukken yaşadığı yerlere dönüş umudunu yitirenlerdir. Bütün bu sebeplerden dolayı yaşanan belirsizliğe son vermek için Türkiye'ye göçte karar kılan, Türkiye topraklarında hayata vefa etmek isteyen kuşaktır.

Türkiye'ye göç eden en genç kuşak 18-31 yaş grubu % 16,9'luk oranla diğer iki yaş grubuna göre daha az sayıdadır. Bu yaş grubu, hem Sovyet döneminin dağılma sürecini gören hem de Sovyet sonrası Bağımsız Devletlerin devletleşme sürecini yaşayan kuşaktır. Diğer iki nesle göre sistemli bir eğitim ve iş disiplinine sahip olmayanlardır. Devletlerin iç kargaşalarını yaşayan ve yeni oluşumlar sürecinde ideolojik ve ekonomik sıkıntılar yaşayanlardır. Dolaysıyla öz güvenci oluşmadan sarsılan ve ekonomik refahı arayan kuşaktır. Bunun için, göç edilecek yeni devletlerdeki yaşam şartları önemlidir. Halen ikamet ettikleri ülkelerde ekonomik refahı kazananlar olduğu gibi, ekonomik sıkıntılar da yaşayanlar da vardır. Ekonomik refahı kazananların birden göç kararı almaları mümkün değildir. Ekonomik sıkıntılar yaşayanlar içinde göç edecekleri ülkede tutunma güvencelerinin garantisi yoktur. Bunun için bu yaş grubunun, göç kararı alabilmesi için zamana ihtiyacı vardır. Dolayısıyla diğer iki nesle göre göç oranının düşük olması doğaldır.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

Doğum Yeri	Sayı	%
Gürcistan-Ahıska	25	10,0
Azerbaycan	28	11,2
Özbekistan	132	53,0
Kazakistan	40	16,1
Kırgızistan	24	9,6
TOPLAM	249	100,0

Tabloda ankete katılanların doğdukları ülke ve oransal dağılımları verilmiştir. Tabloda dikkat çeken husus, Gürcistan-Ahıska doğumlu nüfusun azlığıdır. Bu nüfus sürgün edilen en yaşlı nesli oluşturmaktadır. Sürgün edilen ülkelerde doğan nüfusun sayısal çokluğu zorunlu göç olayının arka planını açıklamaktadır.

Tabloya göre de nüfusun büyük çoğunluğunun sürgün edilen ülkelerde doğduğu ortaya çıkmaktadır. 1944 sürgün belgelerine göre Ahıskalıların “40.000 Kazakistan’a, 30.000 Özbekistan’a, 16.000’i Kırgızistan’a sürgün edilsin kararı” alınmıştı. Ancak sürgüne uğrayan Ahıskalılarla ilgili nüfus raporlarında “53.163 kişi Özbekistan’a, 28.598 kişi Kazakistan’a, 10.546 kişi Kırgızistan’a naklinin gerçekleştiği” şeklindedir.

Anket uyguladığımız Ahıskalıların doğum ağırlığında da en yüksek doğum oranı Özbekistan’da çıkmıştır. Özbekistan doğumlu % 53’lük nüfusun ağırlığı orta yaş ve genç yaş grubundan oluşmaktadır. Ayrıca diğer ülkelere göre doğum oranının Özbekistan’da daha yüksek çıkmasının bir diğer sebebi de, Sovyet döneminde Ahıskalıların hızlı nüfus artışına sahip olmalarıdır. Şöyle ki, Sovyet kaynakları Sovyet döneminde en hızlı nüfus artışına sahip olan Özbeklerden sonra Ahıskalıların olduğunu göstermektedir. En son 1989 yılında alınan Sovyet nüfus verileri Sovyet döneminde Özbeklerden sonra en hızlı nüfus artışının Ahıskalılar arasında olduğunu göstermektedir. Ayrıca Özbekistan nüfusunun bir kısmının farklı azınlıklardan oluşması ve büyük çoğunluğunun 1960’lı yıllara kadar tarıma dayalı yerleşim bölgelerinde fakirlik seviyesinde yaşadıklarını resmi ve canlı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bu durum Özbekistan’ın tarıma dayalı nüfusunda doğum kontrolü bilincinin geç edinilmesine de işaret etmektedir. Çünkü ülkede yerli Özbekler dâhil ülke nüfusunu oluşturan ailelerin büyük çoğunluğu 8-12 çocuk sahibidirler. Aynı durum Özbekistan’daki Ahıskalılar için de söz konusudur.

Ayrıca Özbekistan’ın nüfus yapısına göre Kazakistan ve Kırgızistan’ın nüfus yapısı farklı azınlıklardan oluşmamaktadır. Kazakistan’da yerli Kazak nüfusundan sonra Ruslar ve Almanlar çoğunluktadır. Kırgızistan’da ise yerli Kırgızlardan sonra Ruslar çoğunluk oluşturmaktadır. Moskova Hükümeti her iki ülkede Rusların çoğunluk arz etmesi hasebiyle bu ülkelerin sanayileşmesine daha önem vermiştir. Dolaysıyla her iki ülke halkı daha çok il ve ilçe’de idareci-yönetici görevlerinde çalışmışlardır. Bundan dolayı her iki ülkedeki Ahıskalılar da il ve ilçelerde yerel yönetimlerde idareci-yönetici görevinde bulunmuşlardır. Sanayileşen her iki ülke nüfusunda doğum kontrolü bilincinin gelişmesi kaçınılmazdır. Bunu her iki ülke nüfusunu oluşturan ailelerin büyük

çoğunluğunun 3-4 çocuk sahibi olmasında görmekteyiz. Bu duruma Ahıskalılarda dâhildir.

Verilerimizdeki Azerbaycan doğumlularla ilgili oranın arka planına kısaca açıklık getirelim. Bilindiği gibi 1944 tarihinde Ahıskalılar sürgün oldukları Özbekistan-Kazakistan-Kırgızistan'da 12 yıl Özel İskan kontrolüne tabi tutulmuş ve 1956 tarihinde serbest kalmışlardır. Azerbaycan'a ilk göç 1956'dan itibaren başlamış Sovyet döneminde devam etmiştir. İkinci göç ise Sovyetlerin dağılım sürecinde ortaya çıkan Özbek-Türk kargaşasında yaşanmıştır. Göç eden nüfusun büyük çoğunluğu Özbekistan'dan göç etmiştir. Her iki göçün sebeplerine yukarıda tezimizin metin kısmında geniş yer verdiğimiz için burada değinmeyeceğiz. Dolayısıyla Tabloda Azerbaycan doğumlu % 11.2'lik nüfus oran, Sovyet döneminde ve Fergane Faciasından sonra Azerbaycan'a göç eden ailelerdendir. Bir kısmı 1944 sürgününü yaşayan ve 1956'dan sonra Azerbaycan'a göç eden ailelerin çocuklarının bir bölümü de yine 1944 sürgününü yaşayan ve 1989 Fergana Faciasından sonra Azerbaycan'a göç eden ailelerdendir. Bu nüfus, diğer ülkelerde (Özbekistan-Kazakistan-Kırgızistan'da) doğan ailelere göre daha çok orta yaş ve genç yaş grubunu oluşturmaktadır.

Ayrıca Sovyet kaynaklarında Azerbaycan ülke nüfusunun artışı, Özbekistan'dan sonra ikinci nüfus artışına sahip konumunda gösterilmektedir. Özbekistan'da aileler 8-12 çocuk sahibi iken Azerbaycan'da aileler 6-8 çocuk sahibidirler. Bu durum (Azerbaycan'da) yerleşim bölgelerindeki yaşam koşullarının Ahıskalılarda doğum kontrolü bilincinin geliştirmediğine işaret etmektedir.

Ülkelere göre doğum oranlarından çıkan sonuç: sanayileşmiş ülkelerde nüfus artışı düşük seviyede görülürken, tarıma dayalı ülkelerde nüfus artışı yüksek seviyede görülmüştür. Ahıskalılar da, sanayileşmiş ve tarımsal ülkelerin yaşam olanaklarına göre nüfus artışlarına uyum sağlamışlardır.

Tablo 4:Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin SSCB Kimliklerinde Belirtilen Milliyetleri

Eski Sovyet Kimliğinde Belirtilen Milliyet	Sayı	%
Türk	185	74,3
Azerbaycanlı	64	25,7
TOPLAM	249	100,0

Sovyet döneminde Pasaportlarının Milliyet hanesine "Türk" yazılı olan tek topluluk Ahıskalı Türklerdir. Toplam 249 kişi içinden % 74'e tekabül eden 185 kişi Türk Kimliğini, % 26'ya tekabül eden kısım ise Azerbaycanlı kimliğini tercih etmiştir. Bu tabloya açıklık getirmek mümkündür.

1. Sovyetler Birliğinde sürgün dönemi yaşamış bulunan Ahıskalılar, kendi kimliklerini yerleştirildikleri bölgelerde Türk olarak ön plana çıkartırken, diğer halklar tarafından da Türk kavramıyla tanımlanmışlardır. Ancak, önceki bölümlerde anlatıldığı gibi, sürgün gönderildikleri ülkelerde yerel yöneticilerin Ahıskalılara Türk kimliği dışında bir tercih yapmalarını istemeleri durumunda kendilerini resmi belgelerde "Azerbaycanlı" olarak ifade etmişlerdir. Bunun sebebi, sürgünden önce Ahıska'da Türkiye Türkçesi ile eğitimin yasaklanmasından sonra Azerbaycan'lı eğitimcilerin Ahıskalılara Azerbaycan Türkçesini öğretmeleridir. Bu nedenle Ahıskalılar Azerbaycan Türkçesini daha iyi bilmekteydiler. Bunun için de "Azerbaycanlı" yazılmasını kabul etmişlerdir.
2. Sovyet anlayışına göre "Azerbaycanlı" tabiri Azerbaycan'da yaşayan tüm etnikleri temsil eden bir kavramdır. Azerbaycanlı kavramına Azerbaycan'da doğmuş ve yaşamakta olan Türkler ve Türk olmayan etnikler de dâhildir. Azerbaycanlı kavramı etnik bir kavramdan ziyade coğrafi ada dayalı vatandaşlık kimliğidir. Kendisini Azerbaycanlı olarak tanıtanlar Ahıska'nın coğrafi yakınlığı ve Ahıska'da konuşulan Türkçenin ağız olarak Azerbaycan Türkçesi ile hemen-hemen aynı olmasından kaynaklanmıştır. Bunun yanında diğer Sovyet ülkelerinde Pasaportlara "Türk" yerine "Azerbaycanlı" yazılmasına göz yumulmasının sebebi Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin var olmasıdır.

Ayrıca Ahıskalılar kendilerini Özbek, Kazak, Kırgız gibi diğer Türkî gruplardan saymamışlardır. Onların İlk tercihi "Türk" yazılmak, ikinci tercihi "Azerbaycanlı" yazılmak olmuştur.

Tablo 5: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Medeni Durumları

Medeni Durumunuz	Sayı	%
Bekar	21	8,4
Evli	226	90,8
Dul	2	0,8
TOPLAM	249	100,0

Araştırmamıza katılanların medeni durumlarına baktığımız da evli olanların oranı % 91'dir. Ailelerin evlilik ve aile yapısına büyük önem verdiklerini ve her anne baba açısından çocuklarının evlilikleri önemli bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

Tablo 6: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Evlenme Biçimleri

Evliliğiniz Nasıl Oluştu?	Sayı	%
Bekâr	21	8,4
Görücü usulü ile	137	55,0
Kaçarak-Kaçırarak	10	4,0
Severek	81	32,5
TOPLAM	249	100,0

Araştırmaya katılanların verdikleri cevaplara göre % 55 oranında görücü usulle, % 32,5 oranında kendileri severek, anlaştıklarını belirtenler bulunmaktadır. Geniş aile modeline sahip Ahıskalılarda anne-baba otoritesinin hâkim olduğu görülmekle birlikte, severek anlaşarak evlenenlerin de sayıları küçümsenmeyecek kadardır. Genelde aile büyüklerine danışılarak evlilikler yapılmaktadır. Her toplumda olduğu gibi Ahıskalılar arasında da aile büyüklerinin uygun görmemesi durumunda kaçarak evlilikler gerçekleşmiştir.

Tablo 7: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Nikâh Biçimleri

Ne Tür Nikâhla Evlendiniz	Sayı	%
Bekâr	21	8,4
Yalnız dini nikah	2	8
Önce Dini Sonra Medeni Nikâh Yaptırdık	201	80,7
Önce Medeni Sonra Dini Nikâh Yaptırdık	25	10,0
TOPLAM	249	100,0

Ankete katılanların dini ve resmi nikâh konusundaki tercihlerinde % 80,7'lik oranın önce dini sonra medeni nikâh yaptırdıklarını görmekteyiz. Dini uygulamaların kısıtlandığı Sovyetler Birliği döneminde Ahıskalılar geleneksel dini yaşamlarını şifahen

yaşatmışlardır. Aile büyükleri bir araya gelerek şahitler eşliğinde dini nikâhın yapılmasına öncülük etmişlerdir. Yapılan mülakatlarda dini uygulamaların yasak olduğu Sovyet döneminde nikâhların resmi nikahtan sonra mutlaka gizli yollarla yapıldığı belirtilmiştir.

Ahıskalılarda aileye her şeyin üzerinde önem verildiğini görmekteyiz. Aile bireyleri arasında çok yakın ilişkiler bulunmakla beraber, geleneksel geniş aile modelinin hâkim olduğunu görmekteyiz. Büyükler ve torunlar aynı ortamda yaşayabilmektedir. Çocuklarını evlendiren aileler genelde onlara hemen ayrı ev açmamaktadırlar. Anne-baba torun görmeden-sevmeden onları ayırmamaktadırlar. Bu aynı zamanda gençlerin de arzu ettiği bir aile modeli olarak görülmektedir. Böylece aile bağları sosyal ve kültürel ilişkiler açısından devam etmektedir. Bu bağlar hem her ülkede hem de her yaş grubu arasında görülmektedir. Yani farklı ülkelerde yaşamış olmaları aileler arsındaki ilişkilerde bir ayrılığa sebep olmamakta, bilakis daha da güçlü duyguların oluşmasına sebep olmaktadır.

Tablo 8: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Eğitim-Öğrenim Durumları

Öğrenim Durumunuz?	Sayı	%
Okur Yazar	1	0,4
Okur Yazar Değil	1	0,4
İlk Okul	10	4,0
Orta Okul	24	9,6
Lise	100	40,2
Yüksekokul Üniversite	113	45,4
TOPLAM	249	100,0

Sovyet döneminde eğitim ve öğretime büyük önem verilmiştir. Sürgün sonrası 1956 yılında Özel İskân Kontrolünün kalkmasına kadar Ahıskalılar oldukça güç koşullar altında yaşamışlardır. 1956'dan sonra vatandaşlık haklarını kazanarak diğer Sovyet vatandaşlarıyla aynı haklara sahip olmuşlardır. Bulundukları ülkelerde devlet okullarına kayıtları yapılmış ve ilköğretimden faydalanmaya başlamışlardır. Her Sovyet pasaportu taşıyan vatandaş devletin zorunlu ilköğretim (11 yıl) okullarında eğitime tabi tutulmuştur. Ahıskalılar da aynı haklara sahip olmuşlardır. Tablodan da anlaşıldığı gibi Sovyet döneminde Ahıskalılar ilköğretimden yoksun kalmamıştır. Deneklerimizden % 40,2'sinin Lise mezunu, % 45,4'ünün üniversite mezunu olduğu sonucu çıkmıştır. Bu da toplumun % 85'lik oranının eğitimli olduğunu göstermektedir.

Tablo 9: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Meslek Durumları

Asıl Mesleğiniz	Sayı	%
Tarım İşçisi	63	25,30
Fabrika İşçisi	59	23,69
Memur	19	7,63
Öğretmen	54	21,69
Mühendis	43	17,27
Doktor	4	1,61
Akademisyen	6	2,41
Avukat	1	0,40
TOPLAM	249	100,0

Mesleki açıdan araştırmaya katılan Ahıskalıların ağırlıklı oranının tarım işçisi, fabrika işçisi, mühendis ve öğretmen olduğu görülmektedir. Veriler Ahıskalıların sürgünden önce ve sonrasındaki günlük mesleki uğraşlarını göstermektedir. Bu durum onların büyük çoğunluğunun sürgünden önce Tarım ve hayvancılıkla iştigal ettiğini göstermektedir. Sürgün edildikleri bölgelerde tarıma dayalı kolhoz ve sovhozlarda devlete bağlı maaşlı çiftçi veya işçi olarak çalışmışlardır. Çiftçi ve işçi olarak çalışanların eğitim seviyesi İlköğretim-Lise (11 yıl) seviyesidir. % 21,7'si öğretmen, % 16,1'si mühendistir.

Sovyet döneminde "Milliyetler Politikası" çerçevesinde sürgün edilen halklara yüksek öğretim-üniversite kontenjanları verilmiştir. Bu kontenjanlar daha çok inşaat mühendisliği ve öğretmenlik bölümleri olmuştur. Bu durum, Sovyet Yönetiminin sürgün halklarına yüksek öğretimde yönlendirici eğitim hakkı verdiğini göstermektedir. Nitelikli mesleksel dağılımda öğretmen ve mühendis oranlarının yüksek olduğunu, doktor ve akademisyenlik mesleğinin çok az kaldığı görülmektedir. Yaptığımız mülakatlarda da Ahıskalılar, "üniversite eğitiminde en çok Öğretmen ve İnşaat Mühendisliği fakültelerini seçme haklarına sahiptik" ifadelerini kullanmışlardır. Doğal olarak ekonomik durumları da çalışılan işkolunun niteliğine bağlı olarak değişmektedir. Ahıskalılar genellikle orta halli ailelerden oluşmaktadır. Sovyet döneminde en alt ve en üst konumda aileler olmamıştır.

II- ARAŞTIRMAYA KATILAN AHISKALI TÜRKLERİN BULUNDUKLARI ÜLKELERE GÖRE SOSYAL SORUNLARI, AHISKAYA DÖNÜŞ TERCİHLERİ, NÜFUS DAĞILIM TAHMİNLERİ

Sürgün sonrası 1944–1956 yıllarında askeri rejime tabi tutulan Ahıskalı Türkler 1956'da vatandaşlık haklarına kavuşmuş olsalar da diğer sürgündeki haklarla eşit tutulmamışlardır. İkinci Dünya Savaşı döneminde sürgün edilen Kafkas haklarından Kabardin-Balkar-Çeçen-İnguş halkalarına vatanlarına dönüşe izin verilmiştir. Fakat bu dönüş izni Ahıskalılara tanınmamıştır. Dolaysıyla sürgündeki Ahıskalıların göçmenlik durumları bugüne kadar devam etmiştir. Sürgün ve kendi vatanlarından uzak olmanın getirdiği belirsizlikler onlar üzerinde bulundukları her yerde benzer sorunları doğurmuştur. Bu sorunlar aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi sırasıyla *vatansızlık, dağınıklık ve iç çatışmalarda can güvenliği*dir.

Tablo 10: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Türkiye Dışındaki (Eski SSCB Ülkeleri) Ahıskalı Türklerin Sorunları Nelerdir

Sorunlar	Sayı	%
1.Vatansızlık	92	36,95
2.Dağınıklık	84	33,73
3.İç Çatışmalarda Can Güvenliği	73	29,31
TOPLAM	249	100

A. VATANSIZLIK

1960'tan itibaren Moskova ve Tiflis Hükümetlerine vatana dönüş için izin isteyen Ahıskalıların müracaatlarına bugüne kadar olumlu bir cevap verilmemiştir. Moskova Kızıl meydanda veya Duma-Meclisi önünde mitingler yapan Ahıskalılara, Moskova ve Tiflis Hükümetleri hep kısır döngü cevaplar verilmiştir. Zaman içinde Moskova Meclis üyeleri ile görüşmeler yapılmışsa da bunlar hep oyalama taktiklerinden ibaret olmuştur. Açıklamalarda; "Moskova Hükümetinin geri dönüş iznine olumlu yaklaştığı, Tiflis Hükümetinin geri dönüş iznine olumlu yaklaşmadığı, Gürcistan Hükümetinin yeni bir göçe hazır olmadığını, göç edeceklerin yerleşim ihtiyaçlarını karşımla gücü olmadığını, eski yerleşim yerlerine başka halkların yerleştiği, sosyal kargaşaların yaşanabileceği v.s.

beyanlarda bulunmuşlardır. Bu oyalama beyanlardan yorulan halkın, Moskova ve Tiflis Hükümetine güveni kalmamıştır.

Sovyetlerin dağılımından sonra Avrupa Birliğine Üyelik sürecinde Ahıskalıların Vatana dönüş izni için söz veren Gürcistan Hükümeti, geçen 1990-2010 sürecinde izlediği politikalarla ve çıkardığı Geri Dönüş Kanunları ile Ahıskalıların güvenini kazanamamıştır. 2007 tarihli Sayılı Geri Dönüş Kanunu süreli olmakla beraber 17'yi aşkın evrakın istenmesi ve istenen evrakların Gürcüce veya İngilizce tercüme şeklinde olması, aynı zamanda kendi imkânlarıyla Ahıska'ya göç eden ailelere hiçbir sosyal yardımda bulunulmaması Gürcistan Hükümetinin samimi olmadığını ortaya koymuştur. Bütün bu verilen mücadeleler sonucunda hükümetlerin olumsuz tavrı Ahıskalılara Vatansızlık sorunun çözümsüzlüğünü hep devam ettirmiştir.

B. DAĞINIKLIK

Yukarıda zikrettiğimiz gibi 1956'dan sonra vatandaşlık haklarına kavuşan Ahıskalı Türkler 1958-60'lı yıllardan itibaren Azerbaycan'a göç etmeye başlamışlardır. 1989 Fergana faciasıyla Özbekistan'daki Ahıskalılar başta Rusya Federasyonuna ve Ukrayna'nın tarıma dayalı yerleşim bölgelerine göç ettirilmiş veya göç etmişlerdir. Ardından Rusya'nın güneyinde 78 farklı azınlığın yaşadığı Krasnodar Vilayetinde çıkan kargaşanın ardından Amerika'nın Kafkaslarda güç politikası çerçevesinde Rusya'nın taraflı yaklaşımını gidermek ve Gürcistan'ın göç sorunun çözmek adına Krasnodar'daki Ahıskalıları Amerikaya taşımıştır. Bugün Ahıskalı Türkler, eski Sovyet ülkeleri, Amerika ve Türkiye olmak üzere 12 farklı ülkede ve 4200'ü aşkın yerleşim bölgesinde dağınık olarak yaşamaktadırlar. Bu dağınıklık problemi devam etmektedir.

C. CAN GÜVENLİĞİ

12 ülke ve 4200 yerleşim bölgesine dağınık olmak, her yerleşim bölgesinde yerel yönetim ve yerel halkla ilişkilerin gelişmesi zaman almaktadır. Geçen zaman sürecinde bir birini tanıma, çevreyi tanıma, yaşanan geleneksel adet-anane, ahlaki ve dürüst yaşam mesajları her iki tarafın zihinlerinde şekillenmektedir. Olumlu şekillenmenin oluşmasının yanı sıra bölgede çıkabilecek olası siyasi ve etnik kargaşalardan (1989-

Fergana Faciası, 2002-Krasnodar etnik kargaşası, 2010-Kırgızistan siyasi kargaşası) ilk burnu kanayanların Ahıskalıların olması ve kargaşa esnasında gereken sahiplenmenin olmaması, Ahıskalıların da bulunduğu bölgelerde sosyal güvence belirsizliğini ortaya çıkarmıştır.

Tablo 11: Gürcistan İzin Verirse Ahıska'ya Geri Dönüş Konusunda Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Görüşü

Gürcistan İzin Verirse Ata Topraklarınıza-Ahıska'ya Geri Dönerimsiniz		**Yaşınız**			**Toplam**
		18-30	31-50	51+	
Mutlaka Dönerim	Sayı	5	15	16	36
	Satır %	13,9 %	41,7 %	44,4 %	100,0 %
	Sütün %	11,90 %	12,50 %	18,39 %	% 14,46
Akrabalarım-Mahalledekiler Dönerse Bende Dönerim	Sayı	1	9	8	18
	Satır %	2,38 %	21,43 %	19,05 %	% 7,22
	Sütün %	5,6 %	7,5 %	9,20 %	100,0 %
Geri Dönmem	Sayı	27	38	26	91
	Satır %	29,7 %	41,8 %	28,6 %	100,0 %
	Sütün %	64,29 %	31,67 %	29,89 %	% 36,55
Kararsızım	Sayı	5	9	10	24
	Satır %	20,8 %	37,5 %	41,7 %	100,0 %
	Sütün %	11,90 %	7,50 %	11,49 %	% 9,64
Garantörlük Şartıyla Dönerim	Sayı	4	49	27	80
	Satır %	5,0 %	61,2 %	33,8 %	100,0 %
	Sütün %	9,52 %	40,83 %	31,03 %	% 32,13
TOPLAM	Sayı	42	120	87	249
	Satır %	16,9 %	48,2 %	34,9 %	100,0 %
	Sütün %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	% 100

* NOT: Satır oranları *(Yatay)* kararla ilgili genel kanaat sonuçlarını vermektedir. Sütün oranları ise *(Dikey)* yaş gruplarının karar sonuçlarını göstermektedir. Yani yatay oranlar genel karar yüzdelerini, dikey oranlar ise yaş gruplarının karar yüzdelerini vermektedir.

Tezimizin başlangıcında da belirttiğimiz gibi, sürgündeki Ahıskalılar 1960'lardan itibaren anavatan Ahıska'ya dönüş mücadelesi başlatmışlar ve Sovyetlerin dağılımına kadar mücadele etmişlerdir. Verilen 30–35 yıl fiili mücadeleye rağmen Sovyet makamlarının olumlu yaklaşımı söz konusu olmamıştır. Sovyetlerin dağılışından sonra ayrılan ülkelerde görülen siyasi kargaşa ve yeniden devletleşme sürecinde, Ahıskalıların ekonomik durumları ve asıl vatanlarına dönüş mücadelesi zayıflamıştır. Yeniden organize olmak ve bir araya gelebilmek zorlaşmıştır. Ahıska'ya dönüş mücadelesi konusunda belirsizlik ortaya çıkmıştır. Bunun için biz de tezimizin araştırma hedef

kitlesi olan Ahıskalıların yaş gruplarına “Gürcistan İzin Verirse ata topraklarınıza-Ahıska'ya geri döner misiniz?” sorusunu yönelttik. Ahıskalıların böyle bir imkan olduğunda Ahıska’ya dönüş yapıp yapmayacakları konusunda düşüncelerini öğrenmeye çalıştık.

Yukarıdaki genel verilere göre *Geri Dönmek İstemeyenler* en kalabalık grubu oluşturmaktadır. *Dönüş İçin Garanti İsteyenler* ise ikinci grubu oluşturmaktadır. Buna göre eğer dönüş için garanti isteyenlerin isteği yerine getirilirse koşulsuz dönmek isteyenlerle birlikte, Ahıska’ya dönmek isteyenlerin oranı % 46,59 olacaktır. Ahıska’ya dönme oranının artması ilk önce *Kararsızım* diyen kitleyi etkileyecektir ve kararlarını Ahıska’ya dönme yönünde değiştirebileceklerdir. Bu durumda Ahıska’ya dönebilecek potansiyel % 56,13 oranına yükselecektir. Geriye kalan iki gruptan *Yakınlarının ve Mahallede Yaşayanların Kararına Göre Karar Verecekler* grubu bu sonuçtan etkilenebilecektir. Ancak bu grubun bir kısmı *Dönenlere* bir diğer kısmı da *Dönmeyenlere* göre karar verecektir. Bu durumda ortaya şöyle bir tablo çıkabilecektir;

1. Ahıska’ya Dönmeyi düşünenler % 56,13
2. Ahıska’ya Dönmeyi düşünmeyenler % 36,55
3. Dönecek veya Dönmeyecek Olanlara Göre Karar Verecekler % 7,22

Üçüncü sırada yer alanların da diğer iki grubun ağırlıklarına göre dağıtılması durumunda muhtemelen Ahıska’ya *Dönmeyi düşünenler % 60,64*, *Ahıska’ya Dönmeyi düşünmeyenler ise % 39,36* şeklinde olacaktır. Dönmeyi düşünenlerin sayısal ve oransal yüksekliği zamanla dönmek istemeyenleri de etkileyecektir.

Aile içinde sürekli zorunlu ve isteğe bağlı göç sorunlarını yaşamış olan Ahıskalılar arasında Ahıska bölgesine dönme konusundaki belirsizlik ve dönüş tutumunun görülmemesi istenilmemesi, uzun yıllara yayılan göç psikolojisinin yarattığı yılgınlık ve umutsuzluk olabilir.

Ahıska’ya dönmeyi düşünmeyenlerin kararlarının değişebilmesi için, dönüş isteğini olumsuzlaştıran koşulların öncelikle yaş gruplarına göre çok iyi gözlemlenip, analiz

edilmesini gerektirmektedir. Ahıska'ya dönecek nüfusun yaş ortalamasının düşük olması Ahıska'daki yerleşik Türk nüfusunda süreklilik özelliği kazandıracaktır. Yaş ortalamasının yükselmesi ise zamanla Türk nüfusun azalmasına hatta yok denecek düzeye inmesine neden olacaktır. Genç kuşağın Türkiye'de yaşadığı olumlu koşulların ve ortak Türk varlığı özellikle hayatlarının baharında bulunan ve yaşadığı topluma uyumlu katılımın etkisine bağlı olarak 18-30 yaş grubunda daha farklı bir oluşum yaratabilmektedir. Sürgünü tüm yönleriyle yaşamış ve asıl ülkesinin hasretiyle bir ömür geçirmiş 51 yaş ve üzerindeki yaş grubu vatan özlemini ve umudunu daha samimi ve güçlü olarak hissetmektedirler. Ahıskaya dönme mücadelesini yaşadıkları ülkelerde cesaretle savunmuş ve özlemle yanan 31-50 yaş grubu da, genç kuşağa göre(18-30 yaş grubu) göre daha güçlü Ahıska özlemini duymaktadır. İki yaş grubu arasında garantörlük şartıyla dönebilirim söylemi ağırlıklıdır. Bu yaş kuşağı Sovyet döneminde geri dönmek için mücadele eden kuşaktır. Sovyet dönemindeki fiili mücadelelerinde Moskova ve Tiflis makamlarının olumlu yaklaşımını görmedikleri için için garantörlük şartıyla dönerim düşüncesi artmaktadır.

Tablo 12: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Dünyadaki Ahıskalı Türkler Hangi Coğrafyada Birleşmelidir

Dünyadaki Ahıskalı Türkler Hangi Coğrafyada Birleşmelidir? Ülke Belirtiniz		**Yaşınız**			**TOPLAM**
		18-30	31-50	51 +	
Azerbaycan'da Birleşmelidir	Sayı	0	1	0	1
	Satır %	,0 %	100,0 %	,0 %	100,0 %
	Sütun %	0	% 0,83	0	% 0,04
Ahıska-Gürcistan'da Birleşmelidir	Sayı	3	36	25	64
	Satır %	4,7 %	56,2 %	39,1 %	100,0 %
	Sütun %	% 7,14	% 30	% 28,74	% 25,70
Türkiye'de Birleşmelidir	Sayı	39	83	62	184
	Satır %	21,2 %	45,1 %	33,7 %	100,0 %
	Sütun %	% 92,86	% 69,17	% 71,26	% 73,90
TOPLAM	Sayı	42	120	87	249
	Satır %	16,9 %	48,2 %	34,9 %	100,0 %
	Sütun %	% 100	% 100	% 100	% 100

Sovyetlerin dağılımına kadar Ahıskalıların verilen mücadelesinde tek amacın Ahıska'ya dönüş olduğu görülmüştür. Vatan Ahıska'ya ait yöresel köy geleneğini yaşatma konusunda kendilerini ispatlamışlardır. Bu gelenek bugün dahi devam etmektedir. Fakat

Sovyetlerin Birliğinin dağılmasıyla ekonomik sorunlar ve yaşadıkları ülkelerde çıkan siyasi kargaşalar Ahıskalıların daha da dağılmasına sebep olmuştur. Bu dağılım sürecinde Ahıskalıların büyüyen sorunlarına olumlu yaklaşan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, 1992 yılında 3835 Sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye İskânı ve Kabulüyle ilgili yasal düzenleme yapmıştır. Bu yasaya göre bulundukları ülkelerde kendilerini güvende hissetmeyen Ahıskalılar Türkiye'ye göç etmeye başlamışlardır. Bugün de Türkiye'ye göç devam etmekle beraber, eski Sovyet ülkelerinde bulunan Ahıskalıların sivil toplum kuruluşları(Ahıska Vatan Cemiyetleri) Ahıska'ya dönüş mücadelesini devam ettirmektedir. Bilhassa Azerbaycan'daki Ahıskalılar-Ahıska Vatan Cemiyeti, Gürcistan Hükümetiyle olan diyaloglarını belirli seviyeye getirmiş konumdalar. Diğer ülkelerde olan Vatan Cemiyetleri ile koordineli olarak uluslar arası organizasyonlarda birlikte hareket etmektedirler. Bütün bu sebeplerden dolayı Tezimizin araştırmamızda "Dünyada Ahıskalı Türkler hangi Coğrafyada Birleşmelidir?" sorusuyla Ahıskalıların bir araya gelme eğilimlerini irdelemeye çalıştık.

Buna göre 18-30 yaş grubunun % 92,86'sı Türkiye'de toplanalım görüşünü tercih etmişlerdir. İkinci kuşak(31-50 yaş grubu) ile üçüncü kuşak(51+üzeri yaş grubu) ise Türkiye ve Ahıska'da toplanalım şıklarını paylaşmışlardır. Bu her iki grupta da "Türkiye'de Toplanalım" görüşünün yüzdesi yüksek olmasına rağmen Ahıska'da Toplanmaktan da vazgeçmemektedirler. Burada da Ahıska'ya dönüş konusunda olduğu gibi ikinci ve üçüncü kuşak genç kuşak grubuna göre daha cesaretli konumdadırlar.

Tablo 13: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Geldikleri Ülkelerdeki Ahıskalı Türklerin Nüfusu

Size Göre Geldiğiniz Ülkedeki Ahıskalıların Nüfusu Ne Kadardır ?	Türkiye'ye Hangi Ülkeden Göç Ettiniz				TOPLAM
	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan	
Fikrim Yok	1	0	0	0	1
15.000 - 30.000	0	8	17	35	60
31.000 - 45.000	4	14	25	36	79
46.000- 60.000	15	22			37
61.000 - 75.000	18				18
76.000- 90.000	14				14
91.000 - 105.000	28				28
110.000	4				4
120.000	2				2
150.000	5				5
180.000	1				1
Dikey Toplamlar	92	44	42	71	249
Aritmetik Nüfus Ortalaması	84.484	42.762	31.875	30.485	189.606

Stalin dönemi sürgün belgelerinde, sürgün öncesi ve sonrası Ahıskalıların nüfus bilgilerini yukarıdaki tablomuzda zikretmiştik. Fakat 1956'dan sonra farklı Sovyet ülkelerine dağıtılan Ahıskalıların nüfus bilgilerine ulaşmak zor olmuştur. Çünkü nüfus sayımı yapılırken taşıdığı Sovyet ülkesinin pasaportuna göre sayım yapılmıştır. Ahıskalılar da taşıdıkları ülkenin pasaportuna göre genel sayıma tabi tutulmuşlardır. Ahıskalılar bu asimile nüfus politikasını kendi lehlerine çevirmeyi bir nebze başarmışlardır. Sovyetler ülkesinde Sovyet Pasaportlarının milliyet hanesine "Türk" yazdıran tek topluluk Ahıskalılar olmuştur. Bu durum, Özbekistan Fergana olayları öncesi taşıdıkları Sovyet pasaportlarının milliyet hanesi incelendiği zaman da görülecektir. Özbekistan'dan Krasnodar'a göç eden Ahıskalı Türklere verilen yeni pasaportların milliyet haneleri olmadığı için yeni pasaportlarda Türk sözüne yer verilmemiştir.

1989 Fergana Faciasından ve ardından Sovyetlerin tamamen dağılımından sonra Sovyetlerin belirli ülkelerinde olan Ahıskalılar, bilhassa Özbekistan'daki Ahıskalılar Rusya'nın tarıma dayalı değişik bölgelerine göç etmişlerdir. Bunun yanında Azerbaycan-Kazakistan-Kırgızistan'daki akrabalarının yanına göç edenler de olmuştur. Bu dağınıklıktan dolayı Ahıskalıların sayısını tespit etmek zorlaşmıştır.

Bu nedenle biz de tezimizde 4 ülkeden (Azerbaycan-Özbekistan-Kazakistan-Kırgızistan) Türkiye'ye Göç eden Ahıskalılara *Geldiğiniz ülkede Ahıskalıların Nüfusu ne kadardır?* sorusunu yönelttik. Sorumuza verilen cevaplardan elde edilen *verilerin ağırlıklı aritmetik ortalamalarını* çıkardık. Verilerin ağırlıklı aritmetik ortalamalarına göre yaptığımız tahminlere göre, Ahıskalı Türk sayısının Azerbaycan'da ortalama 80 bin civarında, Kazakistan'da 40 bin civarında, Kırgızistan'da 30 bin civarında, Özbekistan'da da 30 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Çıkan sonuçlar, Kazakistan dışında konuyla ilgili araştırmacıların ve Ahıska Vatan Cemiyetinin nüfus verileriyle büyük oranda örtüşmektedir. Azerbaycan-Kırgızistan ve Özbekistan'dan Göç eden aileler ülkelerindeki nüfus bilgilerine hâkimler. Fakat Kazakistan'dan Göç eden aileler ülkelerinin geldikleri ülkedeki Ahıskalıların nüfusuyla ilgili bilgilere yeterince sahip olmadıkları görülmüştür.

Tablo 14: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Dünyadaki Ahıskalı Türklerin Sayısı

Dünyada Ahıskalı Türklerin Nüfusu Ne Kadardır	Kişi Sayısı	%
250.000	5	2,01
300.000	27	10,84
350.000	66	26,51
400.000	51	20,48
450.000	19	7,63
500.000	30	12,05
550.000	9	3,61
600.000	22	8,84
650.000	7	2,81
700.000	5	2,01
800.000	8	3,21
TOPLAM	249	100

Ahıskalıların nüfusunu yorumlarken dünyadaki Ahıskalıların (Türk Cumhuriyetleri-Kafkaslar-Rusya Federasyonu-Amerika ve Türkiye) toplam nüfus sayımlarının ayrı bir araştırmanın konusu olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

1989 Fergana faciası ve Sovyetlerin dağılımından sonra Ahıskalılar eski Sovyet ülkelerinin her ülke ve bölgesine göç etmişlerdir. Bugün 4.200 yerleşim bölgesinden söz edilmektedir. Bu durum Ahıskalıların gerçek nüfusunun ortaya çıkarmasını zorlaştırmaktadır. Ahıskalıların genel nüfusuyla ilgili Ahıska Vatan Cemiyeti'nin belirlediği tahmini rakamlar, 339.500, 355.000 şeklindedir. Bu konuda vatandaşların

değerlendirmeleri ise 500.000 civarındadır. Bu nedenle biz deneklerimize "Dünyada Ahıskalıların Toplam Nüfusu kaçtır?" sorusunu sorduk. Elde edilen sonuçların dağılımına göre, dünyada yaşayan Ahıskalı Türk sayısının ortalama 400 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir.

III- ARAŞTIRMAYA KATILAN AHISKALI TÜRKLERİN TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL YAŞAM KOŞULLARI VE TÜRKİYE'NİN AHISKALILIARA SAHİP ÇIKMA NEDENLERİ

Ahıskalı Türkler uzun yıllar sürgün dönemi yaşadıkları için yerleşik hayat ve gelecekleriyle ilgili önemli sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik sorunlar yaşamaktadırlar. Göç süreçleri onların yeni hayatlarına alışmaları ve geleceklerini şekillendirmelerinde önemli güçlükler ortaya çıkartmıştır. Ahıskalı Türkler, kardeş ülke konumunda değerlendirdikleri Türkiye'de belirli haklara kavuşmalarına rağmen, Türkiye'nin yaşadığı ekonomik sorunlara paralel kendi var oluşları açısından ciddi bir mücadele vermektedirler. Türkiye'de yerli halkın da yaşadığı ekonomi ağırlıklı sorunlar bulunmaktadır. Bu kapsamda göçmen konumunda olan Ahıskalıların burada edindikleri konumlar ve yaşama koşulları kendi içinde farklılaşmalar içermektedir. Geldikleri koşullarla karşılaştırmak ve gelecekle ilgili beklentiler açısından Ahıskalı Türklerin Türkiye'deki konumlarının değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda öncelikle ekonomik durumun önemli göstergesi konumundaki mesleki farklılaşma konusunda değerlendirmeler aşağıda ele alınmaktadır.

Tablo 15: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Türkiye'deki İş Durumları

Şu Andaki İşiniz	**Sayı**	**%**
İşçi	91	36,5
Küçük Esnaf	17	6,8
Tüccar	6	2,4
Memur	4	1,6
Öğretmen	13	5,2
Mühendis	11	4,4
Doktor	8	3,2
Akademisyen	2	,8
Müteahhit	39	15,7
Emekli	5	2,0
İşsiz	53	21,3
TOPLAM	249	100,0

Araştırmaya katılanlardan Türkiye'de çalışanların önemli oranının işçi pozisyonunda çalıştığı görülmektedir. Bu sorudaki amacımız, Türkiye'ye göç edenlerin kendi mesleğine uygun çalışma pozisyonu elde edip etmediğini belirlemektir. Göç eden nüfus, genellikle kendi mesleklerini yapamadıklarını ifade etmektedir. Bunun sebebi Türkiye'ye Göç eden ailelere verilen haklarla ilgilidir.

1992 Tarihli 3835 Sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye İskânı ve Kabulü Kanuna göre "Eski Sovyet Ülkelerinde dağınık yaşayan Ahıska Türkleri İskânlı ve serbest olarak Türkiye'ye göç edebilirler" ifadesi yer almakta ve Göç eden ailelerin geçim sorunlarının çözümü için üst komisyonlar görevlendirilmiştir. Ancak Türkiye'ye göç eden ailelerin, ilgili emniyet birimlerinden aldığı Oturma-İkamet İzin Teskerelerine "Bu İkamet Çalışma Hakkı Vermez" kaşesi basılmaktadır. Diploma sahibi kişilerin çalışmasına izin verilmemektedir. Ayrıca diploma denkliği istenilmektedir. Diploma denkliği işlemlerinin uzun sürmesi, bazen sınava tabi tutulması bazen de denkliğinin kabul edilmemesi çalışma hayatına giriş için önemli bir sorun olarak devam etmektedir. Bu sebeplerden dolayı diploma sahibi olan kişiler ailesini geçindirmek için farklı mesleklerde çalışmaktadırlar. Türkiye'de işsizlik oranının yüksekliği ve diploma sahibi Türk vatandaşlarının birçoğunun işsiz olması da bu sorunun ortaya çıkmasında etkendir. Araştırma verilerine göre, Türkiye'deki çalışma pozisyonlarında % 36,5 işçi olarak % 21,3 civarında ise işsiz kesim söz konusudur.

Tablo 16: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Aylık Gelir Düzeyleri

Ailenizin Aylık Toplam Geliri Ne Kadardır?	Sayı	%
500-1.000 TL	91	36,5
1.000-1.500 TL	93	37,3
2.000+üzeri TL	65	26,1
TOPLAM	249	100,0

Araştırma verilerinde Türkiye'ye Göç eden Ahıskalı ailelerin çoğunluğunun aylık gelirlerinin 500-1.000 TL % 36,5 oranda, 1.500-2.000 TL % 37,3 oranda olduğu sonucu çıkmıştır. % 26,1 oranın ise 2.000 TL üzeri aylık geliri ortaya çıkmıştır. Bir önceki tabloda yer verdiğimiz sebeplerden dolayı Türkiye'ye göç eden ailelerin çoğunluğu kendi mesleklerinde çalışamamaktadırlar. Yaşamlarını idame ettirmek için düşük maaşlı

işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Diploma sahibi olmalarına rağmen işçi konumunda çalışmaktadırlar.

Tablo 17: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Türkiye'deki Yaşam Koşulları

Şu Andaki Yaşam Koşullarınız?	Sayı	%
Çok İyi	10	4,0
İyi	42	16,9
Orta Halli	152	61,0
Kötü	40	16,1
Çok Kötü	5	2,0
TOPLAM	249	100,0

Araştırma verilerine göre % 61,3'lük kesim orta, % 20'lik kesim iyi, % 18'lik kesim de kötü sayılabilecek yaşam koşullarında bulunduğunu nitelemektedir. Anket uygulama görüşmelerimizde sırasında göç eden ailelerin tamamının "kirada oturduğu gözlenmiştir. Yaşam koşullarının zorluğuna rağmen % 61,3'lük kesimin orta ve % 20'lik kesimin iyi durumda olduklarını düşünmeleri, Ahıskalıların kanaatkâr aile yapısına sahip olduklarını göstermektedir. Uzun yıllar yaşadıkları dağınıklık toplum ve aile içinde kanaatkârlığı kazandırmıştır.

Tablo 18: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Türkiye'deki Sorunları

Sorunlar	Sayı	%
1.Çalışma İzni	110	44,17
2.Vatandaşlık	139	55,83
TOPLAM	249	100

Tablodan çıkan sonuçlar;

A. ÇALIŞMA İZNİ:

Ahıska Türklerinin Türkiye'de yaşadığı en önemli sorunlar çalışma izni ve vatandaşlık sorunudur. Çalışma hayatına geçişin genel ekonomik sorunlarla ilgili olduğu bilinmektedir. Ancak konunun Türkiye'de Göç eden ailelere verilen "İkamet İzin Belgeleri"nin çalışma hakkı vermemesi şeklindeki düzenleme de bu konuda etkendir. Türkiye'de yalnız Ahıskalılar değil, diğer ülkelerden gelen oturma müsaadeli ya da kaçak insanlar da çalışma müsaadesi olmadığı halde işyerlerinde kaçak olarak düşük ücretlerle çalıştırılmaktadır. Bu sorun Amerika ve Avrupa ülkelerinde de önlenemeyen bir süreçtir. İkamet belgelerinde "Bu

ikamet Çalışma İzni Bahşetmez" kaşesinin basılması göçmenleri ve işverenleri zor durumda bırakmaktadır. Türkiye'de küçük çaplı işverenlerin çoğunluğu, yabancı uyrukluların çalışma haklarını yeterince bilmemektedir. Bu nedenle çalıştıracağı işçinin çalışma izni konusunda gereken girişimleri yapamamaktadırlar. Böylece çalışma izni olmayanları ya işe almamakta ya da sigortasız düşük maaşla çalıştırmaktadır. Oysa Türkiye'de yabancı statüsündeki kişi, çalışma izin almak için bir işveren kurumu tarafından Çalışma Bakanlığına müracaat ettirilmesi gerekmektedir.

Yabancı statüsündeki işçi konumundaki Ahıskalılar, yalnız İkamet Belgelerinin bulunması nedeniyle İşverenler karşısında savunmasız kalmaktadırlar. Bu durumda çoğu işveren yabancı işçileri resmi kayıt olmadan düşük maaşla işe almaktadır. İş giriş kaydı olmayan işçi her an işten çıkarılma riskini bilerek çalışmaktadır. Bu durum işçinin bazen bir ayda birkaç işyeri değiştirmesine sebep olmaktadır. Bu da düzensiz iş ve düzensiz maaş gelirini doğurmaktadır. İşte bütün sebeplerden dolayı Türkiye'ye göç eden Ahıskalı aileler düşük maaşlı ve düzensiz gelir düzeylerinde çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

B. VATANDAŞLIK

Türkiye Göç edenlerin, İkamet İzin Belgesi aldıktan sonra Türkiye cumhuriyeti vatandaşlığına müracaat edebilmeleri için, Türkiye'de iki yıl oturma şartı aranmaktadır. Müracaat işlemleri 8–12 ay sürmekte ve her aileye en az üç sene oturma izni verilmektedir. Ahıskalı ailelerin büyük aile modeline sahip olması, vatandaşlık müracaat masraflarının karşılanmasını zorlamaktadır. Bu sebeplerden dolayı, Türkiye'ye Göç eden aileler vatandaşlık kazanamadan uzun süre oturma izin belgesiyle hiçbir sosyal güvencesi olmadan hayatlarını idame ettirmek zorunda kalmaktadırlar.

Tablo 19: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Türkiye'nin Ahıskalı Türklere Sahip Çıkma Nedenleri

Sizce Türkiye Neden Ahıskalılara sahip çıkıyor	Yaşınız			Toplam
	18-30	31-50	51+	
Müslüman Türk Soylu Oldukları İçin	15	56	34	105
	35,71 %	46,67 %	39,08 %	42,17 %
Tarihte Türkiye'nin Bir Parçası Olduğu İçin	25	47	50	122
	59,52 %	39,17 %	57,47 %	49,00 %
Gürcistan'a-Ahıska'ya Tekrar Yerleştirmek İçin	1	14	2	17
	2,38 %	11,67 %	2,30 %	6,83 %
Bulunduğumuz Ülkelerde Türk Geleneğini Sürdürmek İçin	0	2	1	3
	0	1,67 %	1,15 %	1,20 %
Bulunduğumuz Ülkelerle Ticari-İktisadi-Siyasi-Kültürel v.s. Konularda İstifade Etmek İçin	1	1	0	2
	2,38 %	0,83 %	0	0,80 %
TOPLAM	42	120	87	249
	% 100	% 100	% 100	% 100

Tarihte Ahıska ve çevresi 1578'den itibaren Osmanlı hükümetinin Ahıska-Çıldır Eyaleti olmuştur. Osmanlıların dağılım sürecinde Ahıska önce 1829 Edirne Antlaşması sonra 1921 Moskova Antlaşmasıyla Ruslara kalmıştır. Bunun için Sürgün olan kuşak Osmanlı terbiyesi almış, aydınlarının büyük bir kısmı İstanbul'da medrese eğitimi görmüştür. Bunun için sürgün olduğu ülkelerde de Osmanlı kültürünü yaşatmış ve yeni nesle aktarmaya çalışmıştır. Kendilerini Türküm veya Osmanlı Türküyüm şeklinde tanıtmışlardır. Bu yüzden Türkiye'ye Göç edenlere (yaş gruplarına) "Sizce Türkiye neden Ahıskalılara sahip çıkıyor" sorusunu yönelterek sahiplenme ile ilgili düşüncelerini öğrenmeye çalıştık.

Araştırmaya katılanlara göre, her yaş grubunda "Tarihte Türkiye'nin Bir Parçası Olduğu İçin" ve "Müslüman Türk Soylu Oldukları İçin" görüşleri ağırlığı ortaya çıkmıştır. Buna göre 18-30 yaş grubunda % 59,52 / 35,71; 31-50 yaş grubunda 39,17 /

46,67; 51+üzeri yaş grubunda 57,47 / 39,08 oranlarında bahsedilen görüşler ön plana çıkmaktadır. Osmanlılık-Türklük-Müslümanlık bilincinin yüksek oranda yaşandığını göstermektedir. Bu durum, sürgün neslinin (51+üzeri kuşak) sahip olduğu Osmanlı geleneğinin gelecek kuşaklara aktarma mücadelesini büyük başarıyla tamamladığını ispatlamaktadır.

IV- ARAŞTIRMAYA KATILAN AHISKALI TÜRKLERE GÖRE SÜRGÜN ve GÖÇLERİN GENEL ETKİLERİ VE SONUÇLARI

Bugün 4200'ün üzerinde değişik yerleşim bölgesinde yaşam mücadelesi veren Ahıskalı Türkler 14 Kasım 1944 Sürgün tarihini milat kabul ederek sürgünde ölenleri dualarla yâd etmektedir. Yıllardır göçmenlik durumları devam eden Ahıskalıların yaşadıkları bölgelerde karşılaştıkları sorunlar son bulmamaktadır. Dolaysıyla farklı topluluklarla paylaştıkları ortamlar karşılıklı kültürel etkileşimleri doğurmaktadır. Bu etkileşimler farklı boyutlarda birbirini etkilemektedir. Burada yaşanan sürgün ve göçlerde ortaya çıkan etkileşimleri olumlu ve olumsuz yönlerde tespit etmeye çalışacağız.

Tablo 20: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Sürgün Edilme Sebepleri Nelerdir

Size Göre Aşağıdakilerden Hangisi Vatandan Sürgün Edilme Sebebidir?	Sayı	%
Müslüman-Türk Geleneğine Sahip Olmak/Yaşatmak	56	22,5
Sınırdaki Müslüman-Türk Toplumuna Güvenmemek	86	34,5
Sınırdaki Müslüman-Türk Toplumunu Asimle Etmek	107	43,0
TOPLAM	249	100,0

Sovyetler Birliği döneminde Türk ve Müslüman olmak sürgün edilmenin ana nedeni olduğu için Ahıskalı Türkler de bulundukları konum ve kimlikleri nedeniyle zorunlu sürgüne tabi tutulmuşlardır. Araştırma verilerimize göre de, Rusya resmi makamlarının Müslüman Türk kimliğini yok etme yaklaşımı ve onlara güvensizlik ön plana çıkmaktadır.

Tablo 21: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Sürgünden en çok Etkilenen Yaş Grupları

Sürgünden Dolayı Hangi Yaş Grubu Daha Çok Eziyet Görmüştür	Sayı	%
Bağımsız Dönem Kuşak 18-30 Yaş Grubu	38	15,3
Sovyet Dönem Kuşak 31-50 Yaş Grubu	30	12,0
Sürgün Edilen Kuşak 51+Üstü Yaş Grubu	181	72,7
TOPLAM	249	100,0

Tabloya göre, Ahıskalıların geneli % 72,7 oranla "sürgün edilen kuşağın" daha çok eziyet gördüğünü düşünmektedir. Bunun nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. 1944 sürgünü öncesi Sovyet rejiminin kuruluş yıllarında "rejim muhalifi", "Pantürkist" ve "Türkiye ajanlığı" suçlamalarına tabi tutulmuşlardır.
2. Kafkasya'da birçok Türk soylu halklar gibi Ahıskalı aydınlarda Stalin'in Gulag-Represii- Ukaz v.s. ceza kararlarına tabi tutularak Sibirya'ya sürgüne gönderilmiştir. Sürgüne gönderilen ailelerin sayısı bilinmemekle beraber tamamı sürgün kamplarında öldürülmüştür.
3. İkinci Dünya savaşında Ahıska'dan 40.000'i aşkın insan askere alınmış ve cephenin ön sıralarında savaştırılmışlardır. Cephede 25'bini aşkın asker şehit olmuştur. Geri dönenleri çoğu da yıllar sonra ailesini Orta Asya ülkelerinde bulmuştur.
4. Ahıska'da kalan halk 14 Kasım 1944 tarihinde "Almanlar saldırabilir can güvenliğiniz için sizleri bir süreliğine uzaklaştıracağız" şeklinde kandırılarak Orta Asya (Özbekistan-Kırgızistan-Kazakistan) Bozkırlarına sürgüne gönderilmişlerdir.
5. Çok gizli tutulan sürgün kararlarında halk "*eşkıya-casus güvensiz toplum*" kavramları ile suçlanmıştır.
6. Sürgün yolculuğunda açlıktan ve soğuktan ölen 17.000'i aşkın insanın cesedi karların üstüne atılmıştır.
7. Sürgün edildikleri ülkelerde 12 yıl boyunca askeri rejimde Özel İskân Kontrolü gibi insan hakları yönünden olumsuz şartlara tabi tutulmuşlardır.
8. Özel İskân Kontrolü döneminde de 13.000'i aşkın insan vefat etmiştir.

Bütün bu zulüm döneminin izlerini yüreğinde taşıyan bu kuşak, sürgündeki Ahıskalıların en dertli yaş grubudur. Siyasi entrikalardan bıkmış usanmış en yorgun kuşaktır. Büyüklerinden öğrendikleri dini inancı ve ibadeti sarsılmayan bilakis

inançlarından ilham alan hayata hep olumlu bakan kuşaktır. Bugün büyük çoğunluğunun vefat etmesi nedeni dolayısıyla Türkiye'ye göç eden kuşak arasında da nüfusu en az kesimdir.

Tablo 22: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Sürgün ve Göçlerin Aile Hayatına Olumsuz Etkileri

Size Göre Sürgün Ve Göçler Ailenizin Hayatını Hangi Düzeyde Sarsmıştır?	Sayı	%
Aile-Geleneğimiz Anne-Baba Otoritesi Örf-Adet Zayıflamıştır	73	29,3
Ailemiz Dini Bilgi Ve Yaşamdan Yoksun Kalmıştır	91	36,5
Çevre Kültürü Aile Kültürümüzde Üstünlük Sağlamıştır	85	34,1
TOPLAM	249	100,0

Araştırma verilerimize göre dini yaşam (% 36,5), çevre kültürü (% 34,1) ve aile otoritesi (% 29,3) oranları bir birine yakın sonuçlar vermiştir. Bunun birinci sebebi, Ahıskalıların Sovyetlerin farklı ülkelerinde, fakat bezer kültürlere sahip toplumlarda ikamet etmesidir. İkinci sebebi, resmi kurum ve kuruluşlarda ve sosyal yaşamın her alanında Rus kültür ve edebiyatının baskın olmasıdır. Bu bakımdan kültürel ve dinsel gelenekler daha çok aile içinde yaşanmıştır. Aile büyüklerinden örf-adet ve dini bilgi öğrenilmeye çalışılmıştır. İbadet ve dualar evlerde yaşanmıştır. Yapılan mülakatlarda da "din konusunda kimin evinde ihtiyar varsa ancak ondan bir şeyler öğrenme şansımız vardı" ifadeleri sık tekrar edilmiştir. Bu bakımdan Ahıskalılar da daha çok şifahi kültür gelişmiş ve geleneksel yaşamlarında aşırılık görülmemiştir. Tabloda bir birine yakın oranların çıkması Ahıskalıların günlük yaşamlarıyla uyuşmaktadır.

Tablo 23: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Sürgün ve Göçlerin Olumlu Etkileri

Size Göre Sürgün Ve Göçler Aşağıdakilerden Hangisini Ailenize Kazandırmıştır?	Sayı	%
Yabancılık Hissi	98	39,4
Çok Kültürlülük	36	14,5
Birliktelik-Çalışkanlık	105	42,2
Dini İbadet Ve Duaya Yönelmek	10	4,0
TOPLAM	249	100,0

Araştırma verilerine göre sorumuza verilen cevaplarda en yüksek oranlar, Birliktelik-Çalışkanlık(%42,2), Yabancılık Hissi(%39,4) seçeneklerindedir. Sovyet döneminde Ahıskalılar farklı ülkelerde kültürel bakımından benzer toplumlar içinde yaşamışlardır.

Fakat hayata tutunurken bulunduğu çevreye uyum sağlamak adına Ahıskalı olmayanlarla ikili ilişkiler geliştirilirken verilen kültürel fedakârlıklar, hem çalışkanlık-birliktelik bilincini geliştirmiş hem de yabancılık hissi güdülenmiştir.

Tablo 24: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Sürgün ve Göçlerin Ekonomik Sonuçları

Size Göre Sürgün Ve Göçler Ailenize Ekonomik Açıdan Hangi Problemi Doğurmuştur?	Sayı	%
Mesleğinin Karşılığını-Hakkını Alamamak	127	51,0
Mülk (Ev-Toprak) Sahibi Olamamak	42	16,9
Düzenli Tasarruf Yapamamak	8	3,2
Yoksulluk-Fakirlik	71	28,5
Fikrim Yok	1	,4
TOPLAM	249	100,0

Araştırma verilerine göre Mesleğinin Karşılığını Alamamak % 51, Yoksulluk-Fakirlik % 28,5 oranlarında çıkmıştır. Sovyetler Birliği yönetimi döneminde ve sonraki göç süreçlerinde Ahıskalılar, eğitim ve mesleki alanlarda yükselebilme açısından genellikle sınırlı haklara sahip olmuşlardır. Dolayısıyla mesleki yönelme duygusu, zengin olabilme arzusu zihinsel dünyalarında olsa da sürekli kısıtlanmanın psikolojisi altında yaşamışlardır. Yaptıkları mesleğin emek değerini elde edememek bu bakımdan en önemli sorun olmuştur. Mesleğinde yükselememek yoksulluk-fakirlik bilincini körüklemiştir.

Ayrıca genelde tarıma dayalı kolhozlarda çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşarak ata-baba mesleğinin devam ettirilmesi ailelerde yoksulluk-fakirlik kanısını geliştirmiştir.

Tablo 25: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Sürgün ve Göçlere Rağmen Ahıskalı Türklerin Varlığını Korumalarının Nedenleri

Size Göre Bunca Yaşanan Sürgün Ve Göçlere Rağmen Ahıskalıların Ayakta Kalması Neye Bağlıdır?	Sayı	%
Müslüman-Türk Aile Geleneğine Bağlı Kaldıkları İçin	201	80,7
Vatan-Ahıska'ya Dönüş İnancı Hep Var Olduğu İçin	33	13,3
Bulunduğu Ülkelerde Çevre Kültürüne Uyum Sağladıkları İçin	15	6,0
TOPLAM	249	100,0

Araştırmamızda elde edilen bu sonuca göre, Müslüman-Türk aile geleneğine bağlı kalmak, Ahıskalıların kendi değerlerini koruyabilmelerinde en önemli unsur olarak öne çıkmaktadır. Araştırmamızın diğer verilerine göre de sosyal hayatın her safhasında Türklük-Müslümanlık-Aile Geleneğine verilen önem dikkat çekicidir. Bunun nedenleri arasında onların, genellikle tarıma bağlı yerleşim bölgelerinde geniş aile modelini devam ettirebilen bir topluluk olmaları önemli rol oynamış olabilir. Akrabalık bağlarının güçlülüğü ve kültürel-dinsel içerikli (doğum-düğün-ölüm-bayram v.s.) aile geleneklerinin yaşanması kültürel değerlerin sarsılmasını önlemiştir.

V- DİNİ İNANÇLARIN TOPLUM YAPISINDAKİ YERİ

A. DİNİ İNANCIN ÖNEMİ

Kutsal bir varlığa inanç hemen her dinde kabul edilen bir olgudur. Dinler açısından çok farklı kutsal değerler bulunmakla beraber, mutlak bir varlığa inanç dinlerin ortak özelliğidir. Sosyolojik açıdan bakıldığında, hemen tüm dinlerdeki üstün varlık inancı, dinlerin temel inanç normlarını oluştururlar. Her dinin üstün olarak nitelendirdiği varlığa yüklediği isim ve sıfatlar farklı farklıdır.[135] Bu bakımdan din sosyolojisi, dinlerin kaynaklarını, mahiyetlerini değil, sosyal boyutlarını incelemektedir. Radcliffe-Brown'un da belirttiği üzere, "belirli bir dini anlamak için etkilerini incelememiz gerekir. Bundan ötürü din faaliyet halinde incelenmelidir."[136] Dini inanç, insanı yüce ve kutsal olarak kabul ettiği bir varlığa bağlamaktadır. Kutsal değerler insana güven, iç huzuru ve gönül rahatlığı vererek, insanın hayatını anlamlı hale getirmektedir. Aynı zamanda hem hayattan zevk almasını ve mutlu olmasını hem de hayatın acı, üzüntü ve ıstırapları karşısında dayanma, sabır ve metanet duygularının güçlenmesini sağlamaktadır. Bu anlamda din, "insanın sarıldığı bir kurtarma aracı"[137] konumundadır. Dini inancın anlam ve öneminin anlaşılması açısından Erik H. Erikson'un tespitleri önemlidir; bütün dinlerde ortak olan şeyler şunlardır: "Dünya nimetleri gibi, manevi sağlık dağıtan Yaradan ya da Yaradanlara zaman- zaman çocuksu teslim olmuş; insanın önemsizliğini belli eden bir küçülme ya da alçakgönüllü davranış; dua yoluyla kötü

---

[135] Münir Köktaş, *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfi Yayınları, 1995, s. 27-29.

[136] Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, 7. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, s. 50.

[137] Mardin, *Din ve İdeoloji*, s. 45.

davranıştan uzaklaşma, kötü düşünce ve niyetlerin itiraf edilmesi ve tanrısal rehberlik sayesinde iç huzuru için içten gelen yakarış; son olarak, bireysel güvenin ortak bir inan, bireysel güvensizliğin ortak olarak kavramlaştırılmış bir kötülük olması gereği; Öte yandan, bireyin kendine gelmesinin kaynağını çoğunluğun katıldığı ayinlerde bulması ve cemaate güvenin bir işareti haline gelmesi de ortak noktalardandır.[138]

Dini İnanç, hemen her toplumda görülen sosyal bir olgudur. Fakat dini inancın derecesi toplumdan topluma, zamandan zamana farklılaşmaktadır. Türkiye'ye farklı ülkelerden göç eden Ahıskalı Türklerin farklı ülkelerde değişen ve gelişen hayat şartlarının (sürgün ve göç bölgelerindeki şartlar), insanların dine veya dini inanca verdikleri önemi hangi boyutlarda etkilediği değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılanların dini inanca ne derecede önem verdiklerini aşağıdaki tablo ortaya koymaktadır.

Tablo 26: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Dini İnancın Önemi

Sizce Dini İnanç Önemli midir?	**Yaş Grupları**			**TOPLAM**
	18-30	31-50	51+	
Evet	31	92	78	201
	73,8 %	76,7 %	89,7 %	80,7 %
Hayır	0	1	0	1
	,0 %	,8 %	,0 %	,4 %
Yerine Göre Önemlidir	11	27	9	47
	26,2 %	22,5 %	10,3 %	18,9 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Dini inancın insan ve toplum hayatındaki önemli olduğunu kabul edenlerin oranı yüksek düzeydedir(%80,7). *Yerine göre önemlidir diyenlerin* oranı ise %18,9'dur. Birlikte düşünüldüğünde araştırma alanımızda dini inanca büyük önem verildiğini ve onun sosyal hayatta anlamlı bir boyuta sahip olduğu görülmektedir. Dini inancın insan ve toplum hayatında önemli olduğunu kabul etmeyenlerin oranı ise çok düşük (%0,8) düzeydedir.

[138] Mardin, *Din ve İdeoloji,* s. 46.

Araştırma verilerine kuşaklar açısından bakıldığında, dini inancın önemini kabul edenlerin oranı her yaş grubunda (18–30 Yaş % 73,8 / 31–50 Yaş % 76,7 / 51+ Yaş % 89,7) yüksek düzeylerdedir. *Yerine göre önemlidir diyenlerin* oranları ise (18–30 Yaş % 26,2 / 31–50 Yaş % 22,5 / 51+üzeri Yaş 10,3) bir birine yakın oranlarda görülürken, *hayır diyenlerin* oranı da her yaş grubunda %0,0'dır.

Tablo 27: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Allah İnancı ve Yaş Grupları Arasındaki İlişki

Allaha İmanla İlgili Durumunuzu Tanımlar mısınız?	Yaş Grupları			TOPLAM
	18-30	31-50	51+	
Akıl ve mantığımla da düşünerek her şeyi yaratan Allahın varlığına inanıyorum	41	114	76	231
	97,6 %	95,0 %	87,4 %	92,8 %
Büyüklerimizden öğrendiğimiz için Allahın varlığına inanıyorum	1	6	10	17
	2,4 %	5,0 %	11,5 %	6,8 %
İnançsızım	0	0	1	1
	,0 %	,0 %	1,1 %	,4 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Yapılan Ki-kare değerlendirmesi sonuçlarına göre, elde edilen X^2=6,886, DF =4 05 olasılık düzeyinde ki-kare çizelgesinde X^2=9,488 olduğundan araştırmaya katılanların yaş gruplarıyla Allah inancı arasında anlamlı farklılaşma bulunmamaktadır.

Allah inancı ile kuşaklar arasındaki oranlara bakıldığında, inananların her yaş grubunda oranı yüksektir. Buna göre Allahın varlığına akıl ve mantığıyla inananların oranı 18-30 Yaş % 97,6 /31-50 Yaş % 95 / 51+üzeri Yaş % 87,4 tür. Büyüklerimizden öğrendiğimiz için Allahın varlığına inananların oranı ise son derece (18–30 Yaş % 2,4 / 31–50 Yaş % 5,0 / 51+üzeri Yaş % 11,5) düşüktür. Burada yaş grupları arasında 51+üzeri yaş grubunda büyüklerine bağlılık oranın diğer yaş gruplarına göre nispeten daha yüksek olduğunu görmekteyiz. İnançsız olduğunu belirten bir kişidir (% 1,1). Bunun dışında araştırmaya katılanların inançlı bir toplumsal yapıya sahip olduğu, bu konuda büyük çoğunluğun Allah'a inancı paylaştığı görülmektedir.

Tablo 28: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Allah İnancının Geldikleri Ülkelere Göre İlişkisi

Allaha İmanla İlgili Durumunuzu Tanımlar mısınız?	Türkiye'ye Hangi Ülkeden Göç Ettiniz				TOPLAM
	Azerbaycan	Özbekistan	Kazakistan	Kırgızistan	
Akıl ve Mantığımla da Düşünerek Her Şeyi Yaratan Allahın Varlığına İnanıyorum	87 Kişi	65 Kişi	39 Kişi	40 Kişi	231 Kişi
	94,6 %	91,5 %	88,6 %	95,2 %	92,8 %
Büyüklerimizden Öğrendiğimiz İçin Allahın Varlığına İnanıyorum	4 Kişi	6 Kişi	5 Kişi	2 Kişi	17 Kişi
	4,3 %	8,5 %	11,4 %	4,8 %	6,8 %
İnançsızım	1 Kişi	0	0	0	1 Kişi
	1,1 %	,0 %	,0 %	,0 %	,4 %
TOPLAM	92 Kişi	71 Kişi	44 Kişi	42 Kişi	249 Kişi
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Yapılan Ki-kare testi değerlendirmesine göre, elde edilen X^2=4,550 DF=6 05 olasılık düzeyinde ki-kare çizelgesinde X^2=12,592 olduğundan göç edilen ülke nüfuslarının Allah inancı ile ilgili yaklaşımları arasında anlamlı farklılaşma tespit edilmemiştir.

Allah inancının göç edilen ülkeler açısından karşılaştırılmasında da, inananların oranı yüksek çıkmıştır. Buna göre akılcı inanç yaklaşımı (Azerbaycan'dan göç edenlerde % 94,6 / Özbekistan % 91,5 / Kazakistan % 88,6 / Kırgızistan % 95,2)dir. Büyüklerimizden öğrendiğimiz için Allahın varlığına inananların oranı her yaş grubunda düşük düzeylerde olmakla beraber inançsızım diyen 1 kişidir. Sürgün edildikleri ülkelerin farklılıklarına rağmen Allah'a inanç düzeyi önemlidir.

Tablo 29: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Allah'a İman ile Öğrenim Düzeyleri Arasındaki İlişki

Allaha İmanla İlgili Durumunuzu Tanımlar Mısınız?	Öğrenim Durumunuz				
	İlk Okul	Orta Okul	Lise	Yüksekokul Üniversite	TOPLAM
Akıl ve mantığımla da düşünerek her şeyi yaratan Allahın varlığına inanıyorum	10	21	92	108	231
	84,0 %	87,5 %	92,0 %	95,6 %	92,8 %
Büyüklerimizden öğrendiğimiz için Allahın varlığına inanıyorum	2	3	7	5	17
	16,0 %	12,5 %	7,0 %	4,4 %	6,8 %
İnançsızım	0	0	1	0	1
	,0 %	,0 %	1,0 %	,0 %	,4 %
TOPLAM	12	24	100	113	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Yapılan Ki-kare testi bulgularına göre X^2=17,628 DF=10 05 olasılık düzeyinde Ki-kare çizelgesinde X^2=18,307 olduğundan Allah inancı ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

Oranlara bakıldığına, örnekleme katılanların tamamı eğitimli olmakla beraber "Akıl ve mantığın" inançtaki yeri (ilkokul % 90,0 / ortaokul % 87,5 / lise % 92,0 / yüksek okul ve üniversite % 95,6) yüksek düzeydedir. Ata kültürüne bağımlı inanış ise çok düşüktür.

Eski Sovyet sisteminde her Sovyet vatandaşı gibi Ahıskalılar da mecburi eğitime tabi tutulmuşlardır. Bu bakımdan içlerinde eğitimsiz insan bulunmamaktadır. Fakat dini temelden reddeden bir eğitim sistemi nedeniyle dini eğitim almamalarına rağmen, Ahıskalılarda nüfusun tamamı Allahın varlığına inanmaktadır.

Tablo 30: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Allah İnancı İle Gelir Düzeyleri Arasındaki İlişki

Allaha İmanla İlgili Durumunuzu Tanımlar mısınız?	Ailenizin Aylık Toplam Geliri Ne Kadardır			TOPLAM
	500-1.000 TL	1.000-1.500 TL	1.500-2.000 TL	
Akıl ve Mantığımla da Düşünerek Her Şeyi Yaratan Allahın Varlığına İnanıyorum	89	82	60	231
	97,8 %	88,2 %	92,3 %	92,8 %
Büyüklerimizden Öğrendiğimiz İçin Allahın Varlığına İnanıyorum	2	10	5	17
	2,2 %	10,8 %	7,7 %	6,8 %
İnançsızım	0	1	0	1
	,0 %	1,1 %	,0 %	,4 %
TOPLAM	91	93	65	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Yapılan Ki-kare testi sonucuna göre X^2=7,166 DF=4 05 olasılık düzeyinde Ki-kare çizelgesinde X^2=9,488 olduğunda Allah İnancı ile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Allah inancı ile gelir düzeyi arasındaki bulgular incelendiğinde "Akıl ve mantığın yeri gelir düzeylerine göre de farklılaşma içermemektedir. Allah inancıyla gelir düzeyleri arasında bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Yukarıdaki Allah inancıyla ilgili Ki-kare çapraz değerlendirmelerinin sonucuna göre, dinin en temel noktası olarak Allah inancı, Ahıskalıların, maruz kaldıkları zorluklar karşısında *kurtarıcı bir araç* rolünü görmüştür. Ahıskalılar, yaşadıkları sürgünler-göçler-hastalıklar-baskılar karşısında dayanabilecek motivasyonu dini inançlarının gücü ölçüsünde bulabilmişler ve hayata bağlanmayı başarmışlardır. Yaş, ülke, eğitim, ve gelir düzeyleri açısından Allah'a inanç konusunda farklılaşma görülmemiştir. Allah'a inanma nitelemelerinin genelde benzer olduğu tespit edilmiştir. Buna göre yaş, ülke, eğitim ve

gelir durumlarına göre ayrı-ayrı değerlendirildiğinde Allah inancı konusunda bir farklılığın bulunmadığı, aynılığın olduğu görülmektedir. Bu paralelliğin nedeni; sürgün ve göç edilen ülke nüfuslarının Türk ve Müslüman olmasıdır. Din ve Allah inancı konusunda herhangi bir ihtilafın yaşanmaması yerli ve göçmen nüfusun bütünleşmesini sağlamıştır. Karşılıklı dine ve Allaha bağlılık, her iki toplumda milli gelenek haline gelmiştir. Bu durum yerli ve göçmen halkın geleneksel değerlerinin korunmasına ve yaşanmasına sebep olmuştur.

B. DİN VE DÜNYA

İnsan ve toplum gerçeği olarak din ile dünya arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Zira İslam dini dünyayı şartlı olarak kabul ve tasdik etmektedir. İslam dinine göre, bu dünya hayatı öbür dünya için bir imtihan dünyasıdır. Bunun için İslamiyet'in, bir takım kayıt ve şartlara bağlı olarak bu dünya hayatı ve nimetlerine karşı olumlu bir tutumu söz konusudur.

İnsanların dünya ve ahirete karşı tutumlarında ölçülü olmaları, orta yolu tutmaları, *hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için ve yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışmaları istenilmektedir*. Kur'an-ı Kerim'de vurgulanan birçok ayette; *Allahın sana verdiğinde, ahiret yurdunu araştır* d*ünyadan da nasibini unutma* (Kasas,28/77) , *Allah dinlenmeniz için geceyi ve lütfedip verdiği rızkı aramanız için gündüzü meydana getirmiştir. Bunlar onun rahmetinden ötürüdür. Belki artık şükredersiniz.* (Kasas,25/73) anlayışı hâkimdir. Allah insanların, dünya ve dünya nimetlerine ve onları elde etmek için çalışıp çabalamalarını dilerken, ahret hayatıyla dengeli bir şekilde bu yönelişin gerçekleştirilmesini de istemektedir. Böylece, insanların dünyaya karşı tutumları ve ekonomik hayatları, dini inançlarıyla yakından ilişkili olagelmiştir. Öyle anlaşılmaktadır ki, toplumun inançları ve değerlerinin dünyaya karşı takındığı tavırda önemli etkileri bulunmaktadır. Zira bu etkiler, geleneksel toplumlardan modern toplumlara doğru gidildikçe azalmaktadır. Geleneksel toplumlarda, bu dünyaya yönelik günlük hareket ve davranışlar üstün bir otorite tarafından belirlenirken, modern toplumlarda kendi zekâ ve mantığından alan akılcı değerler etkindir. Bu değerlerde toplumu dünya hayatına karşı daha olumlu bir tutum takınmaya, daha çok çalışıp kazanmaya, daha akılcı ve maddeye

yönelik girişimlerde bulunmaya itmektedir.[139] Geleneksel geniş aile modeline sahip olan Ahıskalıların dünya görüşü, hayat anlayışı ve yaşam biçiminde, dini inançların önemli etkilerde bulundukları anlaşılmaktadır. Burada deneklerin din-dünya ilişkisi ile ilgili tablo sonuçlarına geçmeden kuşakların Sovyet dönemindeki ekonomik durumlarına atıfta bulunmamız yerinde bir tespit olacaktır.

Sovyet sisteminin sağlık eğitim ve çalışma gibi konularda toplumun geneline benzer standartlarda yaşam sağlaması nedeniyle topluluklar maddi açıdan fazla kaygı duymadan yaşayabiliyorlardı. Güncel hayatın temel maddi ihtiyaçları dışında manevi değerler ise önemli ölçüde ihmal ediliyordu. Dinle ilgili tutumların sürekliliğini sağlamada, gizli aile içi dini sohbetler, Kur'an dinlemek gibi dini duyguları yaşatma faaliyetleri söz konusuydu.

Sovyetler Birliği'nde, 1985'de başlayan "Perestroyka-Glastnost" (Yeniden Yapılanma) politikası ise beraberinde bir yaşam belirsizliğini, önemli ekonomik sorunları ortaya çıkartmaya başlamıştı. Bu belirsizlik, özellikle genç kuşağı etkilemiştir. Genç kuşak, bütün enerjisini geleceği kurtarmaya, ekonomik açıdan kendilerini güvenceye kavuşturmaya çalışmıştır. Bu değişim döneminde gençler ekonomik sıkıntıları aşabilmeye önem verirken, manevi değerler açısından büyüklerine göre daha duyarsız kalmaya başlamışlardır. Dünya hayatı ve zorluklarını kabul etmede, dinlerin sağladığı ahiret hayatına yönelik beklentilerin yeri hangi düzeyde kalmaktadır. Bu sorun özellikle çok önemli değişimlerin yaşandığı dönemlerde farklı tutum ve davranışların gelişmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda araştırmaya katılanların, yaşadıkları sorunlu dönemleri değerlendirebilmeleri açısından bu dünyaya ilişkin tutumlarını ölçmek istedik.

---

[139] Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat,* s. 210.

Tablo 31: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklere Göre Bu Dünya ve Öbür Dünya Karşılaştırması

Bu Dünyada Rahat Olmanın Hiçbir Değeri Yoktur, Asıl Öbür Dünyada Rahat Olmaya Bakılmalıdır.	**Yaş Grupları**			**TOPLAM**
	18-30	31-50	51+	
Katılıyorum	31	109	79	219
	73,8 %	90,8 %	90,8 %	88,0 %
Biraz katılıyorum	10	10	8	28
	23,8 %	8,3 %	9,1 %	11,0 %
Katılmıyorum	1	1	0	2
	2,4 %	,8 %	,0 %	,8 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Bulgulara bakıldığında, *Katılıyorum* diyenlerin oranı oldukça yüksektir (18–30 Yaş % 73 / 31–50 Yaş % 90,8 / 51+üzeri Yaş % 90,8) . *Biraz katılıyorum* diyenlerin oranı ise 18-30 yaş grubunda % 23,8'dir. *Katılmıyorum* diyenlerin oranları her yaş grubunda çok düşük düzeydedir.

Görüldüğü gibi, araştırma alanımızı oluşturan yaş gruplarının çoğunluğu, gerçek mutluluğu öbür dünyada bulacağını düşünmekte, bu dünya hayatını ise değersiz, geçici ve yalan kabul etmektedir.

Tablo 32: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Öbür Dünya Hakkındaki Düşünceleri

Allah Bu Dünyada Çektirdiği Kullarını Öbür Dünyada Rahat Ettirir	**Yaş Grupları**			**TOPLAM**
	18-30	31-50	51+	
Katılıyorum	21	91	68	180
	50,0 %	75,8 %	78,2 %	72,3 %
Biraz Katılıyorum	22	22	17	55
	38,1 %	18,4 %	19,5 %	22,1 %
Katılmıyorum	5	7	2	14
	11,9 %	5,8 %	2,3 %	5,6 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Görüldüğü gibi bu tabloda da *katılıyorum* diyenlerin oranı (18-30 Yaş % 50,0 / 31-50 Yaş % 75,8 / 51+üzeri Yaş % 78,2) dir. *Biraz katılıyorum* diyenlerin oranları ise (18-30 Yaş % 38,1 / 31-50 Yaş % 18,4 / 51+üzeri Yaş % 19,5) dir. *Katılmıyorum* diyenlerin oranları her yaş grubunda düşük düzeylerdedir.

Bulgulara bakıldığında, yaş gruplarının çoğunluğu öbür dünyada erişilecek mutluluğun, bu dünyada dinin emirlerine uygun olarak yaşamaya bağlı olduğunu kabul etmektedir. Gerçek mutluluğu kesinlikle öbür dünyada aramak gerektiği kanaatindedirler.

Bulguların oransal farklılıkları kuşakların geçmiş hayatlarıyla bağlantılıdır. Sovyet kanunlarının her türlü yasakçı baskılarına maruz kalan kuşak, yani orta ve yaşlı grubu oluşturan 31-50 yaş ve 51+üzeri yaş grubudur. Yasaklı yılların baskılarına karşı, bu iki yaş grubunun tek dayanağı din olmuştur. Kendilerine yapılan haksızlıkların kin ve nefrete dönüşmesi yerine, yaşadıklarını Allah'ın takdiri olarak kabullenmişlerdir.

18–30 yaş grubu da yaşadığı kargaşa döneminde olumsuz siyasi-ekonomik sorunlar yaşamasına rağmen inancını korumayı başarmıştır.

Tablo 33: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Alın Yazısı ile İlgili Düşünceleri

Bir Kimsenin Ne Olacağı Bu Dünyaya Gelirken Alnına Yazılır. Alın Yazısını Değiştirmeye İmkan Yoktur	**Yaş Grupları**			**TOPLAM**
	18-30	31-50	51+	
Katılıyorum	24	88	68	180
	57,1 %	73,3 %	78,2 %	72,3 %
Biraz Katılıyorum	12	23	8	43
	28,5 %	19,2 %	9,2 %	17,3 %
Katılmıyorum	6	9	11	26
	14,3 %	7,5 %	12,6 %	10,4 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Alın yazısıyla ilgili bulgulara baktığımızda, yaş grupları arasında *katılıyorum* diyenlerin oranlarının bir birine yakın olduğunu görmekteyiz. *Katılıyorum* oranları (18-30 Yaş % 57,1 / 31-50 Yaş % 73,3 / 51+üzeri Yaş % 78,2) dir. *Biraz katılıyorum* oranları ise, (18-30 Yaş % 28,5 / 31-50 Yaş % 19,2 / 51+üzeri Yaş % 9,2) dir.

Buradaki veriler önceki tablo verileriyle örtüşmektedir. Her yaş grubunun büyük çoğunluğu, yaşanan olumsuzlukların bir alın yazısı olduğunu ve bunun değiştirilmeyeceğine inanmaktadır. Bunun sebebi toplumlarda yerleşik dini kanaatlerin yaşanan koşullara ve kültüre göre şekillenmesidir. Sürgün öncesi ve sürgün sonrası siyasi ve ayrımcı olumsuzluklar, yaşananların alın yazısı olarak algılanmasına ve bunun

değiştirilemeyeceği inancı umumi bir kanaat haline gelmiştir. Bütün yaş kuşaklarında "Allah İnancı"nda olduğu gibi "Alın Yazısı"na inanç konusunda da paralellik vardır.

Sonuç olarak, bulgularımızdan, gözlemlerimizden ve yapmış olduğumuz söyleşilerden anlaşılmaktadır ki, eski Sovyet ülkelerinden (Azerbaycan-Özbekistan-Kazakistan-Kırgızistan) göç eden Ahıskalı ailelerin büyük çoğunluğunda inanç problemi görülmemektedir. Yaşanan sürgün ve göçler karşısında inancını yitirmeyen, bilakis; inancıyla yaşayan ve inancını kuşaktan kuşağa taşıyabilen bir yapıya sahiptirler. Bu nedenle büyük çoğunluğun "geleneksel ve taklidi" bir inanca sahip olduğu söylenebilir.

VI- DİNİ İBADETLERİN TOPLUM YAPISINDAKİ YERİ

A. BEDENLE YAPILAN İBADETLER

1. Namaz İbadetleri

Her din, yaratıcı kudret karşısında boyun eğmek ve kutsal ile bağlantı kurmak temeli üzerine kurulur. Dinlerin kutsalla ilişkili inanışlarını besleyen en önemli olgusu belirli amellerinin bulunmasıdır.

İslam dininde ibadetler söz konusu olduğunda akla ilk gelen ibadet türü namaz ibadetidir. Namaz ibadetleri arasında da günlük beş vakit kılınan namaz ilk sırada gelmektedir. Namaz Kur'an'da *Ve namazı kılınız, zekatı da veriniz ve rüku edenler ile beraber rüku ediniz* (Bakara:2/43) , *Sabır ile ve namaz ile yardım isteyiniz. Ve namaz şüphe yok ki ağır bir iştir. Ancak Allahtan korkanlar için değil* (Bakara:2/45) gibi ayetlerle farz kılınmıştır. Ayrıca Hz. Muhammed'in *Namaz dinin direğidir*[140] ifadesi de çok bilinen bir hadistir.

Araştırma alanımızı oluşturan Ahıskalı ailelerle yapmış olduğumuz mülakatlarda, namaz ibadetinin gereksiz olduğuna inanan kimseye rastlanmamıştır. Namaz ibadetini yerine getiremeyenler bile kendi ihmallerinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Namaz kılanlara baktığımızda, çoğunluğun 51+üzeri yaş grubunun oluşturduğunu, fakat diğer

---

[140]El-Acluni, *Keşfu'l-Hafa,* Beyrut 1352 h., s. 31; EL-Gazzali, *İhyau Ulumi'd-Din,* İstanbul, Bedir Yayınevi,c. I, 1975, s. 399.

yaş gruplarında da artış olduğu gözlemlenmiştir. Yine mülakatlarda, Sovyetlerin dağılmasından sonra sağlıklı dini bilgi ve ibadetlerin öğrenilmesi konusunda büyük artış olduğu, özellikle Türkiye'ye göç sonrası her yaş grubunda beş vakit namaz kılanlarda sayıca artış olduğu belirtilmiştir. Bu durum Ahıskalıların yoğun olduğu semt ve mahalle camilerinde de müşahede edilmiştir.

Tablo 34: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Namaz Kılma ile Yaş Grupları Arasındaki ilişki

Namaz İbadeti İle İlgili Aşağıdakilerden Hangisi Sizin Durumunuzu İfade Eder.	**Yaş Grupları**			**TOPLAM**
	18-30	31-50	51+	
Beş Vakit Kılarım	18	22	31	71
	42,9 %	18,3 %	35,6 %	28,5 %
Günde Beş Vakitten Az Kılıyorum	1	10	5	16
	2,4 %	8,3 %	5,7 %	6,4 %
Ara-Sıra Kılarım	13	51	37	101
	31,0 %	42,5 %	42,5 %	40,6 %
Ramazanda Kılarım	8	18	6	32
	19,0 %	15,0 %	6,9 %	12,9 %
Yaşlanınca Kılacağım	2	11	2	15
	4,8 %	9,2 %	2,3 %	6,0 %
Hiç Kılmıyorum	0	8	6	14
	,0 %	6,7 %	6,9 %	5,6 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Yapılan Ki-kare testinde, elde edilen X^2=22,914, DF=10, 05 düzeyinde Ki-kare çizelgesinde X^2=18,307 olduğuna göre Vakit Namaz kılma ile yaş grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Araştırmaya katılanların günlük namaz kılma oranlarına bakıldığında ise, beş vakit namaz kıldığını belirtenlerin oranı (18-30 Yaş % 42,9 / 31-50 Yaş % 18,3 / 51+üzeri Yaş % 35,6) dır. Ara-sıra kılarım belirtenlerin oranı (18-30 Yaş % 31,0 / 31-50 Yaş % 42,5 / 51+üzeri Yaş % 42,5) tir. Diğer ifadelerdeki belirtilen oranlar düşük düzeylerde farklılık göstermektedir.

Bu sonuçlara göre, beş vakit namaz kıldığını belirtenlerin oranlarında 18-30 yaş grubuyla 51+üzeri yaş grubunun oranları bir birine yakın oranlarla yüksek düzeydeyken, 31-50 yaş grubunun oranı belirgin bir şekilde düşük düzeydedir.

Birbirinden oldukça farklı düzeylerde yüksek ve düşük olan oranların her yaş grubuyla doğrudan ilişkisi vardır. Yaş gruplarındaki bu farklılıkların nedeni ise yaşadıkları

dönemlerle ilgilidir. Zira namaz kılma oranının yüksek olduğu 51+üzeri yaşta olanlar hem aileden hem de Ahıska'daki mektep ve medreselerden dini eğitim almışlardır. 1932 yılına kadar Ahıska'daki camiler ve medreseler faal olup, hocaları ve müderrisleri de İstanbul'daki yüksek medreselerden eğitim ve öğretim görmeye devam etmişlerdir. 51 yaş üzeri olanlar dini eğitim ve öğretim açısından böyle şanslı bir dönemi yaşamışlardır. Bunun doğal sonucu olarak ta bu yaş grubunda ibadetlere bağlılık yüksek düzeydedir.

Namaza bağlılıkta yüksek oranların görüldüğü diğer yaş grubu ise 18-30 yaş grubudur. Bu grup, 51+üzeri yaş grubunun torunları, 31-50 yaş grubunun da çocuklarıdır. Yeni yetişen bu yaş grubu dedelerinden veya babalarından etkilenmemiştir. Bu kuşak, ne dindar hayatın yaşandığı dedelerinin dönemini, ne de Sovyet sisteminin hâkim olduğu dönemi tam olarak bilmemektedir. Sovyetlerin dağılım sürecinde doğmuş olan bu yeni kuşak yukarıda belirtildiği gibi kendi hayat güvencesini ararken aynı zamanda dinle ilgili gerçek kaynaklarla tanışma fırsatı bulmuştur. Örneğin bu dönemde(1985) Azerbaycan'a Türkiye ve İran'dan Kur'anı Kerimler getirilip halka satılmasına şahit olmuşlardır. 1991'den itibaren de (Arap-İran-Türkiye'den) dini cemaatlerin aracılığıyla din görevlisi ve dini kitaplar gönderilmeye başlamıştır. Bütün bunlara şahit olan bu genç kuşak, bu yeni kaynaklardan ve din görevlilerinden gerçek ve doğru bilgiler edinmiştir. Dolayısıyla ibadetleri yerine getirme hususunda bireysel dindarlığa yöneliş yükselmiştir. Tablolardaki verilerin yüksekliği de bunu ispatlamaktadır.

Namaza bağlılık konusunda diğer iki yaş grubuna göre daha zayıf olan yaş grubu 31-50 yaş grubudur. Bu kuşakta Sovyet sisteminin bütün özelliklerini görmek mümkündür. Bu kuşak, ilköğretimden üniversiteye kadar Darvin teorisine dayalı eğitim görmüş, yüksek öğrenimde de ateizm felsefesine dayanan eğitime tabi tutulmuştur. Dinin bir afyon olduğu, peygamber diye bir şey olmadığı, kendine peygamber diyen kişilerin aslında birer filozof ve yazar oldukları iddia edilmiştir. Dini kitapların birer safsata, din adamlarının da medeni olmayan, asalak insanlar oldukları anlatılmıştır. Dolaysıyla bu yaş grubu, dini bilgi ve ibadeti evde büyüklerinin gizli yaşantısından ve onların anlattıklarından öğrenmiştir. Sistematik Sovyet eğitimi ile evdeki geleneksel eğitim arasında sıkışıp kalan bu kuşak din konusunda sürekli olarak bocalamıştır. Evde

öğrendikleri ile okullarda ve iş hayatında öğrendikleri arasında sürekli karşılaştırma yaparak kararsız yaşayan bu kuşakta, yaşadıklarının doğal sonucu olarak dini bilgi ve ibadet konuları zayıf kalmıştır. Nitekim Tabloda çıkan oranlarda bunu doğrulamaktadır. Bu koşullarda bu sonuçlar doğaldır.

Ara sıra kılarım belirtenlerin oranlarına bakıldığında her yaş grubunun oranları bir birine yakındır. Bu da namaz kılanların günden güne yükselmesine işaret etmektedir. Bu tarz namaz kılanların davranışlarını Türkiye'deki insanların yaşam şekli etkilemektedir.

Ortaya çıkan tablo; her yaş grubunda günde beş vakit namaz kılma oranının % 50'nin altında olduğunu göstermektedir. % 50'nin altında olan oranlar her yaş grubuna göre farklı olup, aralarında bir paralellik yoktur.

Tablo 35: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Namaz Kılmak ile Geldikleri Ülkeler Arasındaki ilişki

Namaz İbadeti İle İlgili Aşağıdakilerden Hangisi Sizin Durumunuzu İfade Eder	**Türkiye'ye Hangi Ülkeden Göç Ettiniz**				**TOPLAM**
	Azerbaycan	Özbekistan	Kazakistan	Kırgızistan	
Beş Vakit Kılarım	29	22	11	9	71
	31,5 %	31,0 %	25,0 %	21,4 %	28,5 %
Günde Beş Vakitten Az Kılıyorum	2	6	4	4	16
	2,2 %	8,5 %	9,1 %	9,5 %	6,4 %
Ara-Sıra Kılarım	30	31	17	23	101
	32,6 %	43,7 %	38,6 %	54,8 %	40,6 %
Ramazanda Kılarım	15	7	5	5	32
	16,3 %	9,9 %	11,4 %	11,9 %	12,9 %
Yaşlanınca Kılacağım	6	4	5	0	15
	6,5 %	5,6 %	11,4 %	,0 %	6,0 %
Hiç Kılmıyorum	10	1	2	1	14
	10,9 %	1,4 %	4,5 %	2,4 %	5,6 %
TOPLAM	92	71	44	42	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Verilere göre yapılan Ki kare değerlendirmesinde X^2=23,005, DF=15, 05 düzeyinde ki-kare çizelgesinde X^2=24,996 olduğuna göre beş vakit Namaz kılanlar ile göç edilen ülkeler açısından anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Araştırmaya katılanların namaz kılma oranlarını geldikleri ülkeler açısından değerlendirdiğimizde, beş vakit namaz kılanlar ile ara sıra namaz kılanların oranlarında farklılıklar görmekteyiz. Beş vakit namaz kılanların oranları (Azerbaycan % 31,5 /

Özbekistan % 31,0 / Kazakistan % 25,0 / Kırgızistan % 21,4) tür. Ara sıra kılanların oranları ise (Azerbaycan % 32,6 / Özbekistan % 43,7 / Kazakistan % 38,6 / Kırgızistan % 54,8) dir. Diğer ifadelerde oranlar düşük düzeylerdedir.

Elde edilen veriler ve ki-kare değerlendirmesindeki ilişkilendirmeye bakıldığında, daha önce yaşadıkları ülkelere göre namaz kılma oranlarının % 50'in altında olduğunu görmekteyiz. Bunun sebebi, sürgün ülkelerdeki toplulukların dini ve kültürel koşullar açısından yaşadığı farklılıklara bağlanabilir. Kazakistan ve Kırgızistan'dan göç edenlerin namaz kılma oranları, Azerbaycan ve Özbekistan'dan göç edenlere göre düşük düzeyde görülmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Sovyet döneminde Kazakistan ve Kırgızistan'da Rus ve Alman nüfusu ülkedeki Kazak Türkleri ve Kırgız Türkleri nüfusunun yarısıyla eş değerde olmuştur. Bu nedenle, her iki ülkede Sovyet Rus politikası daha baskın olmuştur. Her iki ülke halkının dil-din-ahlaki değerleri unutturulmaya çalıştırılmıştır. Ülkenin resmi kurum ve kuruluşlarında, sosyal yaşam eğlence merkezlerinde Rus kültür edebiyatı ve aile ahlakına ağırlık verilmiştir. Her il, ilçe, kasaba ve köylerde eğitim ve eğlence amaçlı Gimnaziyum-Kolej (Rus Kültür ve Musiki eğitimi veren Lise-Kolej) Spor, Sinema ve Diskotek merkezlerinin olması, ülke nüfusunu kendi geleneksel-kültürel değerlerinden uzak tutmuştur. Dolaysıyla ülkedeki bu mevcut yaşam tarzından Ahıskalılar da etkilenmiştir. Her iki ülkedeki Ahıskalılar, Rus dil-kültür edebiyatını ve yaşam tarzını iyi bilmekle beraber kendi geleneksel-kültürel değerlerinden uzak kalmışlardır. Fakat ortam ne kadar farklı olsa da Ahıskalılar dışa kapalı toplum olmanın sonucu inanç ve ibadetlere olan bağlılıklarını korumaya çalışmışlardır. Bunun için Kazakistan ve Kırgızistan'dan göç edenlerde namaz kılma oranları düşük düzeylerdedir. Burada yerli Müslüman nüfusun (Kazak ve Kırgız Türkleri) dini inançlara ve ibadete bağlılığı, gayrimüslim nüfustan (Ruslar ve Almanlar) ne kadar etkilendiği farklı bir araştırma konusudur.

Azerbaycan ve Özbekistan'dan göç edenlere gelince; bu iki ülke nüfusunun geneli Türk soylu ve Müslüman halklardan (Özbekistan'da - Özbek, Tacik, Tatar, Ahıskalı; Azerbaycan'da – Azerbaycanlı, Ahıskalı) oluşmaktadır. Bu ülkelerin sosyal ve kültürel hayatlarında; giyim-kuşam, yeme-içme, düğün-nişan, doğum-cenaze törenleri, ata sporlarında geleneğe ve milli kimliğe bağlı kalınmıştır. Bu kültürel değerlerin içinde

halkın inancı da kendini hissettirmiştir. Ülke nüfusu, karşılıklı olarak kültürel ve dini bayramlara iştirak etmişlerdir. Bu durum Ahıskalılarda ve yerli Müslüman Türk halklarında kaynaşmayı ve dini hayata bağlılığı artırmıştır. Bu bağlamda Azerbaycan ve Özbekistan'dan göç eden Ahıskalılarda namaz kılma oranının yüksekliği doğaldır.

Tablo 36: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Namaz Kılma ile Öğrenim Düzeyleri Arasındaki İlişki

Namaz İbadeti İle İlgili Aşağıdakilerden Hangisi Sizin Durumunuzu İfade Eder	**Öğrenim Durumunuz**				
	İlk Okul	Orta Okul	Lise	Yüksekokul Üniversite	TOPLAM
Beş Vakit Kılarım	5	8	31	27	71
	30,0 %	33,3 %	31,0 %	23,9 %	28,5 %
Günde Beş Vakitten Az Kılıyorum	2	1	7	6	16
	20,0 %	4,2 %	7,0 %	5,3 %	6,4 %
Ara-Sıra Kılarım	4	7	33	57	101
	40,0 %	29,2 %	33,0 %	50,4 %	40,6 %
Ramazanda Kılarım	0	3	15	14	32
	,0 %	12,5 %	15,0 %	12,4 %	12,9 %
Yaşlanınca Kılacağım	1	2	7	5	15
	10,0 %	8,3 %	7,0 %	4,4 %	6,0 %
Hiç Kılmıyorum	0	3	7	4	14
	,0 %	12,5 %	7,0 %	3,5 %	5,6 %
TOPLAM	12	24	100	113	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Yapılan Ki-kare testinde, elde edilen X^2=21,076, DF=25, 05 düzeyinde Ki-kare çizelgesinde X^2=37,652 olduğuna göre Namaz kılanlar ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Araştırmaya katılanları, namaz kılma ile eğitim düzeyleri açısından değerlendirdiğimizde, oranlar *beş vakit namaz kılanlar* ile *ara-sıra kılanlar arasında* değişiklik göstermektedir. *Beş vakit kılanların* oranları (İlkokul % 30,0 / Orta Okul % 33,3 / Lise % 31,0 / Yüksek Okul-Üniversite % 23,9) dur. *Ara-sıra kılanların* oranları (İlk Okul % 40,0 / Orta Okul % 29,2 / Lise % 33,0 / Yüksek Okul-Üniversite % 50,4) tür. Diğer ifadeler düşük düzeylerdedir.

Veriler, Sovyet sisteminde uygulanan eğitim sisteminin doğal sonuçlarını göstermektedir. Bu nedenle, bu tür toplumların namaz kılma oranlarını, eğitim düzeyleriyle ilişkilendirmekle mantıklı bir sonuca varmamız mümkün değildir. Çünkü ilkokuldan üniversiteye kadar dinden yoksun bir eğitime tabi tutulması, eğitimin az veya çok olması dine ve ibadete bağlılığı hiçbir şekilde etkilememiştir.

Türkiye'de ise dini eğitimin ilkokuldan lise sonuna kadar mecburi olması, toplumsal hayatta dinin yaşanması, günde 5 vakit ezan okunması, giyim kuşamda dini hassasiyetlerin hâkim olması, Türkiye'ye göç eden Ahıskalılarda dini bilgilerin artmasına ve ibadetlerin yerine getirilmesini artıracaktır.

Tablo 37: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Namaz Kılma ile Gelir Düzeyleri Arasındaki İlişki

Namaz İbadeti İle İlgili Aşağıdakilerden Hangisi Sizin Durumunuzu İfade Eder	Ailenizin Aylık Toplam Geliri Ne Kadardır			TOPLAM
	500-1.000 TL	1.000-1.500 TL	1.500-2.000 TL	
Beş Vakit Kılarım	23	29	19	71
	25,3 %	31,2 %	29,2 %	28,5 %
Günde Beş Vakitten Az Kılıyorum	2	7	7	16
	2,2 %	7,5 %	10,8 %	6,4 %
Ara-Sıra Kılarım	36	37	28	101
	39,6 %	39,8 %	43,1 %	40,6 %
Ramazanda Kılarım	12	13	7	32
	13,2 %	14,0 %	10,8 %	12,9 %
Yaşlanınca Kılacağım	5	7	3	15
	5,5 %	7,5 %	4,6 %	6,0 %
Hiç Kılmıyorum	13	0	1	14
	14,3 %	,0 %	1,5 %	5,6 %
TOPLAM	91	93	65	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Elde edilen X^2=25,561, DF=10, 05 düzeyinde Ki-kare çizelgesinde X^2=18,307 olduğuna göre Namaz kılanlar ile Gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Araştırma verilerine bakıldığında, her gelir düzeyinde oranlar, bir birine yakın düzeylerdedir. *Beş vakit namaz kılanların* oranları (Gelir düzeyleri 500-1.000 TL % 25,3 / 1.000-1.500 TL % 31,2 / 1.500-2.000 TL % 29,2) dir. *Ara-sıra namaz kılanların* oranları (500-1.000TL % 39,6 / 1.000-1.500TL % 39,8 / 1.500-2.000TL % 43,1)'dir. Diğer ifadelerde düşük düzeylerde olmakla beraber *Ramazanda kılarım* diyenlerin oranları nispeten farklılık göstermektedir.

Cuma namazı, İslam dininde çok önemli kabul edilen haftalık toplu ibadet günüdür. Günde beş vakit kılınan vakit namazları gibi farz bir namazdır. Kur'anda *Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrılınca Allah'ı anmaya (namaza) koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır* (Cuma,62/9) buyrulmaktadır.

İnanan kitlelerin hergün önemli bir sorumluluk ve külfet gibi gördüğü vakit namazlarına göre haftada bir defa kılınan Cuma namazına daha fazla ilgi gösterildiği bilinen bir gerçekliktir. Özellikle beş vakit namazı hiç kılamayanlar ve ara-sıra kılabilenler, hiç olmazsa haftada bir defa Cuma namazımızı kılalım diye düşünmektedir. Bunlar Cuma namazına katılımı önemli ölçüde yükseltmektedir.

Tablo 38: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Cuma Namazı Kılma ile Yaş Grupları Arasındaki İlişki

Cuma Namazı Kılıyor musunuz?	Yaş Grupları			TOPLAM
	18-30	31-50	51+	
Her Hafta Düzenli Kılarım	27	75	63	165
	65,9 %	62,5 %	72,4 %	66,5 %
Bazen Kılarım	14	39	23	76
	34,1 %	32,5 %	26,4 %	30,6 %
Hiç Kılmam	0	6	1	7
	,0 %	5,0 %	1,1 %	2,8 %
TOPLAM	41	120	87	248
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Bu bağlamda, Ahıskalılarda Cuma namazı kılma oranlarına bakıldığında, *her hafta kılanların* oranları (18-30 Yaş % 65,9 / 31-50 Yaş % 62,5 / 51+üzeri Yaş 72,4) her yaş grubunda bir birine yakın yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. *Bazen kılanların* oranları ise (18-30 % 34,1 / 31-50 Yaş % 32,5 / 51+üzeri Yaş 26,4) bir birine yakın düşük oranlardadır. Buna karşılık *hiç kılmayanların* oranları tüm örneklem içerisinde % 5-6 düzeyindedir.

Tablo 39: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Teravih Namazı Kılma ile Yaş Grupları Arasındaki İlişki

Ramazanda Teravih Namazı Kılıyor musunuz?	Yaş Grupları			TOPLAM
	18-30	31-50	51+	
Her Ramazanda Düzenli Olarak Kılıyorum	16	64	65	145
	38,1 %	53,3 %	74,7 %	58,2 %
Her Ramazanda Bazı Akşamları Kılıyorum	22	35	14	71
	52,4 %	29,2 %	16,1 %	28,5 %
Bazı Yıllar Kılıyorum	2	11	3	16
	4,8 %	9,2 %	3,4 %	6,4 %
Hiç Kılmıyorum	2	10	5	17
	4,8 %	8,3 %	5,7 %	6,8 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Yapılan Ki-Kare testinde de, elde edilen X^2=24,187, DF=6, 05 düzeyinde ki-kare çizelgesinde X^2=12,592 olduğuna göre teravih kılma ile yaş grupları arasında anlamlı ilişki vardır. Bunun sebebi Ahıskalılarda toplu geleneksel ibadetlere önem verilmesidir.

Teravih namazı, Ramazan ayına mahsus olmak üzere yatsı namazından sonra kılınan sünnet bir namazdır. Cuma namazından farklı olarak farz namaz olmayıp sünnet bir namaz olmasıdır.

Teravih namazı, Ramazan ayında her gece kılındığı ve Cuma namazına göre daha uzun olduğu için, bu namazı kılma oranları da değişmektedir. Yani teravih namazına devamlılık farklılık göstermektedir. Öyle ki kişi kimi zaman namazını evinde de kılabilmektedir. Hatta oruç tuttuğu halde teravih namazını arada kılan veya hiç kılmayan da bulunmaktadır.

Bu bağlamda araştırmaya katılanların Teravih namazı kılma sıklığına baktığımızda, *Teravih namazını düzenli kılanların* oranı (18-30 Yaş % 38,1 / 31-50 Yaş % 53,3 / 51+üzeri Yaş % 74,7) dir. *Bazı akşamlar kılanların* oranı (18-30 Yaş % 52,4 / 31-50 Yaş % 29,2 / 51+üzeri Yaş 16,1) dir.

Bulgulara göre, yaşlı kuşakta teravih namazı kılma oranı önemli ölçüde artmaktadır. Buna karşılık, bazı akşamlar teravih kılma oranı ise, yaş sınırı aşağıya indikçe artmaktadır. Demek ki teravih namazlarında yaş grupları önemli belirleyici etkendir.

Tablo 40: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Bayram Namazı Kılma Durumları

Bayram Namazı Kılma Sıklığınız?	**Yaş Grupları**			**TOPLAM**
	18-30	31-50	51+	
Her Bayram Kılıyorum	39	104	82	225
	95,1 %	86,7 %	94,3 %	90,7 %
Bazı Bayramlar Kılıyorum	2	11	5	18
	4,9 %	9,2 %	5,7 %	7,3 %
Hiç Kılmıyorum	0	5	0	5
	,0 %	4,2 %	,0 %	2,0 %
TOPLAM	41	120	87	248
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Namaz ibadeti açısından, en çok ilgi gösterileni bayram namazıdır. Ramazan ve Kurban Bayramları olmak üzere yılda iki defa bayram namazı kılınmaktadır. Bu namazlara toplumun büyük çoğunluğu katılım göstermektedir. Bayram namazları sünnet olmasına rağmen bu namazlara katılım oldukça yüksektir. Bayram namazlarına katılım bir coşku atmosferinde olduğundan, büyük ilgi görmektedir. Örneğin Ramazan ayında oruç tutmayanlar bile bu namaz ibadetine katılmaya çalışmaktadırlar. Araştırmamıza katılanlarla yaptığımız mülakatlarda da Bayram namazlarına gitmeyenlere rastlanılmamıştır.

Bu bağlamda bayram namazı kılanlarla ilgili bulgulara baktığımızda, her yaş grubunda *her Bayram Kılanların* oranlarını (18–30 Yaş % 95,1 / 31–50 Yaş % 86,7 / 51+üzeri Yaş % 94,3) yüksek düzeyde olduğunu görüyoruz. *Bazı Bayramlar* veya *hiç kılmayanların* oranlarının ise düşük düzeyde olduğunu görüyoruz. Yukarıda belirttiğimiz gibi, bayram namazlarına katılım oranı vakit namazlarına göre çok yüksektir. Araştırmamızın verileri de, bu tespitimizi desteklemektedir.

Cuma namazı ve bayram namazı gibi toplu ibadetlere Ahıskalıların her yaş grubunda katılımın yüksek olduğu görülmektedir. Bireysel ibadetlere oranla toplu ibadetlerin daha çok ilgi gördüğü, bu konuda her yaş grubu arasında kabul ve davranış şekli olarak paralellik bulunmaktadır.

2.Oruç İbadeti

İslam'ın beş temel şartından birisi de oruç ibadetidir. Yılda bir ay sabah tan yerinin aydınlanmaya başlamasından akşam vaktine kadar hiçbir şey yemeden, içmeden ve cinsi münasebette bulunmadan bedenle yapılan bir ibadettir. Kur'anda orucun başlangıç ve bitiş vakti, mecazi bir anlatımla şöyle belirtilmektedir: *...Fecrin beyaz ipliği (aydınlığı) siyah ipliğinden (siyahlığından) ayırt edilecek hale gelinceye kadar yiyip içiniz, sonra akşama kadar orucu tamamlayın…* (Bakara, 2/187) Ramazan ayı Müslümanlar açısından ayrı bir öneme sahiptir. Yılın diğer aylarıyla mukayese edildiğinde, bu ayda ayrı bir coşku ve heyecan yaşanmaktadır. Çünkü insanlar sabahtan akşama kadar aç ve susuz bir şekilde Allaha ibadet etmenin ve O'na olan bağlılıklarını göstermenin mutluluğu içerisindedirler. Bu ayda yeme ve içme olmadığı gibi insanları konuşma ve davranışlarında da diğer aylara

göre bir farklılık gözlenmektedir. İnsanlar bir birlerini kırmamaya, dedikodu yapmamaya, başkalarını incitmemeye dikkat etmektedirler. Hatta bir olumsuzluk olduğunda "ağzım bağlı, mübarek ramazan günü" gibi ifadeler kullanarak kötü ve istenmeyen davranışlardan uzak olmaya çalışmaktadırlar.

Tablo 41: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Oruç Tutma ile Yaş Grupları Arasındaki İlişki

Ramazan Ayında Oruç Tutarımsınız?	**Yaş Grupları**			**TOPLAM**
	18-30	31-50	51+	
Hergün Oruç Tutarım	38	101	77	216
	90,5 %	84,2 %	88,5 %	86,7 %
Hergün Oruç Tutmaya Gücüm Yetmiyor	0	8	7	15
	,0 %	6,7 %	8,0 %	6,0 %
Bazı Günlerde Oruç Tutarım	1	11	2	14
	2,4 %	9,2 %	2,3 %	5,6 %
Hiç Oruç Tutmam	1	0	1	2
	2,4 %	,0 %	1,1 %	,8 %
Diğer-İlgim Yok	2	0	0	2
	4,8 %	,0 %	,0 %	,8 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Yapılan Ki-kare testine göre elde edilen X^2=20,821, DF=8, 05 düzeyinde ki-kare çizelgesinde X^2=15,507 olduğuna göre Oruç tutma ile yaş grupları arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Yukarıdaki oruç tutma ile ilgili bulgulara bakıldığında, araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun oruç tutuğunu görmekteyiz. Yaş gruplarında *her gün oruç tutanların* oranları (18-30 Yaş % 90,5 / 31-50 Yaş % 84,2 / 51+üzeri Yaş 88,5) tir. Çok küçük bir oranın da *gücü yetmediğini, bazı günler tutarım* veya *oruç tutmam* dedikleri görülmüştür.

Ortaya çıkan bulgular göstermektedir ki, yaş gruplarının oruç tutma oranları bir birine yakın düzeydedir. Ahıskalılarda cemaat halinde yaşanan geleneksel taklidi ibadetlere büyük önem verildiği görülmektedir. Yapılan mülakatlarda da Ramazan ayında Ahıskalı ailelerin otuzar kişilik gruplara bölünerek, her gün bir ailenin evinde oruç açılarak, ardından Kur'an okunarak, namaz kılınıp, dualar edildiği ifade edilmiştir. Her ailenin ramazanda iftar açtırmaya büyük önem verdiği belirtilmiştir. Ayrıca oruç ibadetlerinin

Sovyet döneminde de evlerde yaşanarak geleneksel hâl aldığını ve bu geleneksel durumun Türkiye'de de (camiler olmasına rağmen) devam ettiğini-yaşandığını ifade etmişlerdir.

Tablo 42: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Oruç Tutma ile Geldikleri Ülkeler Arasındaki İlişki

Ramazan Ayında Oruç Tutar mısınız?	**Türkiye'ye Hangi Ülkeden Göç Ettiniz**				**TOPLAM**
	Azerbaycan	Özbekistan	Kazakistan	Kırgızistan	
Her Gün Oruç Tutarım	78	63	38	37	216
	84,8 %	88,7 %	86,4 %	88,1 %	86,7 %
Her Gün Oruç Tutmaya Gücüm Yetmiyor	4	4	2	5	15
	4,3 %	5,6 %	4,5 %	11,9 %	6,0 %
Bazı Günlerde Oruç Tutarım	8	2	4	0	14
	8,7 %	2,8 %	9,1 %	,0 %	5,6 %
Hiç Oruç Tutmam	2	0	0	0	2
	2,2 %	,0 %	,0 %	,0 %	,8 %
Diğer İlgim Yok	0	2	0	0	2
	,0 %	2,8 %	,0 %	,0 %	,8 %
TOPLAM	92	71	44	42	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Elde edilen X^2=17,370, DF=12, 05 düzeyinde ki-kare çizelgesinde X^2=21,026 olduğuna göre Oruç tutma ile ülkeler açısından anlamlı bir ilişki yoktur.

İfadelere baktığımızda, *Hergün Oruç Tutanların* oranları (Azerbaycan % 84,8 / Özbekistan % 88,7 / Kazakistan % 86,4 / Kırgızistan % 88,1) yüksek düzeylerdedir. Diğer ifadelerde oranlar düşük düzeylerdedir.

Araştırma verilerinde Oruç tutanların oranlarının yüksek düzeylerde olma sebebi, bulundukları ülkelerde diğer Müslüman Türk topluluklarına (Kazak-Kırgız-Özbek-Azerbaycanlı) göre Ahıskalılar Ramazanı cemaat halinde daha düzenli yaşamaktadırlar. Bu nedenle ülkeler açısından farklılık bulunmamaktadır. Türkiye'ye göç eden Ahıskalı aileler de ramazanı cemaat halinde yaşamaya büyük önem vermektedirler.

Tablo 43: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Oruç Tutma ile Öğrenim Düzeyleri Arasındaki İlişki

Ramazan Ayında Oruç Tutar mısınız?	Öğrenim Durumunuz				
	İlk Okul	Orta Okul	Lise	Yüksekokul Üniversite	TOPLAM
Hergün Oruç Tutarım	11	24	88	93	216
	92,0 %	100,0 %	88,0 %	82,3 %	86,7 %
Hergün Oruç Tutmaya Gücüm Yetmiyor	1	0	5	9	15
	8,0 %	,0 %	5,0 %	8,0 %	6,0 %
Bazı Günlerde Oruç Tutarım	0	0	4	10	14
	,0 %	,0 %	4,0 %	8,8 %	5,6 %
Hiç Oruç Tutmam	0	0	1	1	2
	,0 %	,0 %	1,0 %	,9 %	,8 %
Diğer İlgim Yok	0	0	2	0	2
	,0 %	,0 %	2,0 %	,0 %	,8 %
TOPLAM	12	24	100	113	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Elde edilen X^2=11,435, DF=20, 05 düzeyinde Khi-kare çizelgesinde X^2=31,410 olduğuna göre Oruç Tutma ile Öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Öğrenim düzeyi oranlarına bakıldığında, yukarıda göç edilen ülkeler tablosunda olduğu gibi burada da, *Hergün Oruç tutanların* oranı (İlkokul % 90,0 / Orta Okul % 100,0 / Lise 88,0 / Yüksek Okul-Üniversite % 82,3) her öğrenim düzeyinde yüksektir. Diğer ifadelerde oranlar düşük düzeylerdedir.

Tablo 44: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Oruç Tutma ile Gelir Düzeyleri Arasındaki İlişki

Ramazan Ayında Oruç Tutar mısınız?	Ailenizin Aylık Toplam Geliri Ne Kadardır			TOPLAM
	500-1.000 TL	1.000-1.500 TL	1.500-2.000 TL	
Hergün Oruç Tutarım	78	82	56	216
	85,7 %	88,2 %	86,2 %	86,7 %
Hergün Oruç Tutmaya Gücüm Yetmiyor	4	7	4	15
	4,4 %	7,5 %	6,2 %	6,0 %
Bazı Günlerde Oruç Tutarım	6	3	5	14
	6,6 %	3,2 %	7,7 %	5,6 %
Hiç Oruç Tutmam	1	1	0	2
	1,1 %	1,1 %	,0 %	,8 %
Diğer İlgim Yok	2	0	0	2
	2,2 %	,0 %	,0 %	,8 %
TOPLAM	91	93	65	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Yine burada da, elde edilen X^2=6,564, DF=8, 05 düzeyinde ki-kare çizelgesinde 15,507 olduğundan Oruç tutanlar ile Gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Oranlara bakıldığında, *Hergün oruç tutanların* oranları (500-1.000 TL % 85,7 / 1.000-1.500 TL % 88,2 / 1.500-2.000 % 86,2) her gelir düzeyinde yüksek ve bir birine yakın düzeylerdedir.

Oruç'la ilgili tablo sonuçlarında, *Ülkeler, Öğrenim ve Gelir* düzeyleri açısından çıkan oranlar; ülkelerin farklılıkları, öğrenim ve gelir düzeyleri, insanların oruç ibadeti üzerinde etkili olmadığını, bir başka ifade ile insanların oruca bağlılıklarını değiştirmemiştir. Ahıskalılar Ramazanı sürekli bayram havasında topluca yaşamaktadırlar. İftar açmaya ve açtırmaya her aile mensubu büyük önem vermektedir. Bu gelenek; yaş gruplarına, ülkelere, öğrenim ve gelir düzeylerine göre değişmemekte ve paralellik göstermektedir. Bu durum, Türkiye'de de aynı şekilde devam etmektedir.

B. MALLA YAPILAN İBADETLER

1. Fitre ve Zekât

Fitre, Zekât ve kurban ibadeti ekonomik imkânlara bağlı bir ibadet türüdür. Bu ibadetleri ekonomik imkânları iyi olanlar yerine getirirler. Zekât ibadeti Kur'an'da pek çok yerde namaz ibadetinin hemen arkasında belirtilmiştir *Ve namaz kılınız, zekâtı da veriniz ve rükû edenler ile beraber rüku ediniz* (Bakara,2/43), *Onlar ki, namazı dosdoğru kılarlar ve zekatı verirler ve onlar ahirete kesin şekilde inanırlar* (Lokman,31/4). Ancak maddi fedakârlık gerektiren bir ibadet olarak zekât diğer ibadetler gibi önemli olmasına rağmen yeterince rağbet bulamayan bir konumdadır. Zenginliğin ölçüsü her zamana ve topluluğa göre, göreceli olduğu için bu ibadete bağlılığın da buna göre değiştiğini belirtebiliriz. Zekâtla ilgili kayıtsızlıklar, ekonomideki belirsizlikle de ilgilidir. Yine de fitre ve zekât Müslümanlar açısından önemli ibadetlerdendir.

Fitre ve zekât gibi ibadetler Müslümanlar arasındaki ekonomik farklılıkların kapanması, imkânı olmayan, ekonomik yokluk içerisinde yaşayan insanların yaşamlarını devam ettirebilmelerini kolaylaştıran unsurlardır. Bunlarla yoksullar ihtiyaçlarını temin etme imkânı bulurken, zenginler de vermenin, bir ihtiyaç sahibinin ihtiyacını gidermenin ve Allaha karşı görevlerini yerine getirmenin mutluluğunu yaşamaktadırlar. Böylece hem

alan hem de veren mutluluğa ulaşmaktadır. Aynı zamanda toplumsal denge hem maddi hem de manevi açıdan dengelenmiş olmaktadır. Bu ibadet toplumun bir yanında açlar, yoksullar ve mutsuzlar yaşarken, diğer yanında toklar ve mutlular tablosunu değiştirmekte her kesimin mutlu olduğu bir yapıya dönüştürmektedir.

Gözlemlerimize göre Ahıskalı ailelerin zekât verebilecek güce genellikle erişemedikleri ancak fitrenin bütün oruç tutanlar tarafından yerine getirilmesi gerekliliği nedeniyle tüm Ahıskalılar tarafından yerine getirildiğini belirtmeliyiz.

2. Kurban İbadeti

Malla yapılan ibadetlerden bir diğeri de, Kurban kesme ibadetidir. Müslümanlar arasında kurban ibadetine büyük önem verilmektedir.
Aslında zekât, fitre ve kurban kesme ibadeti ekonomik durumla da çok yakından ilgilidir. İslam dinine göre ekonomik imkânları uygun olanlar bu ibadetlerle sorumludurlar. Ancak genellikle fitre ve kurban ibadetine toplumun büyük çoğunluğu ilgi göstermekte ve gereğini yapmaya çalışmaktadır. Kurban kesmesi gerekmeyen çoğu aileler şartlarını zorlayarak bu ibadeti yerine getirmektedirler. Ahıskalılarda da kendilerine sorduğumuzda, kurban kesmemenin kendileri için büyük bir eziklik ve boşluk oluşturacağını, yılda bir defa olan dini bir ibadeti yerine getirememenin sıkıntısını duyacaklarını, ayrıca başkalarından et gelsin diye çoluk-çocuklarının beklememesi gerektiğini düşünmektedirler. Yine kurban kesmenin, kan akıtmanın bela ve musibetleri ortadan kaldıracağına inanılmaktadır.

Tablo 45: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Kurban Kesme ile Yaş Grupları Arasındaki İlişki

Kurban Keser misiniz?	**Yaş Grupları**			**TOPLAM**
	18-30	31-50	51+	
Her Yıl Kurban Keserim	9	28	16	53
	21,4 %	23,3 %	18,4 %	21,3 %
Bazı Yıllar Keserim	33	87	66	186
	78,6 %	72,5 %	75,9 %	74,7 %
Hiç Kurban Kesmem	0	5	5	10
	,0 %	4,2 %	5,7 %	4,0 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Araştırmaya katılan yaş gruplarının bulgularına bakıldığında, *hiç kurban kesmediğini* belirtenlerin oranı oldukça düşüktür. *Bazı yıllar kesenlerin* oranları (18-30 Yaş % 78,6 / 31-50 Yaş % 72,5 / 51+üzeri Yaş % 75,9) dur. Buna karşılık, *her yıl kurban kesenlerin* oranları (18-30 Yaş % 21,4 / 31-50 Yaş % 23,3 / 51+üzeri Yaş % 18,4) tür. Oranları birlikte düşündüğümüzde büyük çoğunluğun Kurban kesmeye büyük önem gösterdiği görülmektedir.

Ekonomik güce bağlı olan ibadet türlerinden biri olan kurban kesmenin yerine getirilmesinde *Bazı Yıllar Keserim* ifadesine katılanların oranı yüksek düzeydedir. Her yaş grubu için bu geçerlidir. Her yıl keserim diyenler veya hiç kesmem diyenlerin yaş gruplarına göre dağılım oranları da aynıdır. Buda göstermektedir ki kurban kesme ibadeti konusunda kuşaklar arasında her şekilde bir paralellik mevcuttur.

Tablo 46: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Kurban Kesme ile Geldikleri Ülkeler Arasındaki İlişki

Kurban Keser misiniz?	**Türkiye'ye Hangi Ülkeden Göç Ettiniz**				**TOPLAM**
	Azerbaycan	Özbekistan	Kazakistan	Kırgızistan	
Her Yıl Kurban Keserim	22	14	9	8	53
	23,9 %	19,7 %	20,5 %	19,0 %	21,3 %
Bazı Yıllar Keserim	64	55	33	34	186
	69,6 %	77,5 %	75,0 %	81,0 %	74,7 %
Hiç Kurban Kesmem	6	2	2	0	10
	6,5 %	2,8 %	4,5 %	,0 %	4,0 %
TOPLAM	92	71	44	42	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tabloda, elde edilen X^2=4,521, DF=6, 05 düzeyinde ki-kare çizelgesinde X^2=12,592 olduğuna göre Kurban kesenler ile Ülkeler arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Tabloda oranlara baktığımızda, *hiç kurban kesmeyenlerin* oranları çok düşük düzeylerdedir. *Bazı yıllar kesenlerin* oranları (Azerbaycan % 69,6 / Özbekistan % 77,5 / Kazakistan % 75,0 / Kırgızistan % 81,0) yüksek düzeylerdedir. *Her yıl kurban kesenlerin* oranları ise bir birine yakın düşük düzeylerdedir.

Kurban kesme ibadetine olan bağlılık, göç edilen ülkelere göre de incelendiği zaman bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Bu konuda da bir paralellik söz konusudur.

Tablo 47: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Kurban Kesme ile Gelir Düzeyleri Arasındaki İlişki

Kurban Keser Misiniz?	Ailenizin Aylık Toplam Geliri Ne Kadardır			TOPLAM
	500-1.000 TL	1.000-1.500 TL	1.500-2.000 TL	
Her Yıl Kurban Keserim	11	23	19	53
	12,1 %	24,7 %	29,2 %	21,3 %
Bazı Yıllar Keserim	71	69	46	186
	78,0 %	74,2 %	70,8 %	74,7 %
Hiç Kurban Kesmem	9	1	0	10
	9,9 %	1,1 %	,0 %	4,0 %
TOPLAM	91	93	65	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Yapılan Ki-kare testinde, elde edilen X^2=18,767, DF=4, 05 düzeyinde ki-kare çizelgesinde X^2=9,488 olduğundan Kurban kesenler ile Gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

İfadelerin oranların bakıldığında, burada da, her gelir düzeyinde *bazı yıllar kurban kesenlerin* oranları (500-1.000 TL % 78,0 / 1.000-1.500 TL % 74,2 / 1.500-2.000 TL % 70,8) yüksek düzeylerdedir. *Her yıl kurban kesenlerin* oranları ((500-1.000 TL % 12,1 / 1.000-1.500 TL % 24,7 / 1.500-2.000 TL % 29,2) bir birine yakın düşük düzeylerdedir.

Gelir düzeyleri açısından kurban kesme ibadetini yerine getirme konusunda *Bazı Yıllar Keserim* diyenler % 70'lerin üzerinde bir oranla en kalabalık grubu teşkil etmektedir. Bu grubu oluşturanlar arasında bir paralellik mevcuttur. *Her Yıl Keserim* diyenlerde ise gelir artışına paralel olarak kurban kesme oranı artmakta, *Hiç Kesmem* diyenler ise gelir artışına ters olarak azalmaktadır. Son iki durumda da mantıksal bir doğruluk vardır.

Araştırma verilerinde kurban kesenleri, yaş grupları, ülkeler ve gelir düzeyleri açısından değerlendirdiğimizde; Ahıskalıların yaşadıkları sürgünler, göçler ve ekonomik sıkıntılar, onları her türlü riske karşı tedbirli olmaya zorlamıştır. Bu tedbirli davranışı kurban kesme konusunda net bir şekilde görmekteyiz. İmkânları ölçüsünde her yıl kurban kestiklerini, buna karşı imkânlarının yeterli olmadığı yıllarda da tedbirli davranarak *Bazı Yıllar Keserim* şeklinde ifade etmişlerdir. Her yıl kurban kesilmesi veya kesilmemesi Ahıskalıların kurban kesme ibadetine olan bağlılıklarını değiştirmemektedir. Sadece mali durumlarındaki değişikliğe bağlı olarak hareket edilmektedir. Yapılan mülakatlarda da kurban bayramına büyük önem verildiği, bayram günlerinde evlerde açılan ikram sofralarının 3 gün boyunca kaldırılmadığı ifade

edilmiştir. Günümüz de bu durumun değişmediği vurgulanmıştır. Bu bilgiler bize, Ahıskalılarda Kurban konusunda da, geleneksel inancın yaşandığını göstermektedir.

C. HEM BEDEN HEMDE MALLA YAPILAN İBADET OLARAK, HAC

Dinler açısından kutsal kabul edilen bazı mekânlar bulunmaktadır. İnsanlar inandıkları dinin kutsallarını ziyaret ederek oralara büyük değer verirler. Böylece onlara ve onların simgelediği manevi alana yaklaşmaya çalışırlar. Bu tür mekânlar genelde dinlerin doğup yayıldığı bölgelerdir. Dolaysıyla dine inananlar açısından söz konusu mekânlar, dinin merkezi konumundadır. Sosyolojik olarak da, kutsal mekânlar inananlar açısından dinin yoğun olarak yaşandığı yerlerdir. Buralarda dini duygu boyutu en üst düzeydedir. Bunun için çoğu dinlerin kendilerine ait kutsal mekânları bulunmaktadır ve o dinin inananları dinlerinin öngördüğü kurallar çerçevesinde oralara ziyaret etmektedirler.[141] Bu anlamada Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam dininde de kutsal mekânlar bulunmakta ve oralara ziyaretler yapılmaktadır.[142]

Hac ibadeti İslam'ın beş şartından biridir. Bu ibadet hem beden hem de mal ile yapılan bir ibadet türüdür. Ekonomik imkânı yerinde olan Müslümanlar bu ibadeti yapmaya çalışırlar. Müslümanlar hac mevsiminde dünyanın farklı bölge ve ülkelerinden Mekke'de bulunan Kabe'yi ziyaret ederek hac ibadetini yerine getirmektedirler. Hac ibadeti ömürde en az bir defa ekonomik durumu uygun olan Müslümanlara dini bir zorunluluktur. Bu ibadet çoğu Müslüman'ın yerine getirmeyi hedeflediği dini bir vecibe olarak algılanmaktadır.

141 Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s. 140.
142 Mehmet Bayyiğit, *Sosyo- Kültürel Yönleriyle Türkiye'de Hac Olayı,* Ankara, TDV Yayınları, 1998, s. 27-38.

Tablo 48: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Hac İbadeti ile Yaş Grupları Arasındaki İlişki

Hac İbadeti İle İlgili Aşağıdakilerden Hangisi Sizin Düşüncenizi İfade Eder?	Yaş Grupları			TOPLAM
	18-30	31-50	51+	
Hac İbadeti, Bütün İnsanlığın Allaha Tabi Olduğunu Gösterir	22	98	68	188
	52,4 %	81,7 %	78,2 %	75,5 %
Hac İbadeti, Her Müslüman İçin Şarttır	18	20	18	56
	42,9 %	16,7 %	20,7 %	22,5 %
Hac İbadeti, Fuzuli-Faydasız Yapılan Masraftır	2	2	1	5
	4,8 %	1,7 %	1,1 %	2,0 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Yapılan Ki-kare testinde de, elde edilen X^2=15,316, DF=4, 05 düzeyinde ki-kare çizelgesinde X^2=9,488 olduğuna göre Hac İbadeti ile Yaş grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Bulgulara bakıldığında *Hac ibadeti bütün insanlığın Allaha tabi olduğunu gösterir* ifadesinin oranları (18-30 Yaş % 52,4 / 31-50 Yaş % 81,7 / 51+Yaş % 78,2) yüksek düzeylerdedir. Hac ibadetine yüklenen anlamlar göstermektedir ki Ahıskalıların büyük bir çoğunluğu bu ibadeti benimsemişlerdir. Hemen her yaş grubunda hac ibadetinin gerekliliği kabul görmektedir.

Tablo 49: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Hac İbadeti İle Gelir Düzeyleri Arasındaki İlişki

Hac İbadeti İle İlgili Aşağıdakilerden Hangisi Sizin Düşüncenizi İfade Eder?	Ailenizin Aylık Toplam Geliri Ne Kadardır ?			TOPLAM
	500-1.000 TL	1.000-1.500 TL	1.500-2.000 TL	
Hac İbadeti, Bütün İnsanlığın Allaha Tabi Olduğunu Gösterir	73	70	45	188
	80,2 %	75,3 %	69,2 %	75,5 %
Hac İbadeti, Her Müslüman İçin Şarttır	16	21	19	56
	17,6 %	22,6 %	29,2 %	22,5 %
Hac İbadeti, Fuzuli-Faydasız Yapılan Masraftır	2	2	1	5
	2,2 %	2,2 %	1,5 %	2,0 %
TOPLAM	91	93	65	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tabloda, elde edilen X^2=2,993, DF=4, 05 düzeyinde ki-kare çizelgesinde X^2=9,488 olduğuna göre Hac ibadeti ile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Bulgulara bakıldığında, yine her gelir düzeyinde *Hac ibadeti bütün insanlığın Allaha tabi olduğunu gösterir* ifadesinin oranları (500-1.000 TL % 80,2 / 1.000-1.500 TL % 75,3 / 1.500-2.000 TL % 69,2) yüksek düzeylerdedir. *Hac ibadeti her Müslüman için şarttır* ifadesinin oranları ise bir birine yakın düzeydedir.

Hac ibadeti ile ilgili tablo bulgularına bakıldığında; araştırmaya katılanların tamamında Hac ibadeti ile ilgili inancın yüksek olduğu görülmektedir.

Sovyetler Birliği döneminde, hacca gitmek isteyenler, yasalar gereği sorgulama geçireceklerinden dolayı, konuyla ilgili her hangi bir talep ve teşebbüste bulunmamışlardır. Hatta hacca gitme konusunun evde veya sosyal çevrede konuşulması sakıncalı görülmüştür. Bu nedenle eski Sovyet ülkelerinden göç eden Ahıskalıların Hacca gidebilme tecrübesini yerine getiremedikleri, Türkiye'de de ekonomik durumlarının bu ibadeti yerine getirebilme konusunda onları zorladığı görülmektedir. Buna rağmen yerine getirmeye can atılan ibadetlerden biri hac olmaktadır.

D. KURAN OKUMAK VE BENZERİ İBADETLER

Ahıskalılar arasında da Kur'an'ı Kerime bağlılık ve önem verme üst düzeylerdedir. Dini anlamada Kur'an'ın üstünlüğü ve yüceliği tartışılamaz. Hemen her evde Kur'an bulunmakta ve odanın kıbleye bakan duvarının üst köşesinde kumaştan dikilmiş özel bir kılıf içinde asılı durmaktadır. Özellikle Cuma akşamları Kur'an okumanın eğer bilmiyorsa okutmanın büyük fazileti olduğuna inanılmaktadır. Bu anlamda çoğunluk Cuma akşamları Kur'an okuduklarını ve buna büyük önem verdiklerini belirtmektedirler. Yine Ramazan ayında oruç tutanlar otuzar kişilik gruplar oluşturarak her gün farklı evlerde iftar açıldıktan sonra Kur'an (Yasin-Mülk Süresi) okunarak dualar yapılmaktadır. Yine arzulanan bir işin gerçekleşmesi sonucunda aileler yakın çevresini Kur'an'a davet eder ve ikramda bulunarak dualarda bulunurlar. Doğum-sünnet günlerinde Kur'an okutmaya, mevlit okutmaya büyük önem vermektedirler. Kısacası Kur'an okumak ve okutmak dini bir ibadet olarak algılanmakta ve cemaat halinde dinlemeye önem verilmektedir.

Yine araştırma alanımızda, dua etmek de, önemli bir ibadet türüdür. Dua ile Allaha yaklaşıldığı, O'na sığınıldığı, O'ndan yardım beklendiği belirtilmektedir. Dua Allah'la bir iletişim olarak algılanmakta ve böylece Yüce Yaratıcıyla iletişime geçildiği düşünülmektedir. Bu bağlamda dua, bireysel ve cemaat halinde yapılan bir ibadettir. Özellikle beraber kılınan namazların ve okunan Kur'anın akabinde topluca dua edilir.

Duayla ilgili tablolarımızda da duanın büyük bir anlam taşıdığını ve hayata tutunmada önemli rolü olduğunu görmekteyiz.

Tablo 50: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerin Kur'an Okuma ve Dinleme Durumları

Hangi Günlerde Kur'an Okur ve Dinlersiniz	Yaş Grupları			TOPLAM
	18-30	31-50	51+	
Hergün Evde veya Camide Kur'an Okur ve Dinlerim	8	8	11	27
	19,0 %	6,7 %	12,6 %	10,8 %
Her Cuma Akşamı Kur'an Okur ve Dinlerim	14	20	19	53
	33,3 %	16,7 %	21,8 %	21,3 %
Sadece Mübarek Gün ve Gecelerde Kur'an Okur ve Dinlerim	8	21	6	35
	19,0 %	17,5 %	6,9 %	14,1 %
Mahalleden Birisi Kur'an Okutur ve İkramı Verdiği Zaman Bende İştirak Ederim	8	65	50	123
	19,0 %	54,2 %	57,5 %	49,4 %
Sıkıntıya Düştüğüm Zaman Kur'an Okur ve Dinlerim	3	4	0	7
	7,1 %	3,3 %	,0 %	2,8 %
Kur'an Okumak ve Dinlemeye İlgim Zayıftır	1	2	1	4
	2,4 %	1,7 %	1,1 %	1,6 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Araştırmaya katılan yaş gruplarının cemaat halinde yaşanan dini ibadetlere önem verdiği ortaya çıkmıştır. *Mahalleden birisi Kur'an okutur ve ikramı verdiği zaman bende iştirak ederim* diyenlerin oranı (18-30 Yaş % 19 / 31-50 Yaş % 54 / 51+üzeri Yaş % 57,5) tir. *Her Cuma akşamı Kur'an okur ve dinlerim* diyenlerin oranları ise (18-30 Yaş % 33,3 / 31-50 Yaş % 16,7 / 51+üzeri Yaş % 21,8) dir. Diğer *Her gün evde veya sadece mübarek gün ve gecelerde Kur'an okuyanların* oranlarında 18-30 Yaş (% 19,0) grubunun oranı dikkat çekmektedir. *Sıkıntıya düştüğüm ve Kur'ana ilgim zayıftır* diyenlerin oranları oldukça düşük düzeylerdedir.

Bulgulara bakıldığında, kuşaklarda topluca cemaat halinde yaşanan ibadetlere katılım düzeyi yüksektir. Özellikle 31-50 Yaş ve 51+üzeri Yaş gruplarında cemaat halinde ibadetlere katılımın daha önem kazandığı ve böylece büyüklere bağlılık geleneksel-taklidi yaşamın korunduğu görülmektedir. Cuma akşamları yapılan ibadetlere katılım çok düşük olmamakla beraber, bir birine yakın oranlardadır. Her gün ve sadece mübarek gün ve gecelerde yapılan ibadetlerde 18–30 Yaş grubu dikkat çekmektedir. Bu (18-30)

Yaş grubunun diğer iki Yaş gruplarına göre kendini geliştirmeye gayret ettiğini ve "geleneksel taklidi" inanç yaşamından daha bilinçli-şuurlu inanç yaşamına geçiş yapmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

Tablo 51: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Ölen Kişinin Sayılı Günlerinde Kur'an Okuma Durumları

Size Göre Vefat Eden Kişinin 7.- 40. - 52. Günlerinde Niçin Kur'an Okunur-Yemek İkramı Verilir ?	Yaş Grupları			TOPLAM
	18-30	31-50	51+	
Vefat Eden Kişi Ölmeden Önce Nasihat Ettiği İçin	0	0	1	1
	,0 %	,0 %	1,1 %	,4 %
Ata-Babadan Öyle Gördüğümüz İçin	7	63	54	124
	16,7 %	52,5 %	62,1 %	49,8 %
Dinimizin Emri Olduğu İçin	24	26	16	66
	57,1 %	21,7 %	18,4 %	26,5 %
Cemaate Karşı Mahcup Olmamak İçin	1	3	0	4
	2,4 %	2,5 %	,0 %	1,6 %
Allah Rızası İçin	10	28	16	54
	23,8 %	23,3 %	18,4 %	21,7 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Cemaat halinde yaşanan ibadetlerden biri de, dinimize göre vefat eden kişinin 7., 40., 52. günlerinde şart olmamakla beraber cenaze evinde Kur'an okunup ve yemek ikram edilmesidir. Bu dini uygulamalar, geçmişten bu yana her Müslüman toplum yapısında var ola gelen uygulamadır. Bunun Ahıskalılarda da geleneksel hale dönüştüğünü görmekteyiz.

Bu bağlamda, *vefat eden kişinin 7.-40.-52. günlerinde niçin Kur'an okunur, yemek ikramı verilir* yargısına yaklaşımlarının oranları yaş gruplarına göre farklılık göstermektedir. *Ata-Babadan görenlerin* oranları (18-30 Yaş % 16,7 / 31-50 Yaş % 52,5 / 51+üzeri 62,1) dir. *Dinimiz emri olduğundan* oranlar (18-30 Yaş % 57,1 / 31-50 Yaş % 21,7 / 51+üzeri Yaş % 18,4) tür. *Allah rızası için* diyenlerin oranları (18-30 Yaş % 23,8 / 31-50 Yaş % 23,3 / 51+üzeri Yaş % 18,4) tür. Diğer *vefat edenin nasihati ve cemaate karşı mahcup olmamak için* ifadelerinin oranları oldukça düşük düzeydedir.

Araştırmaya katılan yaş gruplarının oranlarına bakıldığında, özellikle 31-50 yaş grubu ile 51+üzeri yaş grubu *Ata-Babadan gördüklerini* ifade etmişlerdir. Buna karşın 18-30 yaş grubu, *dinimizin emri olduğundan* ifadesini belirtmiştir. Bulgular bize, 31-50 yaş ve 51+üzeri yaş gruplarında büyüklere bağlılığın ve geleneksel taklidi anlayışın devamlılığını göstermektedir. Diğer 18-30 yaş grubunda ise, sorgulayan, doğruları arayan ve büyüklere bağlılıktan kurtulmanın yollarını aramak daha belirgindir.

Tablo 52: Araştırmaya Katılanlara göre, Ahıskalı Türkler Arasında Yaş Gruplarına göre Dini İbadete ve Duaya Verilen Önem

Hangi Yaş Kuşağı Dini İbadet ve Duaya Daha Çok Önem Verir	Sayı	%
Bağımsız dönem Kuşağı 18-30 Yaş Grubu	16	6,4
Sovyet Dönemi Kuşağı 31-50 Yaş Grubu	25	10,0
Sürgün Edilen Kuşak 51+üstü Yaş Grubu	208	83,5
TOPLAM	249	100,0

Araştırma verilerine göre % 83,5 oranla Sürgün kuşağı dini ibadet ve duaya daha çok önem verir sonucu çıkmıştır. Bunun sebebi Sürgün kuşağı hem Osmanlı hem de Çarlık dönemi görmüştür. Bunun için sürgün neslinin büyükleri İstanbul'da medrese eğitimi almış veya medreseden mezun olanlardan din eğitimi almışlardır. Çarlık döneminde dini ibadetlerinden dolayı da baskı görmüş suçlanmışlardır. Sovyet döneminde de vatanından uzak ülkelerde aynı baskı devam ettiği için dinsel yaşamlarını gizli tutmuşlardır. Yapılan baskılar-suçlamalar karşısında tek tutuna bildikleri Dua-İbadet-Allaha sığınmak olmuştur. Sovyet döneminde doğan ikinci ve üçüncü kuşak, birinci kuşaktan dini bilgi ibadet ve dua öğrenmişlerdir. Sovyet döneminde din hakkında bilgi alacakları tek merci evdeki yaşlılar olmuştur.

VII- AİLE-DİN İLİŞKİSİ

Aile, toplumun en küçük sosyal bir kurumudur. İlkel ya da modern her toplumda aile kurumu bulunmaktadır. Bu anlamda tarih boyunca bütün toplumlarda aile en temel sosyal bir birlik olarak görülmektedir.[143] R.H.Lowie, aile kurumunu tüm toplumsal yapılarda "her yerde hazır ve nazır bir sosyal ünite"[144] olarak tanımlamaktadır.

[143] Gustay Mensching, *Din Sosyolojisi,* (çev. Mehnet Aydın), Konya, Din Bilimleri Yayınları, 1944, s. 14-18.
[144] J. Wach, *Din Sosyolojisi,* (çev. Ünver Günay) İstanbul, İFAV Yayınları, 1995. s. 93.

Toplumsal yapı tek-tek ailelerin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Aile ise, kadın ve erkek iki kişinin evlenmesi sonucu oluşan bir birlikteliktir. Bu birlikteliklerin bir araya gelmesi toplumsal yapıyı oluşturmaktadır. Toplumların yapılarına göre çok farklı kurumları bulunmaktadır. Bir toplumda bulunan bazı kurum ve kuruluşlar diğer toplumlarda bulunmaya bilir. Ancak aile öyle sosyal kurumdur ki onun olmadığı bir toplumdan söz etmek mümkün değildir. Ailenin kuruluşu, yapısı ve işleyişi toplumdan topluma, hatta aileden aileye değişmekle beraber, onsuz bir toplumun oluşması mümkün değildir. Dolayısıyla aile; toplumların en küçük temel, değişmez sosyal bir kurumudur. Bu olgu dün olduğu gibi bugünkü toplumsal yapılarda da varlığını devam ettirmektedir.

Aile, biyolojik, psikolojik, hukuki, ahlaki, iktisadi ve dini bağlara dayalı sosyal bir birlikteliktir.[145] Bu anlamada aile bireyleri arasında maddi ve manevi bir bağlılık bulunmaktadır. Adeta tüm yönlerden aile bireyleri arasında sıkı bir ilişki ve bağlılık söz konusudur. Ayrıca aile, bireyin ihtiyaçlarını giderdiği, huzur bulduğu, sığındığı önemli bir mekândır. Bu mekân, bireye hem maddi bir sığınma imkânı sağlamakta hem de onun manevi alanda huzur bulmasını temin etmektedir. Yine aile birey açısından onun sosyalleşmesinde ve topluma açılmasında bir pencere konumdadır. Bu anlamda aile bir yandan bireyin en temel ihtiyaçlarını giderme alanı olurken, diğer yandan da onun toplumla iletişim kurmasında ve sosyalleşmesinde önemli bir aracı konumundadır. Bu konumuyla aile birey ile toplum arasında bir merkez durumundadır.[146]

Aile, dinsel hayat açısından son derece önemlidir. Zira aile, bireyin doğduğu, büyüdüğü ve ölüm merasiminin gerçekleştiği bir mekân durumundadır. Bireyin geçirdiği tüm bu aşamalarda bir takım törenler yapılmaktadır. Bu törenler ve kutlamalar geleneksel geniş ailelerde doğum, ad koyma, sünnet, evlendirme ve ölüm merasimleri tamamen dinsel törenlerle yapılmaktadır. Bugün geleneksel geniş aile modeline sahip olan Ahıskalı ailelerde de bu dinsel törenler (doğum, ad koyma, sünnet v.s) farklı boyutlarla yaşatılmaktadır. Bu yaşananlar aile din ilişkilerinde görülmektedir.

---

145 Ünver Günay, *Din Sosyolojisi,* İstanbul, İnsan Yayınları, 1998, s. 239.

146 Ali Akdoğan, *Sosyal Değişme ve Din (Trabzon İl Merkezi Örneği),* İstanbul, Rağbet Yayınları, 2004. s. 233.

Tablo 53: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Yaş Gruplarına Göre Ailelerinin Dindarlık Durumu

Ailenizin Dinsel Yaşayışı Nasıldır?	Yaş Grupları			TOPLAM
	18-30	31-50	51+	
Çok Dindar	3	6	3	12
	7,1 %	5,0 %	3,4 %	4,8 %
Dindar	26	62	44	132
	61,9 %	51,7 %	50,6 %	53,0 %
Biraz Dindar	12	52	38	102
	28,6 %	43,3 %	43,7 %	41,0 %
Dini Bakımdan Zayıf	1	0	2	3
	2,4 %	,0 %	2,3 %	1,2 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Araştırmaya katılanların ailelerini gördükleri dindarlık düzeyine bakıldığında; *ailesini dindar görenlerin* oranları (18-30 Yaş % 61,9 / 31-50 Yaş % 51,7 / 51+üzeri Yaş % 50,6) dır. *Ailesini biraz dindar görenlerin* oranları ise (18-30 Yaş % 28,6 / 31-50 Yaş % 43,3 / 51+üzeri Yaş % 43,7) dir. *Ailesini çok dindar* veya *dini bakımdan zayıf görenlerin* oranları düşük düzeylerdedir.

Birlikte düşünüldüğünde, Ahıskalı ailelerin dindarlık düzeyleri, aile büyüklerinden edindikleri dini bilgi düzeyleri ile orantılıdır. Ahıskalı ailelerin, yaşadıkları ülkelerde aşırı dindarlıkları görülmemiştir. Türkiye'ye göç sonrası da, her hangi bir aşırı dinci tarikat veya kişilerle ilişkisi duyulmamıştır. Bu bakımdan, Ahıskalı ailelerin benzeşen dindarlık yaşayışına sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Tablo 54: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Yaş Gruplarına Göre Dindarlık Durumlarını Etkileyen Aile Üyeleri

Şu Anki Dinsel Yaşayışınızda Aile Üyelerinizden Hangisi Daha Etkili Olmuştur?	Yaş Grupları			TOPLAM
	18-30	31-50	51+	
Büyük Anne ve Babam	13	45	30	88
	31,0 %	37,5 %	34,5 %	35,3 %
Anne-Babam	26	70	51	147
	61,9 %	58,3 %	58,6 %	59,0 %
Kardeşlerim	0	0	4	4
	,0 %	,0 %	4,6 %	1,6 %
Diğer-Fikrim Yok	3	5	2	10
	7,1 %	4,2 %	2,3 %	4,0 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Araştırmaya katılanlar, *dinsel yaşayışınızda aile üyelerinizden hangisi daha etkili olmuştur sorusuna,* yarıdan fazlası *Anne-Babam* (18-30 Yaş % 61,9 / 31-50 Yaş % 58,3 / 51+üzeri Yaş % 58,6) cevabını vermiştir. Yarısına yakın bir kısmı da *Büyük Anne ve Babam* (18-30 Yaş % 31,0 / 31-50 Yaş % 37,5 / 51+üzeri Yaş % 34,5 Yaş) cevabını vermişlerdir.

Tablo 55: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Yaş Gruplarına göre Dini İnanç Durumları

Dini İnançlar Konusunda Bir Takım Kuşkularım Var, Ancak Yine de İnanıyorum	**Yaş Grupları**			**TOPLAM**
	18-30	31-50	51+	
Tamamıyla doğru	7	26	22	55
	16,7 %	21,7 %	25,3 %	22,1 %
Biraz doğru	6	13	4	23
	14,3 %	10,8 %	4,6 %	9,2 %
Biraz Yanlış	7	16	3	26
	16,7 %	13,3 %	3,4 %	10,4 %
Tamamıyla Yanlış	22	65	57	144
	52,4 %	54,2 %	65,5 %	57,8 %
Fikrim Yok	0	0	1	1
	,0 %	,0 %	1,1 %	,4 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Araştırma verilerine kuşaklar açısından bakıldığında; *Dini inançlar konusunda birtakım kuşkularım var, ancak yine de inanıyorum* yargısına *tamamen doğru, biraz doğru, biraz yanlış* diyenlerin oranları bir birine yakın olmakla beraber düşük düzeylerdedir. Fakat *tamamıyla yanlıştır* diyenlerin oranları (18-30 Yaş % 52,4 / 31-50 Yaş % 54,2 / 51+üzeri Yaş % 65,5) bir birine yakın olmakla beraber diğer şıklara oranlar daha yüksektir. Birlikte düşünüldüğünde tamamıyla yanlış diyenlerin oranları % 50'nin üzerinde olması, dini inancın her yaş grubunda yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 56: Araştırmaya Katılan Ahıskalı Türklerde Yaş Gruplarına Göre Mahallelerindeki Ahıskalıların Dindarlık Durumları

Mahallenizdeki Ahıskalıların Dinsel Yaşayışı Nasıldır?	**Yaş Grupları**			**TOPLAM**
	18-30	31-50	51+	
Çok Dindar	3	8	11	22
	7,1 %	6,7 %	12,6 %	8,8 %
Dindar	29	92	65	186
	69,0 %	76,7 %	74,7 %	74,7 %
Biraz Dindar	9	20	11	40
	21,4 %	16,7 %	12,6 %	16,1 %
Dini Bakımdan Zayıf	1	0	0	1
	2,4 %	,0 %	,0 %	,4 %
TOPLAM	42	120	87	249
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Araştırmaya katılan yaş grupları, Mahallenizdeki Ahıskalıların dinsel yaşayışları nasıldır yargısına, yarıdan fazlası *Dindar* (18-30 Yaş % 69,0 / 31-50 Yaş % 76,7 / 511+üzeri Yaş % 74,7) cevabını vermişleridir. Bir kısmı da *Biraz Dindar* (18-30 Yaş % 21,4 / 31-50 Yaş % 16,7 / 51+üzeri Yaş % 12,6) cevabını vermişlerdir. Buradaki oranlar, dindarlık ölçütünde yukarıdaki tabloların oranlarını tamamlar niteliktedir. Mahalledeki Ahıskalıların dindarlık düzeylerinde bir yükselme görülmemektedir. İtidal bir dindarlık görünümün yaşandığını söyleyebiliriz.

Aile-Din ilişkisi ile ilgili Tablolara bakıldığında, Tablolar bir birinin aynası gibidirler. Diğer bir ifadeyle, aynı kaynaktan (anne-baba) dini bilgi alan aileler aldıkları bilgilerin taşıyıcısı konumundadırlar. Ahıskalı Ailelerin dindarlık uyumundan anladıkları şey toplumsal aidiyet ve kendini güvende hissetme duygusudur. Bunun için bu ailelerde, dindarlığın gelişimi- yükselmesi konusunda kısa zamanda bir ilerleme beklenemez. Çünkü büyük çoğunluk, büyüklerinden edindikleri geleneksel mirasın bozulmamasından yanadır. Bu nedenle dindarlığın gelişimi biraz zaman alacaktır.

Sonuç olarak din olgusu bir insan ve toplum ihtiyacıdır. Din insanın ruhsal gereksinimlerini doyuran, manevi dünyasını zenginleştiren, yaşamına anlam katan bir boyut taşımaktadır. İnsanın maddi açıdan yaşamını devam ettirebilmesi için nasıl ki suya, havaya ve gıda maddelerine ihtiyacı varsa, manevi açıdan da kutsallık atfettiği üstün bir varlığa inanma ihtiyacı bulunmaktadır. İşte bu inanma ihtiyacı bir insan ve

toplum gerçeğidir. Bu gerçeği A. Toynbee, “Din olmadan İnsan hayatta yolunu bulamaz”[147] ifadesiyle dile getirmektedir. Hakikaten de din gerçeği insanlık yaşamında vazgeçilmez bir olgu olarak görülmektedir.

[147] A.Toynbee, (A study of History) Tarih Bilinci, İstanbul, Bateş Yay., II, 1978, s. 380.

SONUÇ

Sovyetler döneminde sürgün ve göçler sürecinde oluşan ilişkilerin çok yönlü dinamiği, heterojen görünümlü Türk soylu Sovyet toplumları açısından ilginç bir süreçtir. Toplumsal bir olay olan göç ve dinin karşılıklı etki tepki ilişkisi içinde olduğu temel varsayımından hareketle, eski Sovyet ülkelerinden Türkiye'ye göç eden Ahıskalı Türklerin göç sürecinde dinsel yaşayışlarının sosyo-kültürel ilişkilerini göstermeye çalıştık.

Nitekim Eski Sovyet ülkelerinden İstanbul ve Bursa'ya göç eden Ahıskalı Türklerin üzerine gerçekleştirdiğimiz bu çalışmamızda, Sovyetler Birliği'nin kurulum, gelişim ve dağılım sürecinde Ahıskalı Türklerin sosyo-kültürel ve dinsel yaşantılarında meydana gelen etkileşimler tanımlanmaya çalışılmıştır. Sürekli göç süreci yaşayan Ahıskalı Türklerin dinsel yaşayışlarının, çeşitli toplumsal etkenlerle karşı karşıya bulunduğuna kuşku yoktur. Sürgünün ilk yıllarından itibaren anavatanından ayrı kalmak, hiçbir yere ait olamamak, yeni durumlara uyum sağlayamamak ve bundan dolayı da arada kalmak sorunlarını yaşayan Ahıskalılar, ayrıca barınma, beslenme, sağlık, eğitim, vatandaşlık ve muhatap alınmama gibi sorunlarını da göğüslemek zorunda kalmışlardır.

Ahıskalıların zorunlu ve gönüllü göç dönemlerinde kimliklerinin korunmasında en belirgin hareket noktası din olmuştur. Yaşanan zorluklara rağmen farklı ülkelerdeki varoluşsal sorunların aşılmasında milli ve dini kimlikler önemli referans noktasıdır. Ahıskalılar, bulundukları ülkelerde milli ve manevi değerlerini koruyabilmişlerdir. Böylece birbirleriyle dayanışma içinde olmayı, birliktelilerini devam ettirebilmişlerdir. Aile içindeki belirli ritüeller, doğum, sünnet, düğün, bayram ve yas tutma gibi uygulamalar geleneksel kültürel özelliklerini koruma ve devam ettirmede önemli bir işleve sahip olmuştur.

Araştırmamızda Ahıskalı Türklerin sürgün ve göçler sürecinde göçün dinsel yaşayışa etkilerinin inanç ve ibadetle ilgili boyutları ortaya konulmuştur. Türkiye'de yaşayan Ahıskalı Türklerin genel özellikleri tespit edilmiş ve bu özelliklerle şekillenen dini inanç ve ibadetlerin toplum yapısındaki fonksiyonları incelenmiştir. Elde edilen

sonuçlarla, Ahıskalı Türklerin mevcut dinsel yaşayışlarının yaş, ülke, eğitim ve gelir değişkenleri arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir.

Geleneksel dini değerlerin Ahıska toplumunun genel karakteristiğinde varlığını önemli ölçüde devam ettirdiği görülmektedir. Ahıska toplum yapısında din faktörü anlamlı ve önemli yere sahiptir. İnsanlar bireysel ve toplumsal davranışlarında değer verdikleri en önemli unsurlardan birisi olarak dini ve geleneksel değerleri görmektedirler. Ve bu manevi değerlerin daha çok toplumsal yaşam ortamlarına taşınmasına önem vermektedirler. Toplumsal dindarlığın yaşanması konusunda bir uzlaşma ve beraber götürme düşüncesi taşımaktadırlar. Bunun yanında eskiye göre gerçek dini kaynaklara ulaşmanın kazandırdığı bireysel dini düşünce ve tutumların da öne çıktığını söyleyebiliriz. Önceleri toplumun dini hayatını belirleyen aile büyükleri iken, yeni dönemde din konusunda genç neslin kendine özgü bireysel dindarlık anlayışı belirmektedir. Ancak yine de toplumsal dindarlığın yaşanması söz konusu olunca üzerine ittifak ettikleri anlam aile büyüklerine bağlılık geleneğidir. Bu anlamda Ahıska toplum yapısı, en genel anlamda, benzeşen bir dini hayat görünümü sunmaktadır, denilebilir.

Yukarıda ulaşılan sonuçlara göre araştırmamızın varsayımlarıyla ilgili değerlendirmelerimiz aşağıda özetlenmektedir.

Araştırmamızın verilerinin değerlendirilmesine göre, Ahıskalı Türklerin zorunlu sürgünle farklı ülkelerde başlayan ve günümüzde vatanlarına dönmelerine izin verilmediği için çok değişik ülkelerde devam eden göçmenlik süreçlerine rağmen kimliklerini koruyabilme ve direnebilme enerjilerini, aile içi dayanışmaya ve bu yapıda kazandıkları dini inançlarıyla ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Araştırmamızın bu temel varsayımı doğrulanmıştır.

Ahıskalıların sürgün edildikleri ülkelerde ve son dönemde gönüllü göç ettikleri ülkelerde oluşturdukları güçlü kimliksel dayanışma hakkında her ne kadar temel varsayımımızda genelleme yapmış olsak da çeşitli bağımsız değişkenler söz konusu olduğunda dindarlık kimliğinin yine de farklılaşabileceği üzerinde durulmuştur. Bu

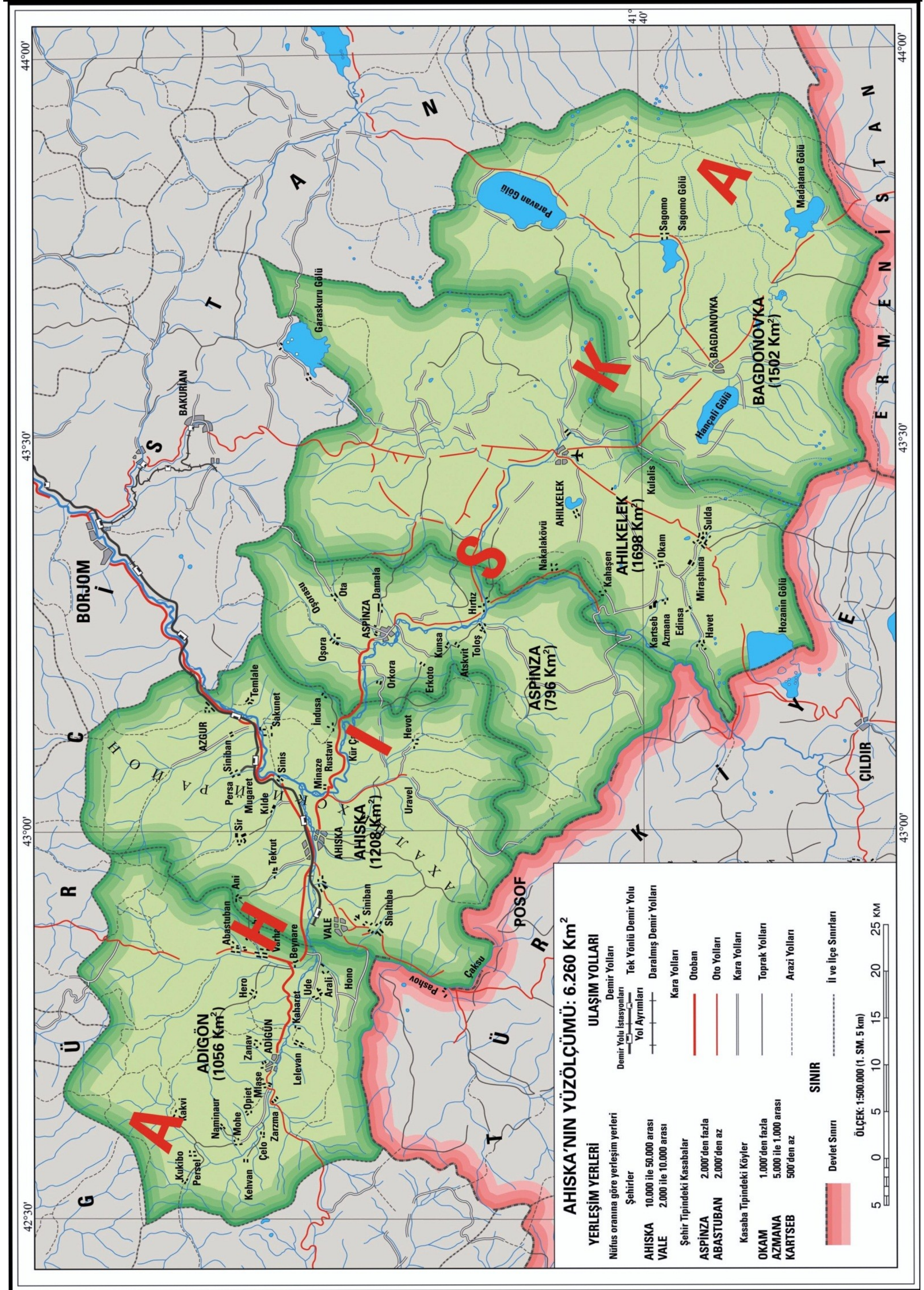
kapsamda araştırmamızda alt varsayımlarımızla ilgili sonuçlar aşağıda sıralandığı şekildedir;

1) Sovyetler Birliği döneminde zorunlu göçe tabi tutulan Ahıskalı Türkler, maruz kaldıkları siyasi, ırkçı, ayrılıkçı politikalar nedeniyle, yeniden sosyo-kültürel yapılanma sorunu yaşamışlardır. Bu kapsamda kimliğin tanımlaması, eğitim, mesleki ve ekonomik değişkenler açısından önemli farklılaşmalar söz konusu olmaktadır. Sürgünde farklı bölgelerde yaşamak durumunda kalan Ahıskalılarda, kendi iç dünyalarına dönük psikoloji, dışarıda baskılanan dini yaşayışa karşı alternatif içe dönük dini yaşantı deneyimini geliştirmiştir
2) Ahıskalı Türkler sürgün edildikleri ülkelerde (Özbekistan-Kazakistan-Kırgızistan ve Azerbaycan) yaşadıkları dağınıklık nedeniyle yaşadıkları yeni ortamlardan etkilendikleri gözlenmiştir.
3) Göç ettikleri değişik ülkelerdeki yaşantılarında, sosyo-kültürel etkenler çerçevesinde inançla ilgili konularda farklılaşmadıkları ancak ibadetlere bağlılık düzeylerinde farklılaşabildikleri gözlenmiştir.
4) Ahıskalıların yaşadıkları ülkeler ve bölgelerde toplumsal hayatta meydana gelen etkilenmeleri değişik zaman dilimlerinde yaşamaları nedeniyle, yaş gruplarına göre farklılaşmalar gözlenebileceği düşünülüyordu. Buna göre yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde, inanç yönüyle bir farklılaşma görülmezken ibadetlerle ilgili farklılaşma gözlenmektedir. Genç ve yaşlı kuşağın birbirine yakın oranda ibadetlere bağlılığı ilginç bir sonuçtur. Farklı yaş grupları arasında dini inanış ve ibadet düzeylerinde farklılaşabildikleri gözlenmiştir.
5) Göç edilen ülkelerdeki imkanlar açısından edinilen eğitim imkanları ve sosyo-ekonomik düzeylere göre Ahıskalıların dini inanç ve ibadetlere yaklaşımlarının farklılaşmadığı gözlenmiştir.
6) Türkiye'ye göç eden Ahıskalılar, buradaki sosyo-kültürel yaşayıştan etkilenerek, dini inanç ve ibadetler yönüyle hemen her kuşakta daha canlı bir görünüme sahip olduğu gözlenmiştir. Ancak orta yaş kuşağına göre genç kuşağın yaşadığı ortamlardan etkilenerek dini bağlılık düzeyinde ön plana çıktığı da görülmüştür.

Ahıskalılar, halen farklı ülkelerde yaşamakla beraber, kültürel ve geleneksel dindarlıklarını da muhafaza edebilmişlerdir. Bu durum, göçmenlerin geride kalan aileleri, arkadaşları, hemşerileri ile kurduğu etnik-kültürel-dinsel ilişkilerini tanımlayan göç ağları teorisiyle de örtüşmektedir. Birden fazla ülkede hem "orada" hem "burada" var olabilmelerini devam ettirerek aralarında kurdukları iktisadi, siyasi, kültürel ve dini faaliyetlerle bulundukları ülkeler arasında köprü kurmaktadırlar. Göçlerin süreklilik ve göçmenlerin yerleşiklik kazanmasına karşın yolculukların ucuzlaması ve kolaylaşması, yeni teknolojilere bağlı iletişim imkânlarının yaygınlaşması bireylerin adeta birkaç ülkede birden yaşamasına, tek bir ülkeye, tek bir ulusa bağlı olmaksızın yaşamasını kolaylaştırmıştır. Böylece Ahıska Toplum yapısı, kültürel ve geleneksel dini değerlerini muhafaza etme konusunda diğer Türk toplumları içinde toplumsal dindarlık eğilimlerinin devamlılığını gösteren düşünce ve tutum içerisinde bulunmaktadırlar. Bu özelliği ile Ahıska halkı Orta Asya Türk Toplumları içerisinde önemli bir model teşkil etmektedir, diyebiliriz. Yapmış olduğumuz çalışma belirli bir toplumda, belirli bir örneklem grubu ve belirli bir zamanla sınırlı olduğu için Ahıskalı Türkler açısından daha kapsamlı sonuçlara ulaşabilmek için daha geniş inceleme ve araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

EKLER

EK – 1 : Bugünkü Ahıska Harıtası

Ek-2

Tamamen Gizli
DEVLET SAVUNMA KOMİTESİ
Yoldaş J. V. STALİN

Gürcistan SSC'nin Türkiye ile sınırı olan bölgelerinde Türk nüfusu oturmaktadır. Söz konusu nüfusun önemli bir kısmı yıllardır Türkiye tarafındaki akrabalarıyla temas kurmak suretiyle muhaceret eğilimi içinde olup kaçakçılık yapmakta, Türk istihbarat organları için casus eleman angaje etme kaynağı oluşturmakta ve eşkıya gruplarına insan gücü temin etmektedir.

SSCB sınırının Gürcistan SSC kısmında sınır güvenliğini temin etmek amacıyla SSC Halk İçişleri Komiserliği, Ahıska, Ahılkelek, Aspinza, Adige ve Bogdanovka rayonları ile Acaristan Özerk SSC'ine bağlı bazı köy topraklarından Türk, Kürt ve Hemşinli olmak üzere 16.700 hanenin toplam 86.000 kişilik nüfusunun Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan SSC'ne tahliye edilmesini uygun görmektedir.

Türkler tahliye edildikten sonra bu bölgeye Gürcistan'ın diğer bölgelerinden toprak sıkıntısı çeken 7.000 kolhozcu hanesinin iskân edilmesi uygun bulunmuştur.

Aynı zamanda sınırın söz konusu mahallinde SSCB Halk İçişleri Komiserliği'nce sınır rejimini yoğunlaştırıcı tedbirler alınacaktır.

Dolayısıyla Devlet Savunma Komitesi'ne taslak getirmek üzere karar vErmenizi arz ederim.

Önlemler konusunda Gürcistan Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi ve **1 R6**

Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurası (Bakanlar Kurulu) ile mutabakata varılmıştır.

SSCB Halk İçişleri Komiseri Lavrantiy BERİA

EK – 3 :

DEVLET SAVUNMA KOMİTESİ KARARI 31 TEMMUZ 1944 MOSKOVA-KREMLİN
SAYI: 6279
Gürcistan SSC devlet sınırını korumak üzere gereken koşulların sağlanması için Devlet Savunma Komitesi, aşağıdaki kararları almıştır.

1. Gürcistan SSC'nin sınır şeridi olan Ahıska, Adıgön, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka rayonlarıyla Acaristan Özerk SSC den Türk, Kürt, Hemsin olmak üzere toplam 86.000 kişiden meydana gelen 16.700 hanelik nüfustan, 40.000'i Kazakistan SSC'ye, 30.000'i Özbekistan SSC'ye ve 16.000'i de Kırgızistan SSC'ye tahliye edilsin. Tahliye, SSCB Halk Komiserliğince gerçekleştirilsin. SSCB Halk İçişleri Komiserliği (Yoldaş Beriya), tahliye işini 1944 yılı Kasım ayında gerçekleştirsin.
2. Gürcistan SSC sınırı bölgesinde tahliye edilen göçmenlere bütün değerli şahsi eşyalarını (paralarını, ev eşyalarını, giyecek, ayakkabı, mobilya v.b.) ve aile başına azami 1.000 kg olmak şartıyla yiyecek almalarına izin verilsin.
3. Sınır şeridinden tahliye edilen göçmenlerin kendileriyle beraberinde almayacakları tarım ürününün, ev hayvanlarının, tarım araç-gereç ve aletlerinin, diğer menkullerin teslim alınması için SSCB Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği, SSCB Halk Tedarik Komiserliği ve Halk Maliye Komiserliği'nin iştiraki ile Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurası Başkan Yardımcısının Başkanlığında (Yoldaş Khoştariya) komisyon kurulsun.

   Adı geçen komisyon, tahliye edenlerin bırakacakları mal ve diğer eşyaların tamamını teslim alacak, bıraktıkları tarım ürünleri, hububat, kuş, ev hayvanları ve meyve bahçeleri karşılığında göçmenlere her hane için ayrı olmak üzere takas makbuzu verecektir. Makbuzda bahçelerin tahmini değeri gösterilecektir.

Teslim alma işleri şöyle yapılacaktır; SSCB Halk Tarım Komiserliği, diğer hayvanları ve kuşları SSCB Halk Et, Süt Sanayi Komiserliği, tarım ürünleri ve hububatı SSCB Halk Tedarik Komiserliği makamları, geri kalan bütün diğer emlâk ve meyve bahçelerini ise Gürcistan SSC Halk Komiserliği Şurasının kararıyla yerel makamlar teslim alacaklardır.

4. Kazakistan SSC (Skvortsov ve Undasinov yoldaşlar), Kırgızistan SSC (Vagov ve Kulatov yoldaşlar), Özbekistan SSC (Yusupov ve Abdurrahmanov yoldaşlar) Komünist Partileri Merkez Komiteleri ve Halk Komiserleri Şuralarını adı geçen Cumhuriyetlerin Halk İçişleri Komiserleri ile beraber gelecek göçmenlerin kabulü, ikamesi ve devamlı iskân ve istihdamları ile ilgili gerekli önlemleri alacaklardır. Ayrıca;

   a) Gelecek göçmenleri kolhozlara yerleştirmek üzere, kolhözlarda gereken konutların hazırlanması, icabında tamiri ve kış şartlarına göre ayarlanması,
   b) Göçmenlerin ve eşyalarının demiryolu istasyonundan yerleştirileceği mıntıkaya taşınması için gereken araçların hazır bulundurulması,
   c) Gelen göçmenlere, ev etrafında küçük toprak (Arazi) ile gereken ufak tefek aletlerle teçhizi için gerekenler temin edilecektir. Bu hazırlık işleri 1 Kasım 1944 tarihine kadar tamamlanacaktır.

5. Göçmenlerin Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan SSC'ye taşınmaları için Halk Ulaştırma Komiserliği (Yoldaş Kaganoviç), gereken katarları temin etmek ve SSCB Halk İçişleri Komiserliği'nin emri üzerine istasyonlara zamanında sevk etmekle görevlendirilsin. Göçmenlerin Cumhuriyet sınırları içinde taşınması Gürcistan Halk Komiserleri Şurası'nın isteği ile gerçekleştirilsin.

6. Özel tahliyeye tabi tutulan göçmenlerin yolda iaşelerini temin etmek üzere SSCB Halk Ticaret Komiserliği görevlendirilsin.

   SSCB Devlet Planlama Komitesi, talep üzerine SSCB Halk Ticaret Komiserliği'ne gıda malları fonu tahsis etsin ve böylece özel tahliyeye tabi tutulan nüfusun yol sırasında iaşesi temin edilsin.

7. Göçmenlere yolda ve iskân mahallinde sağlık hizmetleri verilmesi için SSCB Halk Sağlık Komiserliği (Yoldaş Miteryov) görevlendirilsin.

8. Göçmenlere ellerindeki mübadele makbuzları karşılığında kendilerinden teslim alınmış ev hayvanları yerine aşağıdakilerin verilmesi üzerine SSCB Halk Ziraat Komiserliği (Yoldaş Andreyev), Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği (Yoldaş Smirnov) ve Halk Tedarik Komiserliği (Yoldaş Subbotin), Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan Halk Komiserleri Kurullarıyla beraber görevlendirsinler:

   a) 1 Mayıs 1945 tarihine kadar sığır, manda, koyun, keçi ve kümes hayvanları,
   b) İNisan 1945'e kadar buğday arpa ve diğer besinler,
   c) 1 Ocak 1946 tarihine kadar göçmenlerin iskân edildikleri kolhozlara (çiftliklere) atlar.
   d) Bunlar, şahsi makbuzlarda yer alan miktar ve nicelikte teslim edilecektir.

9. SSCB Ziraat Bankası (Yoldaş Kravtsov), Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'a gelen göçmenlere yerleşmek, ikamet ve ibate etmek için hane başına yedişer bin Ruble, yedi yıl vadeli kredi versin.

10. İşbu kararın I. paragrafı uyarınca göçmenler çiftçiler olarak 1945 yılında para vergilerinden, devlete verilen ayni vergilerden ve resimlerden muaf tutulsun ve önceki yerlerinde bırakmış olacakları bahçe ve bağların bedelleri SSCB Halk-Ziraat Komiserliği ve Gürcistan SSC Hükümeti'nin belirleyeceği fiyatlar üzerinden kendilerine ödensin.

11. Gürcistan Halk Komiserleri Kurulu'na adları I. paragrafta geçen sınır rayonlarına (ilçelerine) toplam nüfusları azami 32.000 kişi olmak kaydıyla Gürcistan SSC'nin toprak sıkıntısı bulunan bölgelerinden 7.000 hane iskân etme müsaadesi verilsin. Bunların adı geçen bölgeye iskânı, gerek yekpare çiftlik (kolhoz), gerekse de münferit haneler olarak gerçekleştirilsin. Sınır şeridindeki iskân yerleri Halk İçişleri Komiserliği sınır kuvvetleri, Gürcistan bölge komutanlığı ile mutabakat halinde tespit edilsin.

12. Gürcistan SSC'in toprak sıkıntısı çeken bölgelerinden adı geçen sınır bölgesine iskân edilecek halkın geçim sorunları ve yerleşme meselelerini çözmek amacıyla Gürcistan Hükümeti'ne şunlar müsaade edilsin;

a) Sınır bölgelerinde yeniden kurulan kolhoz çiftliklerine, buralardan tahliye edilmiş nüfusa ait kamu ve ferdi yapıların tamamını karşılıksız olarak devretmek, eski halktan geri kalan tarım malzemesi ve araçlarını beş yıl vadeli kredi şeklinde yeni getirilen hanelere teslim etmek,
b) Bölgeye iskân edilen çiftçilere, sınır bölgesi için uygun görülmüş miktarlarda arsalar dağıtmak,
c) Buralardan tahliye edilmiş nüfustan kalmış kamu ve özel bahçe ve bağları yedi yıl vadeli kredi şeklinde yeni iskân edilen hanelere devretmek,
d) Bölgeye iskân edilen nüfusu, 1945 yılında her türlü vergiden muaf tutmak,
e) İskân edilenlere, Gürcistan Hükümeti imkân ve fonları çerçevesinde ev hayvanları vermek,
f) Boşaltılan bölgeye yeni iskân edilecekleri parasız nakletmek. Taşıma masrafları Gürcistan Hükümeti'ne özel olarak ayrılmış miktarla karşılanacaktır,
g) Yeni getirilecek nüfusun iskânını, buradaki nüfusun tahliyesi bittikten hemen sonra Kasım ayında başlamak ve üç ay içinde tamamlamak.

13. SSCB Halk maliye Komiserliği (Yoldaş Zverev) :

a) Özel tahliyeye tabi nüfusun deportasyonu, taşınmaları ve Orta Asya'ya iskân edilmeleri için SSCB Halk İçişleri Komiserliği'ne 30 milyon Ruble ve ayrıca boşaltılan sınır bölgesindeki kolhozlara yeni hanelerin iskânı için de Gürcistan Halk Komiserleri Kurulu'na 4 milyon Ruble tahsis etsin.
b) SSCB Halk Ziraat Komiserliği, Halk Tedarik Komiserliği ve Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği ile beraber Gürcistan SSC'den tahliye edilen nüfusa ev hayvanları, kümes hayvanları ve bırakıp gittikleri diğer mal varlığı, gıda, emlak, araç ve gereçlerin bedellerini ödemek konusunda SSCB Halk Komiserleri Kurulu'na teklif getirsin ve adı geçen Komiserliklerin tahliye işlemi için yaptıkları harcamaların karşılanması ile ilgili önerge hazırlasın.

14. Gıavneftsnab (Petrol Ofisi, Yoldaş Şirokov), Ekim ve Kasım aylarında özel tahliye işlemlerinin gerçekleştirilmesi için SSCB Halk İçişleri Komiserliği'ne 750 ton, Kazakistan Hükümeti'ne 75 ton, Kırgızistan Hükümeti'ne 35 ton, Özbekistan Hükümeti'ne 70 ton ve Gürcistan Hükümeti'ne 100 ton fon dışı benzin tahsis etmekle görevlendirilsin.

Devlet Savunma Komitesi Başkanı
İ. STALİN

EK – 4 :

---

28 Kasım 1944
Devlet Savunma Komitesi Başkanı Yoldaş J.T.V. Stalin'e
SSCB Halk Komiteleri Başkanı Yoldaş V.M. Molotov'a
Birlik Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi Başkanı Yoldaş G.M. Malenkov'a

Devlet Savunma Komitesi'nin kararı uyarınca SSCB Halk İçişleri Komiserliği, Türklerin, Kürtlerin ve Hemşinlilerin Gürcistan SSC sınır bölgesinden tahliye etme işlerini tamamlamıştır.

Türkiye'nin sınıra yakın kısmındaki nüfusla akrabalık bağları bulunan söz konusu halkın önemli bir çoğunluğu kaçakçılık yapmakta olup, muhaceret eğilimi gösteriyor ve Türkiye istihbarat mercileri için casus angaje etme ve çete grupları oluşturma kaynağı teşkil ediyordu.

Tahliye işlemlerine bu yılın 20 Eylül gününden 15 Kasım gününe kadar alınmıştı. Nitekim tahliyeye tabi tutulan kişilerin sınırı geçmesini önlemek için Türkiye ile devlet sınırımızın korunma ve gözetimi azami şekilde takviye edilerek kuvvetlendirilmişti. Adige, Aspinza, Ahıska, Ahılkelek ve Bogdanovka rayonlarında tahliye işlemleri 15-18 Kasım, Acaristan Özerk Cumhuriyeti'nde 25-26 Kasım tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

Toplam 91.095 kişi tahliye edilmiştir.

Tahliye edilenleri taşıyan katarlar hareket halinde olup Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'daki yeni iskân yerlerine doğru yol almaktadır. Tahliye işlemleri düzenli ve olaysız bir şekilde tamamlanmıştır.

Adı geçen sınır ray onlarına Gürcistan'ın toprak sıkıntısı çekilen bölgelerinden 7000 köylü hanesi iskân edilecektir.

Ayrıca SSCB Halk İçişleri Komiserliği, Gürcistan SSC ile Türkiye sınırındaki bölgede hudut güvenliğini arttırmak için özel önlemler almaktadır.

SSCB Halk içişleri Komiseri
LAVRANTİY BERİYA

EK – 5 :

SSCB YÜKSEK SOVYET PREZİDYUMU
1944'te Gürcistan SSCB'den Göçe Tabi Tutulan ve Azerbaycanlı Millîyetinden Olan SSCB Vatandaslarına Uygulanan Sınırlamaların Kaldırılmasına Dair 31 Ekim 1957 Tarihli KARARNAME

Gürcistan SSC'ye bagli Acaristan SSC ile **Ahıska, Ahılkelek, Adigen, Aspinza ve Bogdanovka** ilçelerinden, **Azerbaycanlı milliyetinden olan** vatandaşlar yanlışlıkla göçe tabi tutuldukları ve sonradan bunlara serbest dolaşım sınırlaması uygulandığı için SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu, su kararları almıştır:

1. Gürcistan SSC'ye bağlı Acaristan SSC ile Ahıska, Ahılkelek, Adigen, Aspinza ve Bogdanovka ilçelerinden 1944'te Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan SSC'ye tahliye edilen ve **Azerbaycanlı milliyetinden olan** vatandaşlara uygulanan bütün sınırlamalar kaldırılsın.

2. Azerbaycanlı milliyetinden olan vatandaşların göçe tabi tutularak terk ettirildikleri Gürcistan SSC'deki ilçelerin halen iskan edilmiş olduğunu ve Gürcistan SSC hükümetinin beyanına göre Cumhuriyetin diğer yerlerinde bu vatandaşların iskanı için Sosyo-ekonomik imkanlar bulunmadığı dikkate alınarak söz konusu vatandaşlara isteklerine göre daimi ikamet için Azerbaycan SSC'e göç etme hakkı tanınsın.

K.VOROSİLOV M.GEORGADZE
SSCB Yüksek Sovyeti
Prezidyumu Başkanı Sekreteri

EK - 6 :

1926 Ahıska doğumlu Yusuf Ulfanov'un, vagonların durumunu ve yolluk serüvenini anlatası akıllara durgunluk vermektedir;

"Köyümüze gelen Rus askerleri, geliş sebeplerini bizden sır gibi saklıyor, sadece Türkiye tarafından Alman ordularının gelebileceğini söylüyorlardı. Sözde bizim can güvenliğimizi sağlamak için de buraları askerle doldurmuşlardı... Bir kaç yıl böyle geçtikten sonra beni de askere aldılar. Askere alındığım yıl, sürgünden üç ay önce savaşmak için siperler yaptırdılar. Daha sonra demir yolu çekiminde kullandılar. Bu demiryolu yapımı bizim ihtiyar, çoluk-çocuk ve kadınlarımızın emeği ile gerçekleşti. Son derece kıt olan, kırık-dökük malzemelerle inşaat sona erdi. İnşaat esnasında göze çarpan delikanlılık çağına yeni girmiş çocukları ailesinin haberi olmadan askere alıyorlardı. Sıra bana ve arkadaşıma da gelmişti. Ailemize haber vermeden bizi de askere alacaklarını anlayınca, ailelerimizi haberdar etmek için gizlice köye döndük... Askerlerin gelişinden bir ay geçmişti. Mevsim de sonbahar olduğundan tarlalarda ürünler yetişmiş, bahçelerde meyveler toplanacak hale gelmişti. Ekinlerin hasat döneminde bize sadece tarlalardaki mısırı toplamamız emredildi. Diğer tahıllar ise toplanıp harman edilerek bir yerde biriktirildi... Bu olayı takip eden ikinci günün gecesi, kapımızı çalan kızılordu askerleri merkeze gidip orada toplanmamızı emrettiler. Oraya vardığımızda bütün köy ehlinin burada toplandığını gördük. Hiç kimse bir şey anlamıyor, herkes birbirinden neler olduğunu soruyordu... Bunun üzerine açıklama yapan yetkili subaylar, Türkiye yönünden gelecek olan olası bir Alman tehlikesine karşı, bizlere bir zarar gelmemesi için bizlerin bir kaç aylığına buradan göç etmemiz

gerektiğini söylediler. Sonra bütün erkeklerin burada kalıp askerlere öküz arabaları ve kızakların hazırlanmasında yardımcı olmaları bildirildi. Erkeklerin etrafı eli silahlı askerlerle çevrilerek bir yere gitmeleri engellendi... Kadın ve çocuklara ise gidip 25 dakika içinde yol hazırlığını görmeleri ve yiyecek almaları, sonra geri dönmeleri emredildi... Bu kadar kısa sürede yarım yamalak hazırlık yapan kadın ve çocuklar yeterli miktarda bir şey alamadan geri döndüler. Durumu iyi olanlar yiyecek bir şeyler alabilmiş, evinde erkek olmayanlar ise her şeyden mahrum, perişan bir durumda geri döndüler... Daha sonra hazırlanan araba ve kızaklarla Adıgün rayonu “Kortoh” köyüne doğru yola çıktık. Burada bizi bekleyen araba ve kamyonların her birine sıkışık bir şekilde beş altı aileyi yerleştirdiler... Bu hazırlık esnasında buraya beş altı Gürcü geldi. İlk başta yardım için geldiklerini söyleyen bu insanların sonra biz hareket edince köyün bütün hayvanlarını toplayarak götürdüklerini gördük... Bu arada yanımızda bulunan askerlerden biri bana bu sürü içinde benim koyunlarımın olup olmadığını sordu. Ben de evet deyince, arabadan inip onlardan birini kesip yanıma almamı söyledi... Bize yapılan bunca kötülüğe karşı, bu iyiliği yapan asker, her ne kadar Rusların emrinde olsa da, bir Türk kökenli idi... Yanlış hatırlamıyorsam Tatar ya da Özbek’ti. O bize eşyalarımızı yüklemede de yardımcı olmuştu... Daha sonra arabalarla bizi “Çinis” köyüne getirdiler. İşte asıl facia ve kâbus dolu yolculuk başlıyordu. Arabalar demir yoluna yanaştılar... Burada halkı dört tarafı demir, içinde pislik ve koku hariç hiç bir şey bulunmayan kargo vagonlarına konserve şeklinde sıkıştırdılar. Isınmak için ne bir sobası ne de insani ihtiyaçları giderecek bir tuvalet... Bazı vagonlarda el yapımı soba bulunsa bile yakacak hiç bir şey yoktu. Soba bulunmasa bile durakladığımız zaman vagondan inerek elimize ne geçerse yakacak niyetine vagona doldururduk. Bu sırada tuvalet ihtiyacını gidermek için inenler oluyor, fakat tren hareket edince yetişemeyenler karların ortasında terk ediliyordu. Bizim trende bulunan yengem de bu tür ihtiyacını gidermek için inince tren hareket etti. Trene yetişemeyince de kendisi Ural dağlarının soğuğunda, kocası savaşta, bir çocuğu ise bizimle kaldı. Neresi olduğunu bilmediğimiz bir yerde, tren bir kaç dakika durduktan sonra hareket ettiğinde, eşi savaşta olan, kendisi üç çocuğuyla kalmış bir kadın elinde bir torba mısır yiyeceği ile kendini bizim vagona attı. Başka bir vagondan geriye kalmıştı. Fakat gözlerinde kurtulmanın, çocuklarını sahipsiz bırakmamanın sevinç gözyaşları vardı. Kederi ve sevinci aynı anda yaşıyordu. Çünkü çocukları yanında olmasalar bile bu trende başka bir vagonda idiler...Vagonlara bindirildiğimiz zaman bize yolda yiyecek, içecek ve yakacak verileceği söylense de, hiç bir şey verilmedi. Yolculuğumuzun sonlarına doğru sadece bir kaç günde bir kova yiyecek ve bir kaç ekmek veriliyordu. Bu da kime yeterdi ki? Vagonların demirden oluşuyla buz tutunca yerde yatan çocukların kafaları vagona yapışıyor, yalnızca soğuktan donmuş saçlarına keserek koparabiliyorduk. Bir başka üzücü olay ise, bu sırada ölenlerin bırakın gömmeyi zorla elimizden alınarak karların üzerine atılmasıydı. Bizden bir önceki trende bulunan 110 yaşlarındaki anneannem ve dedem bu işkenceye ve soğuğa dayanamayarak yanyana uzanmış bir şekilde hakkın rahmetine kavuşmuşlardı. Onların cansız vücutlarının askerler tarafından vagonun merdivenlerine kadar sürüklenerek karların üzerine sallanıp atılmaları hâlâ gözlerimin önünden gitmiyor. Tuvalet ihtiyacını gidermek için vagonun altına giren teyzemin hareket eden trenin altında kalarak bacaklarını kaybetmesi ise başka bir iç parçalayıcı durum... Halkımızın yardım dileyebileceği bir tek Allah vardı. Kimi bu duruma karşı ona isyan ediyor, kimi de dua ederek umut içinde acıyla kıvranıyordu... Tam bir buçuk ay süren bu çekilmez yolculuk Özbekistan’ın Semerkant şehrinde son buldu. Vagonlardan inen insanlarımızı bit basmıştı. Bunu gören askerler bizleri toplayarak bir hamama götürdüler. Biz hamama giderken orada bıraktığımız elimizde kalan eşyalarımızda çalındı. Sonra bizi merkeze götürdüler. Bizim gelişimizden pek hoşnut gözükmeyen bura halkına, daha önce halkımızda “insan ve kanla beslenenler” diye propaganda yapılmıştı. Buradan çeşitli rayonlara dağıldık. Özbeklerle ilişkilerimiz iyileşmeye başladı. Bizleri pamuk tarlalarında işçi olarak çalıştırıyor, bir kere buğday, un, yağ türünden yardım yapılıyordu. Ayrıca her üç aileye bir hayvan kesilerek dağıtılıyordu. Bu yardımlar sözde bizim Ahıska’da bıraktığımız mal varlığına karşılık olarak veriliyordu. Sürgün öncesi ise herkesin mal varlığı kayıt edilmişti... Asıl karara göre ise gittiğimiz yerde bütün malvarlığımızın karşılığı bize iade edilecekti. Hiç te böyle olmadı. Bu sadece yapıldı diye kayıtlara geçildi... İlan edilen olağanüstü hal nedeni ile 1958’e kadar asker gözetiminde yaşadık. Hiç kimse izinsiz bir yere gidemezdi. Çünkü her akşam aileler askerler tarafından kontrol ediliyordu. Bu yüzden halkımız bırakın birbiriyle görüşmeyi, okuma izni bile yoktu. Bu yıllarda hayatımız tarlalarda işçilikle, kölelikle geçti. Çiftçilikten anlamadığımızı gören Özbek büyükleri, bize köle gibi davranarak, sadece karın tokluğuna akşama kadar güneşin altında çalıştırıyorlardı. Halkla ilişkilerimiz gün be gün iyileşiyor, gittikçe birbirimizi daha iyi tanıyorduk... Sürgünden önce babam, “Namniavul” köyündeki caminin imamıydı. Devlet bunun için babamı hapse atmak isteyince babam bir hastalık uydurarak kurtulmayı başardı. Gerçek şu ki, bu yıllarda çoğu din adamı ve aydınlarımız ya hapse atılmış veya Sibirya’ya sürgün edilmişlerdi. Zenginlerin mallarının yarıdan fazlası vergi niyetine ellerinden alınıyordu. Babam Türkiye’de eğitimini görmüş ve hâlen elimde Osmanlıca bir kitabı bulunmaktadır. Amcam ise Çorum’da 25 sene imamlık yapmıştır.”

EK – 7 :

Savaş Kahramanının Dramı: 1924 Ahıska doğumlu Ahmet Bayraktarov genç yaşlarda askere alınmış ve savaş bitince 'kahraman' adasıyla vatana dönüşünü ve ailesini arama serüvenini şöyle dile getirmektedir;

"1941'in Eylül ayında sadece bizim köyden bende dahil olmak üzere 176 kişiyi askere aldılar. Önce Gürcistan'ın Bakuryan bölgesinde askeri eğitim gördük. Sonra Gori şehrine gönderilerek buradan da cepheye transfer ettiler. 4.5 yıl cephede bulundum. Savaş esnasında 5 kere yaralandım. Gazi olunca da devrin hükümeti bana madalya ve ödüller verdi. 1945 yılı Aralık ayında serbest kalınca 'kahraman' edasıyla vatana döndüm. Fakat değil köyümüzde bütün Ahıska'da hiçbir yakınımı bulamadım. Eski köyümdeki evime gittiğimde evden Gürcü bir kadın çıkarak bahçede bağlı köpeğe yaklaşmamamı söyledi. Fakat köpek daha önce bizimdi. Kuyruğunu sallayarak ayaklarıma yayılıyor ve gözlerinden yaşlar damlıyordu. Çantamdan biraz ekmek çıkarıp verdim, ama köpek gözlerimin içine bakıyor ve onu geri çeviriyordu. Evin sahibi şaşırmıştı, çünkü eve kimseyi yaklaştırmayan köpek bana dokunmuyor ve inleyerek gözyaşı döküyordu. Bunu gören Gürcü kadın da dayanamayarak ağlamaya başladı. Beni içeri kendi evime davet etti. Eve girmek için adımlarımı atamıyordum. Sanki felç olup, oraya çivilenmiştim. Yüzümü köpeğe dönerek, "Dünyada senden sadık hiçbir kimseye rastlamadım" diyerek köyümden ayrıldım. Ben ve benim gibi savaştan sonra ailesini arayan 42 kişiyle birlikte Tiflis'e geldik. Burada bize, halkımızın Orta Asya'ya sürgün edildiğini söylediler. Sadece bizim değil Tatar, Çeçen ve Karaçay topluluklarının da sürgün edildiğini öğrendik. Boşalan yerlere Gürcü, Ermeni ve Ruslar yerleştirilmişti. Bunları duyunca kendi kendime şu soruyu sordum: "Madam bu topraklarda yaşayan insanlar tehlike oluşturuyorlardı, neden yerlerine kendi insanlarını yerleştirmişsin?". Daha sonra haftalar süren Orta Asya yolculuğu başladı. Ailemi Taşkent'e bağlı Piskent rayonu Gülistan kolhozunda bulabildim. İki kız kardeşim vefat etmişti. Hayatta sadece annem ve bir de kız kardeşim kalmıştı. Burada halkın yokluk ve sefalet içinde yaşadığını gördüm. Sürgünden önce hakkımızda "yamyam" söylentileri dolaşmış ve yerleştirildiğimiz bölgede olağanüstü hal ilan edilmişti. Her 10 günde bir kontrol eden devlet güçleri, herkesin yerinde olup olmadığını gözlüyordu. Bütün zorluklara rağmen kısa sürede halkımız Özbeklerle kaynaşmıştı, Özbekler bize ellerinden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyorlardı. 1956'da sürgün edilen halklara, vatanları hariç istedikleri Sovyet toprağına gitme hakkı verildi. Fakat bu karardan hiç kimse memnun değildi. Çünkü herkes vatanına dönmek istiyordu. Eskilerimiz bu durumu şöyle dile getirmişlerdir: **--Dilen gez, torba takıp dilen gez-- Gurbette beylik etme, vatanında dilen gez--**. Bu karardan sonra vatan toprağına daha yakın olduğu için bir kısım halkımızla birlikte Azerbaycan'a yerleştik. 1978 yılında tekrar Ahıska'daki evimize döndüm. Evde kalan Ermeni beni güler yüzle karşıladı ve bana Babamdan kalma Kuran-i Kerim-i verdi. Geri kalan bütün kitaplarımızı yakmışlardı. Bu kitap hala yanımda. Bir gün dualarımız kabul olur da inşallah vatanımıza döneriz"

EK – 8:

Ahıska doğumlu ve ikinci Dünya Savaş gazisi Ahmet Bayraktarov Stalin terörünü şöyle ifade etmektedir; "1937 yılında ben daha 12 yaşındayken Stalin rejimi nedeniyle halkın önderi durumundaki hoca ve öğretmenleri hapislere atılıyor ya da Sibirya'ya sürgüne gönderiliyordu. Benim babam da Sovyetler gelene kadar mollalık-imamlık yapıyordu. Sovyetler gelince bu işi yasakladılar. Ayrıca "Zazola" köyünden Beşef Efendi, "Borcom" dan İskender Efendi, "Muhe"den de Şehri Efendi 25 sene Türkiye'de kalmış ve eğitimlerini orada görmüşlerdi. Memlekete dönünce de dini eğitim vermekteydiler. Babam da onların öğrencilerindendi. Önce hapse atılan Babam sonra Sibirya'ya sürgün edildi. Sonra da hiç bir haber alınamadı. Mezarının dahi nerede olduğunu bilmiyorum."

EK – 9:

Yine Stalin dönemini hatıralarından silemeyen Sürgün şahidi Hasan Emingil; "1930 sonrası Çar Rusya'sı bozulmuş ve zalim Stilinin emirlerinin hüküm sürdüğü yıllar olmuştur. Yeni hükümet tarafından toprak sahiplerinin mal-mülküne el konulmuş ve yeni kararlara karşı gelenler Sibirya'ya sürgüne gönderilmiştir. Bu baskıcı politikalardan, Mehmet Dedemin ailesi de nasibini almıştır. Hem Mehmet Dedemin toprağına-mülküne el konulmuş, hem de Fatma'nın kocası "Casus" diye Sibirya'ya sürgün edilmiştir. O günden bu güne bir haber alınmamıştır."

Yine sürgün şahidi Barat Saidov Stalin dönemini kısaca ifade etmektedir; Sürgünden önce 1936'da halkımızın okullarda Türkçe eğitim yapılması talebi üzerine, okullarda Türkçe hariç, Azerbaycanlıca, Rusça ve Gürcüce eğitim verildi. Daha sonra burada halkın önderi durumunda olan hocalar ve aydın insanlar gece evlerinden alınarak hapislere atıldı, Sibirya'ya sürgün edildi."

EK- 10 :

AHISKA TÜRKLERİNİN TÜRKİYE'YE KABULÜ VE İSKÂNINA DAİR KANUN

Kanun Numarası	: 3835
Kabul Tarihi	: 2.7.1992
Yayımlandığı R.Gazete	:
R.G. Tarihi	: 11.7.1992
R.G. Sayı	: 21281
Yayımlandığı Düstur	: Tertip: 5 Cilt: 31

Madde 1- Eski Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan ve "Ahıska" Türkleri olarak adlandırılan soydaşlarımızdan Türkiye'ye gelmek isteyenler, en zor durumda bulunanlardan başlamak üzere, Bakanlar Kurulunca belirlenecek yıllık sayıyı aşmamak kaydıyla, serbest veya iskânlı göçmen olarak kabul olunabilirler. Bunların kabulleri ve iskânları, bu Kanun ile 2510 sayılı İskân Kanunu hükümlerine göre yapılır.

Gayrimenkul verilerek yapılacak iskânda vali ve kaymakamlar temlikle yetkilidir. Temlik cetvelinde, ailenin bütün fertleri eşit hisselerde ve tapuya da temlikteki gibi tescil edilir.

Madde 2- 3'üncü maddede belirtilen görevleri yapmak üzere, Başbakanın görevlendireceği bir Devlet Bakanının koordinatörlüğünde; İçişleri, Dışişleri, Maliye ve Gümrük, Milli Eğitim, Bayındırlık ve İskân, Sağlık, Ulaştırma, Tarım ve Köyişleri, orman Bakanlıkları, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı, Türkiye Kızılay Derneği Genel Başkanlığı ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu yetkililerinden oluşan bir üst komisyon kurulur.

Üst komisyona bağlı olarak, Devlet Bakanlığınca belirlenen illerde valinin veya görevlendireceği kişinin başkanlığında ve konunun özelliği dikkate alınarak, birinci fıkrada yazılı bakanlıkların ve kuruluşların o ildeki şube ve kurum başkanlarının iştirak edeceği alt komisyonlar kurulur. İllerde kurulacak alt komisyonlar, üst komisyonun vereceği görevleri yapar.

Madde 3- Üst komisyonun görevleri şunlardır:

a) Türkiye'ye göçmen olarak gelecek Ahıska Türklerinin kabul şartlarını, geçici ve kati iskân yerlerini belirlemek,
b) Yerleştirme ve iskân programlarını hazırlamak,
c) Göçmenleri üretici duruma getirmek için gerekli tedbirleri almak,
d) Ahıska Türklerinden Türkiye'ye gelmek isteyenleri tespit ve bulundukları yerler ile Türkiye'ye hareket edecekleri bölgelerden toplanmalarını temin etmek, hareket sırasında iaşe, ibate ve sağlık konularında yapılacak işlemleri planlamak, bulundukları yer ülke yetkilileri ile koordinasyonu sağlayacak ön heyet oluşturmak,

e) Ön heyetin yapacağı giderler ile göçmenlerin bulundukları yerlerden nakil, barındırma ve iskân masrafları için sağlanan ödeneğin miktarını belirtmek,
f) Başbakanlık ve Bakanlar Kurulunca verilecek diğer görevleri yapmak.

Üst komisyonun kararları görevli Devlet Bakanının onayı ile kesinleşir.

Madde 4- Göçmenlerin kendilerine ait zati ev eşyalarının tamamı ile mülkiyetinin kendilerine ait olduğu belgelenen her türlü eşya ve damızlık hayvan, bir defada Türkiye'ye getirilmek koşuluyla her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Madde 5- Göçmenlerin nakil ve iskân masrafları ile diğer giderleri için gerekli ödenekler öncelikle sağlanır. Bu ihtiyaçları karşılamak için, ilgili bakanlık ve kuruluş bütçelerinde mevcut veya yeniden açılacak tertiplere Maliye ve Gümrük Bakanlığı bütçesinin ilgili tertiplerinden aktarma veya Kızılay'a ödeme yapmaya ve bunlarla ilgili diğer işlemleri yürütmeğe, üst komisyonun alacağı kararlar doğrultusunda Maliye ve Gümrük Bakanlığı yetkilidir.

Madde 6- Gerek Türkiye'de iskan edilecek ve gerekse Türkiye dışında, eski Sovyetler hudutları dahilinde halen bulundukları yeni devletlerde kalacak "Ahıska" Türklerinden Bakanlar Kurulunca tespit edileceklere çifte vatandaşlık statüsü sağlanır.

Madde 7- Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 8- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK:11

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Emniyet Müdürlüğü

TEBLİĞ VE TEBELLÜĞ BELGESİ

Ondokuzmayıs Üniversitesi Rektörlüğünün İstanbul Valiliğine hitaben yazmış olduğu **24.02.2009 gün ve B.30.2.ODM.0.70.00.00/107-011825** sayılı yazılarıyla; Üniversiteleri Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı Doktora Öğrencisi **Rasim BAYRAGDAROV**'un, İlimizde "**Ahıskalı Türklerde Göçün Dinsel Yaşayışa Etkileri**" konulu tez çalışması için eski Sovyet Ülkelerinden İstanbul'a göç eden Ahıskalı Ailelere anket uygulaması çalışması yapabilmesi için izin talebinde bulunduğu anlaşılmıştır.

Üniversitelerin yapacağı bilimsel araştırmaların Valilik iznine tabi olmadığı ancak; Ondokuzmayıs Üniversitesi Doktora Öğrencisi olan Rasim BAYRAGDAROV'un tez konusuna esas olmak üzere, İlimizde 2008-2009 Bahar ve 2009-2010 Güz Denemi Eğitim-Öğretim süresince yapacağı anken çalışmasının, Özel hayatın gizliliği ilkesi ihlal edilmeden, kişilik haklarına riayet edilerek, anket uygulaması yapılacak kişilerin de rızasıyla vatandaşları rahatsız etmeden, yaya ve araç trafiğini engellenmeden, 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununu ihlal edilmeden yapılmasında herhangi bir sakınca bulunmadığına ilişkin, Ondokuzmayıs Üniversitesi Rektörlüğüne yazılan **04.03.2009** tarih ve **B.05.1.EGM.4.34.00.12.13.2009/3976-4346/68314** sayılı cevabi yazının tarafınıza tebliğ edildiğine dair;

İş bu Tebliğ ve Tebellüğ Belgesi tanzimle altı birlikte imza altına alınmıştır12/03/2009

TEBLEĞ EDEN	**TEBELLÜĞ EDEN**
Mustafa ŞEYHAK Başkomiser	Rasim BAYRAGDAROV Ondokuzmayıs Üniversitesi Doktora Öğrencisi

EK 12

TEBLİĞ VE TEBELLÜĞ BELGESİ

Valilik Makamından havaleli 24.02.2009 tarihli dilekçe ile "AHISKAL1 TÜRKLERDE GÖÇTN DİNSEL YAŞAYIŞA ETKİLERİ" konulu teziniz ile ilgili anket çalışmasını Bursa İl Merkezinde yapmak amacıyla müracaatta bulundunuz.

Gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin yapacağı anket çalışmaları ile ilgili olarak herhangi bir kurum ve makamdan izin alınmasına gerek olmadığı, Rasim BAYRAGDAROV'un sorumluluğunda, çevre kirliliğine yol açmadan, vatandaşları rahatsız etmeden. Kamu kurum binalarının ve eklentilerinin (Valilik Binası. Milli Eğitime Bağlı Resmi ve Özel okullar, yurtlar, pansiyonlar, ibadethaneler vb yerler) dışında, anket çalışmasının yapılmasında herhangi bir sakınca olmadığı, belirtilen hususlara uyulmadığı takdirde, hakkınızda ilgili yasalar çerçevesinde gerekli yasal işlem yapılacağı dilekçe sahibi Rasim BAYRAGDAROY'a tebliğ edilmiştir.

İş bu tebliğ ve tebellüğ belgesi tarafımızdan tanzim edilerek altı birlikte imza altına alındı. 15.03.2009

TEBLIG EDEN	HAZURUN	TEBELLÜĞ EDEN
İlyas ÖZDEMİR	Hale KÖSE	Rasim BAYRAGDAROV
Polis Memuru	Polis Memuru	

EK-13: ANKET: Ahıskalı Türklerde Göç'ün Dinsel Yaşayışa Etkileri

---

Elinizdeki anket formu, sürgün ve göç yaşayan Ahıskalı Türklerde yaşanmakta olan dini yönelim ile dini toplumsallaşma faktörlerinin etkinliği ve durumunu araştırmayı amaçlayan bilimsel bir çalışmada kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Bu sorularla tek tek kişilerin değil **genelde** Ahıskalı Türklerde göçün dinsel yaşayışa olan etkilerini araştırıyoruz. Bu sebeple sizin kimliğinizi belirleyecek sorularımız olmayacaktır. Cevaplarınız sadece bu bilimsel çalışma için kullanılacaktır.

Vereceğiniz **SAMİMİ ve GERÇEĞE UYGUN** cevaplar araştırmanın doğruluğu açısından önemlidir. Lütfen açıklamalar ışığında her maddeyi atlamadan okuyup size **EN UYGUN ve EN YAKIN** gelen seçeneği çarpı **(X)** ile işaretliğiniz. Anketin cevaplanması 25–30 dakika sürecektir. İlginize şimdiden teşekkür ederim.

Dok. Öğr. Rasim BAYRAKTAR
O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Din Sosyolojisi Bilim Dalı

Kişisel Bilgi Anketi:
Anket No: ......
Anket Uygulama Tarihi: ...../...../......

I. BÖLÜM: Ahıskalı Türklerin Kişisel Özellikleri

1. Türkiye'ye hangi ülkeden göç ettiniz?

( )1. Azerbaycan ( )2. Özbekistan ( )3.Kazakistan ( )4.Kırgızistan

2. Yaşınız: ( )1. 18-30 ( )2. 31–50 ( )3. 51-+(Üstü)

3. Doğum Yeriniz –İl / İlçe / Köy / Ülke:

..../...

4. Eski Sovyet Kimliğinizde Belirtilen Milliyet: ....

5. Medeni Durumunuz: ( )1. Bekar ( )2. Evli ( )3. Boşanmış ( )4. Dul

6. Nasıl evlendiniz?

( )1. Görücü usulü ile

( )2. Severek

( )3. Diğer…………………………..

7. Ne tür nikahla evlendiniz? ()1.Dini ()2.Medeni

()3. Önce dini sonra medeni nikah yaptırdık ()4. Önce medeni sonra dini nikah yaptırdık

8. Öğrenim Durumunuz:

( )3. İlk okul

( )4.Orta Okul

( )5.Lise

( )6. Yüksekokul ve Üniversite

( ).7. Diğer…………….

9. Mesleğiniz: ....

II. BÖLÜM: Ahıskalı Türklerin Dünyadaki Genel Durumları

10. Size göre Dünyadaki Ahıskalı Türklerin en önemli üç sorunu:

1.. 2...

3................................

11. Gürcistan izin verirse ata topraklarınıza(Ahıska'ya) geri döner misiniz?

( )1. Mutlaka dönerim ( )2.Akrabalarım-Mahalledekiler dönerse bende dönerim

( )3. Geri dönmem ( )4. Kararsızım ( )5. Garantörlük şartıyla dönerim

12. Sizce Dünyadaki Ahıskalı Türkler hangi Coğrafyada birleşmelidir? Lütfen ülke/coğrafya belirtiniz: ………………………………

13. Sizce geldiğiniz ülkede (hangi ülkeden göç ettiyseniz) Ahıskalıların sayısı kaçtır?

....

14. Sizce dünyada Ahıskalıların toplam nüfusu kaçtır?

( )1. 100.bin–150.bin ( )2.150.bin–200.bin ( )3.200.bin–250.bin

( )4. 250.bin-300.bin ( )5.300.bin-350.bin ( )6. 350.bin-..............

( )7.Diğer....................

III. BÖLÜM: Türkiye'ye Göç Eden Ahıskalıların Türkiye'deki Genel Durumları

15. Şu andaki İşiniz: ( )1.Çiftçi ( )2.İşçi ( )3. Küçük Esnaf ( )4.Tüccar

( )5. Memur ( )6.Öğretmen ( )6. Emekli ( )7. Ev Hanımı ( )8. İşsi

16. Ailenizin aylık toplam geliri ne kadardır?

( ) 500 TL–1000 TL ( )1000 TL–1500 TL ( )1500 TL–2000 TL

17. Türkiye'de şu andaki yaşam koşullarınızı nasıl değerlendirirsiniz?

( )1. Çok iyi, ( )2. İyi ( )3. Orta halli ( )3. Kötü ( )4. Çok Kötü

18. Türkiyede'ki Ahıskalıların üç önemli sorunu:

1.. 2..

3...................................

19. Sizce Türkiye Ahıskalılara niçin sahip çıkıyor?

1.( ) Müslüman Türk Soylu oldukları için

2.( ) Tarihte Türkiye'nin bir parçası olduğu için

3.( ) Gürcistan-Ahıska'ya tekrar yerleştirmek için

4.( ) Bulunduğumuz ülkelerde Türk geleneğini sürdürmek için

5.( ) Bulunduğumuz ülkelerle ticari-iktisadi-siyasi-kültürel v.s konularda istifade etmek için

IV. BÖLÜM: Bu bölümde, bugüne kadar karşılaştığınız problemlerinizle ilgili düşünceleriniz sorulmaktadır. Lütfen her soruyu atlamadan okuyarak, o sorunun altında yer alan size uygun seçeneği çarpı **(X)** ile işaretleyiniz.

20. Size göre aşağıdakilerden hangisi **vatandan sürgün edilme sebebidir**?

Müslüman-Türk geleneğine sahip olmak/yaşatmak	1.( )
Sınırdaki Müslüman-Türk Toplumuna güvenmemek	2.( )
Sınırdaki Müslüman Türk Toplumunu asimle etmek	3.( )

21. Sürgün ve göçlerden dolayı **hangi yaş grubu daha çok eziyet** görmüştür?

( )1. Sovyet sonrası Bağımsız dönemi Nesil 18–30 yaş grubu

( )2. Sovyet dönemi Nesil 31–50 yaş grubu

( )3. Sürgün edilen Nesil 51-+Üstü yaş grubu

22. Size göre **sürgün ve göçler** ailenizin hayatını hangi düzeyde sarsmıştır?

Aile geleneğimiz ve Anne-Baba otoritesi zayıflamıştır	1.( )
Ailemiz dini bilgi ve yaşamdan yoksun kalmıştır	2.( )
Çevre kültürü aile kültürümüzde üstünlük sağlamıştır	3.( )

23. Size göre sürgün ve göçler, aşağıdakilerden hangisini ailenize kazandırmıştır?

Yabancılık hissini	1.( )
Çok kültürlülük	2.( )
Birliktelik, Çalışkanlık, Dini İbadet ve Duaya Yönelmeği	3.( )

24. Size göre sürgün ve göçler ailenize ekonomik açıdan hangi problemi doğurmuştur?

1.( ) Mesleğinin karşılığını-hakkını alamamak

2.( ) Mülk(ev-toprak) sahibi olamamak

3.( ) Düzenli tasarruf yapamamak

4.( ) Yoksulluk-Fakirlik

25. Size göre bunca yaşanan sürgün ve göçlere rağmen Ahıskalıların ayakta kalması neye bağlıdır?

1.( ) Müslüman Türk aile geleneğine bağlı kaldıkları için

2.( ) Vatan Ahıska'ya dönüş inancı hep var olduğu için

3.( ) Bulunduğu ülkelerde çevre kültürüne uyum sağladıkları için

V. BÖLÜM: Bu bölümde şu an ki dini bilgi, inanç ve davranışlarınızın oluşmasında ailenin, eğitimin, toplumsal çevrenin ve kitle iletişim araçlarının etkisi sorulmaktadır. Lütfen her soruyu atlamadan okuyarak, o sorunun altında yer alan size uygun olan seçeneği çarpı **(X)** ile işaretleyiniz.

26. Size göre dini İnançlar önemli midir?

( )1 Evet ( )2 Hayır 3( ) Yerine göre önemlidir

27. Allah'a imanla ilgili durumunuzu tanımlar mısınız?

( )1. Akıl ve mantığımla da düşünerek herşeyi yaratan Allah'ın varlığına inanıyorum

( )2. Büyüklerimizden öğrendiğimiz için Allah'ın varlığına inanıyorum

( )3. Allah'a imanla ilgili şüphelerim var

( )4. İnançsızım

28. Bu Dünya imtihan dünyasıdır, asıl olarak öbür alem önemlidir

( )1.Katılıyorum ( )2. Biraz katılıyorum ( )3.Katılmıyorum

29. Allah bu dünyada çektirdiği kullarını öbür dünyada rahat ettirir

( )1.Katılıyorum ( )2. Biraz katılıyorum ( )3.Katılmıyorum

30. Bir kimsenin ne olacağı bu dünyaya gelirken alnına yazılır. Alın yazısını değiştirmeye imkân yoktur.

( )1.Katılıyorum ( )2. Biraz katılıyorum ( )3.Katılmıyorum

31. Namaz ibadeti ile ilgili aşağıdakilerden hangisi sizin durumunuzu ifade eder?

( )1. Beş vakit kılarım

( )2. Günde beş vakitten az kılıyorum

( )3. Ara sıra kılarım

( )4. Ramazanda kılıyorum

( )5. Yaşlanınca kılacağım

( )6. Hiç kılmıyorum

32. Cuma namazı kılıyor musunuz?

( )1. Her hafta düzenli kılarım ( )2. Bazen kılarım ( )3. Hiç Kılmam

33. Ramazanda **Teravih** namazı kılıyor musunuz?

( )1. Her ramazanda düzenli olarak kılıyorum ( )2. Her ramazanda bazı akşamları kılıyorum

( )3. Bazı yıllar kılıyorum ( )4. Hiç Kılmıyorum

34. Bayram namazı kılma sıklığınız?

( )1. Her Bayram kılıyorum ( )2. Bazı Bayramlar kılıyorum ( )3.Hiç kılmıyorum

35. Ramazan ayında oruç tutar mısınız?

( )1. Hergün oruç tutarım ( )2.Hergün Oruç tutmaya gücüm yetmiyor ( )3. Bazı günlerde oruç tutarım ( )4. Hiç oruç tutmam

36. Kurban keser misiniz?

( )1. Her yıl kurban keserim ( )2. Bazı yıllar keserim

( )3. Hiç kurban kesmem

37. Hac İbadeti ile ilgili aşağıdakilerden hangisi sizin düşüncenizi ifade eder?

Hac ibadeti, bütün insanlığın Allah'a tabi olduğunu gösterir 1.( )

Hac ibadeti, her Müslüman için şarttır 2.( )

Hac ibadeti, fuzuli-faydasız yapılan masraftır 3.( )

38. Hangi Günlerde Kuran okur ve dinlersiniz?

Her gün evde veya camide kuran okur ve dinlerim 1.( )

Her Cuma akşamı kuran okur veya dinlerim 2.( )

Sadece mübarek gün ve gecelerde Kuran okur veya dinlerim 3.( )

Mahalleden birisi kuran okutur ve yemek ikramı verdiği zaman bende iştirak ederim 4.( )

Sıkıntıya düştüğüm zaman kuran okur ve dinlerim 5.( )

Kuran okumak veya dinlemeye ilgim zayıftır 6.( )

39. Size göre Vefat eden kişinin 7.40.52. günlerinde Niçin "Kuran Okunur - Yemek İkramı" verilir?

( )1. Vefat eden kişi ölmeden önce nasihat ettiği için

( )2. Ata-Babadan öğle gördüğümüz için

( )3. Dinimizin emri olduğu için

( )4. Cemaate karşı mahcup olmamak için

( )5. Allah rızası için

40. Size göre hangi yaş grubu **dini ibadet ve duaya** daha çok önem verir?

( )1. Sovyet sonrası Bağımsız dönemi Nesil 18–30 yaş grubu

( )2. Sovyet dönemi Nesil 31–50 yaş grubu

( )3. Sürgün edilen Nesil 51-+Üstü yaş grubu

41. Ailenizin dini tutum ve davranışları sizce nasıldır?

Çok dindar	Biraz dindar	Dini bakımdan zayıf	Dine ilgisiz
1.( )	2.( )	3.( )	4.( )

42. Şu anki dini yaşamınıza sahip olmanızda aile üyelerinizden hangisi daha etkili olmuştur?

Büyük Babam ve Büyük Annem	1.( )
Annem-Babam	2.( )
Kardeşlerim	3.( )
Yakın Akrabalarım(Amca, Dayı, Hala v.s)	4.( )
Diğer: ………….	5.( )

43. Dini inançlar konusunda birtakım kuşkularım var, ancak yine de inanıyorum.

( )1.Tamamıyla doğru ( )2. Biraz doğru ( )3. Biraz Yanlış ( )4. Tamamıyla Yanlış

44. Size göre İslami yaşam açısından ailenizin dini yönelimi nasıldır?

( )1. Çok Dindar

( )2. Dindar

( )3. Biraz Dindar

( )4. Dine karşı ilgisiz

45. Mahallenizdeki Ahıskalılıarın dini tutum ve davranışları sizce nasıldır?

Çok dindar	Biraz dindar	Dini bakımdan zayıf	Dine ilgisiz
1.( )	2.( )	3.( )	4.( )

46. Genel olarak Ahıskalıların dini tutum ve davranışları sizce nasıldır?

Çok dindar	Biraz dindar	Dini bakımdan zayıf	Dine ilgisiz
1.( )	2.( )	3.( )	4.( )

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKDOĞAN, Ali, *Sosyal Değişme ve Din (Trabzon İl Merkezi Örneği),* Rağbet Yayınları, İstanbul - 2004

AKGÜN, Vahdettin, *Neden Din Eğitimi ve Öğretmenine Muhtacız?*, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul - 1993

ANSAROV, Alipaşa,"Meshet Türklerin Faciası", *Diderginler*, Gençlik Yayınevi, Bakü - 1990

ARMAOĞLU, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, T.İş Bankası Yayınları, Ankara - 1984

ARSLANTÜRK, Zeki,- AMMAN, T, *Sosyoloji*, İFAV Yayınları, İstanbul - 1999

ARSLANTÜRK, Zeki, *Araştırma Metod ve Teknikleri,* İFAV Yayınları, İstanbul -1995

ASLAN, Kıyasi, *Ahıska Türkleri,* Ankara, Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayın No: 1, Ankara - 1995

AVŞAR, B, Zakir, TÜNÇALP, Zafer S, *Ahıska Türkleri* (*Sürgünde 50 yıl), TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurul, Ankara-1995,*

BABAYİĞİT, Mehmet, *Sosyo - Kültürel Yönleriyle Türkiye'de Hac Olayı,* TDV Yayınları, Ankara - 1998

BATU, Fahir, *Uygulamalı İstatistik Yöntemler*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi Yayınları, Trabzon - 1995

BAYRAKTAR, Rasim, Ahıska - 21, Yüzyılda İnsanlık Dramı, İhlas Matbaacılık, İstanbul - 1999

BİRSEL, Haktan, *Eski Dünyanın Karanlık Yüzü Orta Asya Jeopolitiği,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul - 2006,

BREZEZİNSKİ, Z, *Büyük Çöküş,* (Çeviren: G,Keskin, G,Pakkan), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara - 1990,

BUGAY, N,F,*Turki Mesketintsı: Dolgiy Put Ki Reabilitastsii (1944 - 1994),* Mejdunarodnaya Obşestva Mesketinsikh Turok Vatan, Moskova - 1994

BUNTÜRK, Seyfeddin, *Rus Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri,* Berikan Yayınevi, Ankara - 2007

ÇAĞLAR, A, L.Soysal, *"Introduction: Turkish Migration to Germany-Forty Years After"*, New Perspectives on Turkey- 2003

DEMİR, Ali Faik, "Orta Asya Cumhuriyetlerinde İslam ve Etnisite" *Orta Asya'nın Sosyo-Kültürel Sorunları: Kimlik, İslam, Milliyet ve Etnisite,* (Derleyen : Ertan Efegil - Pınar Akçalı), Gündoğan Yayınları, İstanbul - 2003

DOĞAN, İlyas, *Devletler Hukuku,* Seçkin Yayıncılık, Ankara - 2008

EMİNGİL, Hasan, *Ağlama Hasan Dede,* İstanbul, Ahıskalı Türkler Ülkü Kültür İşbirliği Kalkınma ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul - 2007

ERKAL, Mustafa E, *Sosyoloji (Toplumbilimi),* 7, Baskı, Der Yayınları, İstanbul - 1996,

FREYER, Hans, *İçtimai Nazariyerler Tarihi*, (Çeviren: Tahir Çağatay), 2, Baskı,Yıldız Matbaası, Ankara - 1968

GOZALİŞVİLİ, Xalil Umarov, *Tragediya Mesxov,* Kavkazskiy Dom, Tiflis – 2004,

GÜNAY, Ünver, *Din Sosyolojisi,* İnsan Yayınları, İstanbul - 1998

GÜNAY, Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, 1,Baskı, Erzurum Kitaplığı Yayınları, İstanbul - 1999

HACILI, Asif, *Ahıska Türklerinde Veten Bilgisi,* Ahıska Türkleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul-2009,

İRGE, Filiz, *Sovyetlerden Rusya Federasyonu'na (Balkanlar-Orta Asya-Kafkaslar) Kapitalist Kuşatma,* 1,Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul- 2006,

KENNEDY, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, (Çeviren B.Karanakçı),T.İş Bankası Yayınları, Ankara - 1990

KARASAR, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi,* 6, Basım, Araştırma Eğitim Danışmanlık Limited Şirketi, Ankara - 1994

KASTORYANO, R, *Kimlik Pazarlığı: Fransa ve Almanya'daki Devlet ve Göçmen İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul- 2000,

KAYA, A, *Berlin'deki Küçük İstanbul: Diasporada Kimliğin Oluşumu,* Büke Yayınları, İstanbul, 2000.

KEŞFU'L-HAFA, El-Acluni, Beyrut 1352 h,

EL-Gazzali, *İhyau Ulumi'd-Din,* Bedir Yayınevi, c,I, İstanbul - 1975

KIRZIOĞLU, M,F, *Kıpçaklar (Ahıska Çıldır Eya6leti Tarihinden),* Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara - 1992

KIRZIOĞLU, M,F, *Yukarı Kür ve Çoruh Boylarındaki Kıpçaklar*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara - 1992,

KÖKTAŞ, Münir, *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara - 1995

KURBANOV, Şamil,"Mesheti Türkleri", *Diderginler,* Gençlik Yayınevi, Bakü - 1990,

MARDİN, Şerif, *Din ve İdeoloji*, 7, Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul - 1995

MENSCHING, Gustay, *Din Sosyolojisi,* (Çeviren: Mehmet Aydın), Din Bilimleri Yayınları, Konya - 1944

ÖZKARABEKİR, Cengiz, *Her Cephede Savaştık - İkinci Dünya Savaşında Türkler,* Doğan Kitapçılık, İstanbul - 2005

SAYIN, Önal, *Sosyolojiye Giriş*, Üniversite Kitapları, İzmir - 1994

SAYYAR, Ali, *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri: (Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü),* Değişim Yayınları, İstanbul - 2007,

SASİYEV, Nureddin, *Baba Ocağı Ana Ocağı Ahıska Türklerinin Folkloru,* Müellim Yayınları, Bakü-2007,

SOLJENİSTİN, Aleksander, *Gulag Takım Adaları 1918-1956,* (Çeviren: Selim Taygan), Nebioğlu Yayınevi, İstanbul - 1974

TAŞDEMİR, Tekin, *Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska Sürgün Halk ve Ahıskalılar,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul - 2005

TOKSÖZ, Gülay, *Uluslar arası Emek Göçü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006,

TÜRKDOĞAN, Orhan, *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi,* MEB Yayınları, İstanbul - 1995

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Sosyoloji Sözlüğü,* MEB, İstanbul - 1969

WACH,J, *Din Sosyolojisi,* (Çeviren: Ünver Günay) İFAV Yayınları, İstanbul - 1995

YALÇIN, Cemal, *Göç Sosyolojisi,* Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

YILDIZ, Muharrem, *Dünden Bugüne Kafkasya,* Yitik Hazne Yayınları, İstanbul - 2006

YUNUSOV, Arif, *Meskhetinskie Turki, Dvajdi Deportirovannıy Narod,* Bakü, 2000,

ZEYREK, Yunus, *Ahıska Araştırmaları,* Kozan Ofset Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, Ankara - 2006,

ZEYREK, Yunus, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri,* Pozitif Matbaacılık, Ankara - 2001

Sözlükler

C,İ, Ojegov, H,Y,Şvedova, Tolkovıy Slovar Russkogo Yazıka, İzdatelstvo:İTİ Tehnologii, 2008,

C,İ, Ojegov, H,Y,Şvedova, Tolkovıy Slovar Russkogo Yazıka, İzdatelstvo:ATMP, 2009,

Sovetskiy Ensklopediçeskiy Slovar, İzdatelstvo SOVETSKAYA ENSKLOPEDİYA, Moskva - 1981

DEMİR, Ömer, – ACAR, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü,* 3, Baskı, Vadi Yayınları, Ankara – 1997

Kutsal Kitaplar

KURAN, Al-i İmran 3/13,92, Bakara 2/196; Bakara 2/43,110; Bakara 2/3,43,45, Macide 5/55,

HADİSLER, BUHARİ, Sahihi, İman 1,2; Müslim, Hac 412,

Dergiler

ABBASELİGIZI, Arife, "Rusların Volga-Ural Bölgesinde Türk Topluluklarının Dil ve Medeniyetlerini Asimle Politikası", Ahıska Dosyası Dergisi, Sayı:3, 2009

ARSLAN, Ali, "I, Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Döneminde Ahıska-Ahılkelek1914-1921", *Kafkas Araştırmaları,* Sayı: III, 1997

BALIM, Çiğdem – AYDINGÜN, Ayşegül, "Dil ve Grup Kimliği: Ahıska Türkleri", *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, (Derleyen: Ayşe Kara, Ece Korkut, Suna Ağıldere), Multilingual Yayınları, İstanbul - 2003

CİHAN, Ahmet, "Kırgızistan'da Ahıska Türkleri Üzerine Gözlemler", *Bizim Ahıska Dergisi,* Sayı 11-12, 2008

DOĞRU, Reşat, "Ahıskalıların Vatanına Dönmesi Türkiye'nin Milli Politikasıdır", *Ahıskalılar Vakfı Tarih ve Kültür Dergisi,* Sayı:3, 2003,

ERCİLASUN, Ahmet, "Tarihten Geleceğe Türk Dili", *Yeni Türkiye Dergisi,* Sayı:15, 1997

ERDOĞAN, Mustafa,"Sekülarizm, Laiklik ve Din", İslami Araştırmalar Dergisi, VII, 3-4, 1995

GONQUEST, Robert,"Kayıp Bir Halk: Rusya Mesketyalıları", (Çeviren: Eşref Özbilen) *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* Sayı:50, 1987

GÜNAY, Ünver,"Din Bilimlerinin Teorik ve Metodolojik Sorunları", Bilimname, 1/1, 2003

KALAFAT, Yaşar, "Ahıska Türk Halk İnançları", *Ahıskalılar Vakfı Tarih ve Kültür Dergisi,* Sayı:2-2002 / Sayı: 3-2003,

KALKAN, Mustafa,"Ahıska Türklerinin Menşei ve Tarihi Gelişim Seyirleri", *Bilig Dergisi,* No:7, 1998

KANBOLAT, Hasan, "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya'daki Askeri Varlığı ve Gürcistan Boyutu", *Stratejik Analiz Dergisi,* 2000,

KAYABALI, İsmail, - ARSLANOĞLU, Cemender, "Osmanlıların Fethinden (09.08.1578) Önce Kuzeydoğu Anadolu Sınırlarımızdaki Ardahan, Çıldır, Posof, ve Hanak Bölgesinin Türklüğü, Köyleri ve Köy Adları", *Türk Kültürü Dergisi,* C,XI, No: 126, 1973

KHAIRMUKHANMEDOV, Nurbek "Stalin Dönemindeki Siyasi Muhalifleri Tasfiye Uygulamaları ve Çalıştırma Kampları", *Bilig Dergisi*, Sayı 41, Bahar-2007,

KIRZIOĞLU, M,F, "Ahıska Bölgesi ve Türklük", *Türk Kültürü Dergisi,* No:87, 1970,
SEZGİN, Mahmut Niyazi,"Güney Kafkasya'da Ulaştırma ve Jeostrateji", *Stratejik Analiz Dergisi,* 2002,

TARHAN, Bülent, "Türk Dünyasına ve Kafkaslara Bakış", *Ahıska Dosyası,* Sayı:1, 2007

TÜMER, Günay, "Çeşitli Yönleriyle Din", AÜİF Dergisi, XXVII, 1986

ZEYREK, Yunus, "Ahıska'nın şanlı Tarihi Huzurunda", *Yeni Türkiye Türk Dünyası Dergisi,* Sayı: 2, 1997

Sempozyumlar

8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı Yayınları No: 6, Haziran, İstanbul - 2006

- AYDIN Mehmet Aydın, "Küreselleşme Komşularımız ve Göçler",

- ÇANDAR, Cengiz,"Dünyada Göç Olgusu"

- GÜNGÖR, Fethi,"Kafkasya'da Bitmeyen Soykırım ve Sürgün Soykırımlarla Dolu Bir İnsanlık Tarihi",

- GÜNGÖR, Nazife, "Göç Olgusu ve Arabesk"

- GÜRBÜZ, Şefika, Gürbüz, "Kırdan Kente Zorunlu Göçün Nedenleri ve Sonuçları"

Ansiklopediler

AYDIN, M, Akif, *"Aile"*, DİA, c, II, 1989

Gazeteler

The Moskow Times, "Akhıska", 24,02,1998

RASULOV, Rassaddin, "Turki Meskhetintsı-56 Let Vı Ssılke", *Put Kı Rodine Gazzeta* No:3/15, Nalçik -2001,

Tezler

DEVRİŞHEVA, Fatima, Ahıska Türkleri (Sözlü Kültür Bağlamında), (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Danışman Prof, Dr, Hasan Özdemir, T,C Ankara Üniversitesi S.B.E. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,) Ankara - 2006

KARA, Özel, "Son İki Yüzyılında Ahıska Türkleri", (Yayınlanmamış Bitirme Tezi, T,C,Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Eskişehir - 2008

OSİPOV, A,G, *Osnovnıe Napravleniya İzmeneniy Vı Samosozananii İ Kulture Akhaltsikhskikh (Meskhetinskikh) Turok (20-E,Godı XX – 90-Egodı XXv,)* Avtorefarat (Doktora Tezi) Kandidatskoy Dissertatsii, Moskova - 1993,

OSMANOV, Gourban, Ahıska Türkleri (1908 - 1989), (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* T,C Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Anabilim Dalı), İzmir - 2001

SÖNMEZ, Dilek,"Ahıska Türkleri", (*Yayınlanmamış Lisans Tezi,* T,C Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İzmir - 1996

İnternet Web Sayfaları

BARBAKADZE, Süleyman "Amerika'ya Göç Edenlerin Nüfus Raporu", Moskova, www,vatan-yolunda,ru (Şubat - 2007)

Gürcistan Devlet İstatistik Komitesi Web sayfası http://www,statistics,ge

Gürcistan Parlamentosu Web Sitesi: http://parliament-ge/GENERAL/stat/emain/html

http://www.hrono.ru/indeX.php; http://hrono,ru/otgan/ukazatel/gulag,php

http://www.memo.ru/history/NKVD/GULAG;

http://www.memo.ru/history/nkvd/gulag/indeX²,htm

http://www.tsu.ru/ru/vivovoco/VV/PAPERS/HISTORY/GULAG,HTM

http://wwwçhrono.ru/proza/platonova/nkvd,html;